

Kendi Kaleminden Mısırlı Divan Şairi
Ayşe İsmet Teymûrî

(Divan Mukaddimesi inceleme - sözlük)

Dr. Abuzer KALYON

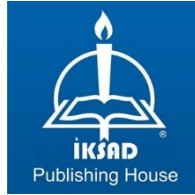

İKSAD
Publishing House

Kendi Kaleminden Mısırlı Divan Şairi
Ayşe İsmet Teymûrî
(Divan Mukaddimesi inceleme - sözlük)

Dr. Abuzer KALYON

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17927997>

Copyright © 2025 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of

brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2025©

ISBN: 978-625-378-449-2

Cover Design: İbrahim KAYA

December / 2025

Ankara / Türkiye

Size: 16x24cm

Ön Söz

Tarihin en eski devirlerinden itibaren Mısır, pek çok kavim ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Nil Nehri'nin geçtiği bu önemli coğrafya; firavnik devreye ait Giza Piramitleri ve Kral Mezarları gibi büyüleyici eserleriyle dünya kültür tarihinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Dünyaca ünlü el-Ezher eğitim müesseseleri asırlardır kesintisiz bir şekilde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

Arap dünyasının önde gelen ülkelerinden Mısır, İslam ülkelerinin ilim ve kültür çevreleriyle olan ilişkilerinde “Ummu'd-dünya” yani “dünyanın annesi” olarak bilinir.

Türkiye'den özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren pek çok genç, İslâmî eğitim almak üzere el-Ezher'e gitmiştir.

Türkiye'nin baskıcı ve anti-demokratik dönemlerinden biri olan 28 Şubat sürecinde, başörtüsü yasağı ve İmam-Hatip Lisesi mezunlarının İlahiyat Fakülteleri dışındaki yükseköğretim programlarına girişlerinde uygulanan katsayı gibi engellemeler nedeniyle on binlerce öğrenci eğitimlerini tamamlayamamıştır. Bu gençlerin bir kısmı üniversite tahsili için Mısır'a gitmiştir. Mısır el-Ezher Üniversitesi Türkiye'den kendilerine gelen mağdur gençlere kapılarını açarak akademik eğitim imkânı sağlamıştır.

Türkiye'den pek çok önemli şahsiyet de siyasi baskılar ve sürgün nedeniyle Mısır'a gelmiş ve burada eserler vermiştir. Milli şair Mehmed Akif Ersoy, hayatının on bir yılını Kahire'de geçirmiş; son Osmanlı Şeyhülislamlarından Mustafa Sabri Efendi ve ailesi sürgün yıllarını Mısır'da tamamlamıştır. Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Sabri Bey şiirlerinin büyük kısmını Mısır'da kaleme almış ve eserine “Mısır Dâneleri” ismini vermiştir.

Dârü'l-Kütübü'l-Kavmiyye (Mısır Millî Kütüphanesi) Türk dilli binlerce el yazması eserin muhafazasında önemli bir rol oynamaktadır. Kutadgu Bilig'in üç nüshasından biri de bu kütüphanede yer almaktadır. Bu veriler, Mısır'ın kültürel ve tarihi açıdan Türkiye ile olan yakın bağına ortaya koymaktadır.

Mısır'ın Osmanlı idaresi döneminde Türkçe, özellikle Kahire sarayında önemli bir yer tutmuş; ülkede Türkçe telif eserler veren şahsiyetler yetişmiştir. İşte bu şahsiyetlerden biri de Aişe İsmet Teymûrî'dir. Arapça, Türkçe ve Farsçaya bu dillerde eserler verecek kadar vâkıf olan Ayşe İsmet

Hanım, 123 yıl önce vefat etmiş olmasına rağmen mücadelesi, yazdıkları ve fikirleriyle günümüzde de gündemdedir. Biz de bazı çalışmalarımızı Ayşe İsmet Teymûrî ekseninde yürütmüş ve ilk olarak *Türkçe Divanı*’nı neşretmiştik.

Şu anki çalışmamız, 14 sayfalık mukaddime üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışma, 2013 yılında tarafımızdan yayımlanan *Divan Şiirinin Nil’deki Sesi: Ayşe Teymûrî Divanı* ‘ında yer alan mukaddime kısmına dayanmaktadır.

Çalışmamızda öncelikle mukaddimenin sayfa sayfa günümüz Türkçesine aktarımını gerçekleştirdik. Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan orijinal metnin dokusunu korumak amacıyla, sadeleştirmede gereksiz açıklamalardan kaçındık. Metindeki edebî sanatları, orijinal örnekleriyle birlikte sunduk ve kelimelerin günümüz Türkçesi karşılıklarını verdik. Ayrıca metnin başında Ayşe İsmet Hanım ile ilgili önemli notlar ve orijinal metin tahlilleri yer almaktadır.

Mukaddimeyi incelerken şu tespitleri vurgulamak mümkündür:

- 14 sayfalık metin, klasik Osmanlı edebiyat geleneğinde nadir görülen bir biçimde, kadın bilincinin yazıya dönüşme serüvenidir.
- Metnin yapısı “belâgatlı”, duygusal olarak da annesi tarafından edebiyattan uzaklaştırılmaya çalışılan bir “kız evlat” portresini yansıtır. Aynı zamanda, genç yaşta evlenip anne olan Ayşe İsmet Hanım için bir “anne duası” niteliği taşır. Edebî olarak ise metin, “kadın kaleminin meşruiyet manifestosu” mahiyetindedir.

Çalışma, klasik Türk edebiyatının geç dönem kadın şairlerinden sayılan Ayşe Teymûrî’nin otobiyografik nitelikli uzun metninden hareketle, yazarın kendi hayat serüveninin özellikle edebiyat dünyasına intikali ve acılarını yapısal, tematik ve söylemsel düzeylerde çözümlemeyi amaçlamaktadır. Metin hem bir hatıra hem de otobiyografi örneği olarak kişisel hafızayı estetik bir söylem biçimine dönüştürür. Anlatının zaman kurgusu, benlik inşası, anlatı estetiği ve duygusal yapısı incelenmiş; Teymûrî’nin bireysel ve toplumsal cinsiyet bağlamında sesini kurma biçimi değerlendirilmiştir. Bulgular, klasik belagat unsurlarının (teşbih, istiare, telmih, tezat vb.) bilinçli bir şekilde kullanılarak kadın öznesinin manevi ekseninde yeniden tanımlandığını göstermektedir.

Ayşe Teymûrî Hanım, yaşadığı devrin hemen sonrasından günümüze kadar yapılan değerlendirmelere konu olmuştur. Hakkında yapılan araştırmalardan Mey Ziyâde'nin kaleme aldığı *Şâiretü't-Tâli'a Aîşe Teymûrî* kitabı mühim bir aşama olmuştur. Türkiye'de M. A. Yekta Saraç'ın 1995 senesinde neşrettiği "Türk Edebiyatının Mısır'da Unuttuğu Bir Şair: A'îşe İsmet Teymûrî" isimli makalesi Teymûrî'nin ilim âlemine tanıtılması hususunda mühim bir yere sahiptir.

Mısır'daki Türk kültürel varlığının bilinmesi hususunda Ekmeleddin İhsanoğlu'nun büyük emeklerle neşrettiği *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları* isimli eseri sahayı tanımamız açısından fevkalade mühim imkanlar sağlamıştır. İhsanoğlu, bu eserinde Osmanlı dönemi de dahil olmak üzere Mısır'daki Türk tarih ve kültür hayatını değerlendirmiş ve Ayşe İsmet Teymûrî Hanım'a da dikkate değer şekilde yer vermiştir.

Uluslararası sahada Ayşe İsmet Teymûrî hakkında Pittsburgh Üniversitesi'nden Hanan El-Halawany, Washington DC'deki Howard Üniversitesi'nde uzun yıllar siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler hocalığı yapıp aynı zamanda Ortadoğu'da toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla dikkat çeken Mısır asıllı Mervat F. Hatem'in; *Gender and Nation-Building in Nineteenth-Century Egypt: The Life and Works of 'A'isha Taymur* (Palgrave Macmillan, 2011) isimli eseri, "XIX. Yüzyıl Mısır'ında Edebiyat, Toplumsal Cinsiyet ve Ulus İnşası: 'A'isha Taymur'un Hayatı ve Eserleri" (Palgrave Macmillan, 2011) kitabı Ayşe Teymûrî ve fikirlerinin toplumsal olarak değerlendirilmesi açısından dikkate değerdir. Ayrıca Kahire Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden Hala Kamal'in yayınları dikkat çekicidir.

Mısır ve Türkiye başta olmak üzere Avrupa ve Amerika'da yapılan akademik çalışmalar ve neşriyatlar, Ayşe Teymûrî araştırmalarının gidecek genişlediğini göstermektedir. Biz de Divan mukaddimesini çözümleyip değerlendirdiğimiz bu çalışma ile bu literatüre yeni bir katkı sunmayı hedeflemekteyiz.

Çalışmanın ekler kısmında Mısır, Ürdün ve Fas'ta Ayşe Teymûrî isminin yaşatıldığı cadde ve mekânlara ait bazı fotoğraflar yer almaktadır. Fotoğrafların olduğu mekânlardan Ürdün'ün başkenti Amman'daki Ayşe Teymûrî caddesi hakkında değerli dostumuz Mahir el-Kasajı bizi

bilgilendirdi. Caddeyi kendisi ile birlikte gezdik. Mahir ayrıca İrbid'in Koura bölgesinde yer alan Aişe Teymûrîye isminin verildiği devlet okullarından iki üniteyi fotoğrafladı. Fas'ta Ayşe Teymûrî ismini taşıyan eğitim kurumu hakkındaki bilgiyi de bize Mahir'in eşi Hanan Abed Hanım aktardı, el-Kasaji ailesine teşekkür ediyoruz.

Tüm çalışmalarımda olduğu gibi, bu çalışmada da desteğini gördüğüm sevgili eşim ve meslektaşım Doç. Dr. Filiz Kalyon'a, çocuklarım Enis ve Esat'a, gelinim Dr. Merve'ye teşekkür ediyorum.

Dr. Abuzer KLAYON
Kasım 2025
ÜRDÜN

İçindekiler

Ön Söz.....	i
İçindekiler	v
AİŞE TEYMÛRÎ HAKKINDA.....	7
Aristokrat ailenin şair-yazar kızı.....	7
Teymûrî ailesi	7
Çocukluğu, eğitimi ve edebiyata yönelişi.....	7
Evlilik ve kederli yıllar	8
Başlıca eserleri	9
Kardeşi Ahmed Teymûr Paşa'nın yetiştirilmesindeki rolü.....	10
Ayşe Teymûrî'nin otobiyografik anlatısının yapısal çözümlemesi	13
I. Genel çerçeve	13
II. Anlatıcı ve özne.....	13
III. Tematik yapı	14
IV. Üslup ve dil yapısı	14
V. Otobiyografik stratejiler.....	15
VI. Sonuç: Yapısal ve anlamsal bütünlük.....	15
Divan Mukaddimesi inceleme - sözlük.....	15
Kaynakça.....	115
Ekler	118

AIŞE TEYMÛRÎ HAKKINDA

Aristokrat ailenin şair-yazar kızı

Aişe İsmet Hanım (Ayşe Teymûrî), XIX. yüzyıl Mısır entelektüel hayatında hem Arapça hem Türkçe eserleriyle güçlü bir yer edinmiş, üç dilde (Arapça-Türkçe-Farsça) şiir yazabilen nadir kadın şahsiyetlerdendir. Edebî kişiliği kadar mensup olduğu Teymûrî ailesi, kültürel, idari ve entelektüel katkılarıyla modern Mısır'ın özellikle ilmî ve kültürel olarak şekillenmesinde belirgin rol oynamıştır.

Teymûrî ailesi

Meşhur bir aileye mensup olan Ayşe Teymûrî'nin dedesi Muhammed Kâşif, Muhammed Teymûr bin İsmail bin Ali Kürdî, Fransızların Mısır'dan çıkmasından sonra Osmanlı askerleriyle gelerek Kahire'ye yerleşmiştir.¹

Aişe İsmet Hanım'ın babası İsmail bin Ali Kürdî, Mısır'ın önde gelen devlet adamlarındandır. Babası ile alakalı malumat, Mehmed Emin Zeki Bey'in Meşahir-i Kürd adlı eserinde şu şekilde belirtilir:

İsmail Teymûr Paşa, tanınmış Kürtler'den Muhammed Teymûr Paşa'nın oğludur... Mısır'da Abbas Paşa, Said Paşa ve İsmail Paşa dönemlerinde devlet nezdinde önemli görevlerde bulunmuştur. Ünlü şair Ayşe Teymûr'un babasıdır.²

Nitekim aile bireyleri, Ayşe Teymûrî'den sonraki yıllarda da Mısır'ın kültür ve edebiyat tarihinde etkili olmuşlardır. Bu çerçevede, Aişe İsmet Hanım'ın Mısır entelijansıyası içindeki yerini daha görünür kılar.

Çocukluğu, eğitimi ve edebiyata yönelişi

Ayşe Teymûrî Kürt, Türk ve Çerkez karışımı bir aileye mensuptur. Çerkez bir cariye ile evlenen İsmail Teymûr Paşa'nın bu evliliğinden Ayşe İsmet Hanım dünyaya gelmiştir.³

Aişe İsmet Hanım 1840'ta Kahire'de dünyaya gelmiştir. Babası İsmail Teymûr Paşa, devrin en kültürlü devlet adamlarından birisi olup;

¹ Mey Ziyâde, Şairetü't-tali'a A'îşe Teymûrî, Kahire, 1956, s. 16

² Mehmed Emin Zeki Bey, Meşahir-i Kürd, Apec & Öz-Ge Yayınları, 1998. s. 166.

³ Ekmeleddin İhsanoğlu, Mısır'da Türkler ve kültürel Mirasları, İstan-bul: IRCICA, 2006. S.52

evinde kurduğu sohbet halkaları hem edebî hem siyasi hususiyet taşımıştır. Annesi ise kızının bıçkı-dikiş, ev idaresi gibi “kadınsı” becerilerle yetişmesini istemiştir. Ancak Aişe’nin eğilimleri çok farklı olmuştur.

Türkçe Dîvânı’nın uzun mukaddimesi, ailesi içindeki bu gerilimi birinci ağızdan anlatır. Şairin kendi ifadesine göre:

- Ev işlerine karşı derin bir isteksizlik duyuyor,
- Babasının sohbet meclislerini gizlice dinliyor,
- Kalem seslerinden, mürekkep kokusundan zevk alıyordu.

Bu yönelişin farkına varan İsmail Teymûr Paşa, aile içindeki tartışmayı şu çözümle tatlıya bağlar:

Hanımına hitaben,

“İffet (diğer kızını kastederek) senin olsun, İsmet benim olsun.” (Mukaddime, s. 4).

Bu kararla birlikte Aişe İsmet Hanım yoğun bir edebî eğitime alınır.

Babası:

- Türkçe ve Farsça için birer özel hoca,
- Ayrıca nahiv ve fıkıh dersleri,
- Evde akşamları Şehnâme ve Mesnevî okumaları düzenlemiştir.

Mukaddimenin 5. sayfasındaki “yarından itibaren iki hoca tayin edeceğim” ifadesi, babanın kızının edebiyat tutkusunu desteklemedeki kararlılığını açıkça göstermektedir.

Aişe Hanım bu dönemde özellikle elsine-i selâseye (Arapça–Türkçe–Farsça) vukûfiyet kazanmış ve bu dillerde şiir yazacak seviyeye ulaşmıştır. Mey Ziyade onu bu sebeple “üç dilli şair” olarak vasıflandırmıştır.

Aişe İsmet Hanım 7–13 yaşları arasında yoğun bir inziva içinde ders almış, bu dönemde divanlardan esinlenerek şiir yazmaya başlamıştır.

Evlilik ve kederli yıllar

1854’te İstanbul’da İstanbullu Mehmet Tevfik Efendi ile evlenen Aişe İsmet Hanım, bir süre İstanbul’da yaşamıştır. Fakat hayatı ardı ardına gelen kayıplarla sarsılmıştır.

- 1869: Annesinin vefatı

- 1872: Babasının vefatı
- 1875: Eşinin vefatı

Hayatındaki en büyük acılardan biri ise kızı Tevhîde'nin genç yaşta vefatıdır.

Bu ağır kayıpların ardından:

- Şiiri tamamen bırakmış,
- Farsça şiirlerinin tamamını (Türkçe Divanında neşredilen az sayıdaki beyitler hariç) yakmış,
- Bir kısmı imha edilen Türkçe ve Arapça şiirlerini ise daha sonra oğlu Mahmud'un çabalarıyla Dîvân hâlinde yayımlatmıştır.

Kederli yıllarında daha çok hadis ve din ilimleriyle meşgul olmuş, içe kapanık bir tefekkür hayatına yönelmiştir. h. 1320/ m. 1902 yılında vefat etmiştir. Kabri Kahire'deki İmam Şafi Kabristanı'nda yer almaktadır.

Başlıca eserleri

Aişe İsmet Hanım hem mensur hem manzum eserleriyle yaşadığı dönemde dikkat çekmiştir. Mahmud Abbas el-Akkad, onu XIX. yüzyılın en güçlü kadın şairi olarak niteler (Saraç 1995: 132). Mey Ziyâde ise onu "Üç Dilli Şaire" olarak tanıtır.

Arapça kaynaklarda "شاعرة فذة" (seçkin kadın şair) ve "رائدة من رواد الأدب النسائي" (kadın edebiyatının öncüsü) olarak anılır.

Eserlerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Dîvân (Şükûfe) – Türkçe şiirler, 1315/1897-98, Kahire. Eser, Abu-zer Kalyon tarafından yayımlanmıştır. Akçağ Yay. 2013.
2. Hilyetü't-Tırâz – Arapça şiirler, 1303/1885-86
3. Netâicü'l-Ahvâl – Arapça mensur eser, 1305/1887-88
4. Mir'âtü't-Teemmül – Ahlâkî-sosyal konular, 1310/1892-93
5. Lâ Tusluhu'l-Ailât illâ bi't-Terbiyeti'l-Benât – Kız çocuklarının eğitimi, 1306/1888-89

Türkçe Divanı'nın kapak sonrası sayfasında yer alan "Umera-yı Mısıryye'den merhum İsmail Teymûr Paşa'nın duhter-i Ferhunde-gevheri..." ibaresi, aile konumunu açıkça göstermektedir.

Nesir dili secili, yapısı sağlamdır. Mersiyeleri özellikle beğenilmiş; şiirlerinde ayet ve hadis iktibaslarına sıkça yer vermiştir.

Mey Ziyâde'nin anlattığına göre evi, dönemin şair ve edebiyatçıları bir araya getiren canlı bir kültür merkezine dönüşmüştür (Mey Ziyâde 1965: 49).

Kardeşi Ahmed Teymûr Paşa'nın yetiştirilmesindeki rolü

Babalarının erken vefatı üzerine küçük kardeşi Ahmed Teymûr Paşa'nın yetişmesiyle bizzat ilgilenen Aîşe İsmet Hanım, onun edebî kişiliğinin oluşmasında belirleyici olmuştur.

Ahmed Teymûr Paşa:

- Arapça-Türkçe binlerce yazma eser toplayan büyük bir bibliyofil,
- Arap mirası çalışmalarında öncü,
- Modern araştırmacılarca "Arap mirasının koruyucusu" olarak anılan bir isimdir.

Ahmed Teymûr Paşa hakkında özet olarak şu bilgileri aktarmamız mümkündür:

"5 Kasım 1871'de Kahire'de doğdu. Asıl adı Ahmed Tevfik'tir. Üç aylıkken babasını kaybettiği için eğitimi, devrin ileri gelen şairlerinden ablası Âîşe İsmet Teymûr üstlendi. Türkçe ve Farsça'yı Hasan Abdülvehhâb'dan öğrendi. Beş yıl devam ettiği Fransız okulunda Fransızcanın yanı sıra Batı kültürünü yakından tanıma imkânını buldu. Dinî ve aklî ilimlerde Muhammed Mahmûd eş-Şinkîî, Hasan et-Tavîl, Rıdvân Muhammed el-Mahallâtî, Allâme Tâhir el-Cezâirî ve Muhammed Abduh gibi döneminin ünlü âlimlerinden faydalandı. Muhammed Abduh'un Aynîşems'e gelmesi üzerine ona yakın olmak için aynı semte yerleşti."⁴

Ahmed Teymûr Paşa'nın Arap kültürel mirasının korunmasıyla alakalı olarak üstlendiği rolün ehemmiyeti hususunda başka bir kaynakta şu tespitte bulunmaktadır:

"Teymûr ve ailesinin oynadığı rol olmasaydı, Arap mirasına dair bilimiz sınırlı kalırdı. Ailenin Kürt kökenli olmasına rağmen, Arap mirasına büyük önem vermiş ve XIX. yüzyılın sonu ile XX.

⁴ FUAT GÜNEL, "AHMED TEYMUR PAŞA", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-teymur-pasa> (03.12.2025).

yüzyılın başı arasında Arap kültürel rönesansının ilerleyişinde parlak figürler ortaya koymuşlardır.”⁵

Bu vurgu, Aişe İsmet Hanım’ın aile içindeki entelektüel sürekliliğin merkezindeki konumunu pekiştirir.

Nitekim bugün Mısır Millî Kütüphanesi’nde “Ahmed Teymûr Paşa Koleksiyonu” adıyla anılan geniş bir yazmalar koleksiyonu mevcuttur. ⁶

Aişe İsmet Hanım, aristokrat bir aile içinde yetişmiş, babasının güçlü kültürel desteğiyle erken yaşta edebiyat dünyasına adım atmış, üç dilde eser verebilen ender kadın şairlerdendir. Hem kendi kaleminden ortaya koyduğu edebi ve kültürel eserler hem de Ahmed Teymûr Paşa’nın yetişmesindeki belirleyici rolü sebebiyle Mısır kültürel modernleşmesinin temel figürlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

Mısır ve Ürdün başta olmak üzere bazı Arap ülkelerinin ortaöğretim kurumları edebiyat derslerinde metin destekli olarak Ayşe Teymûrî hakkında öğrenciler bilgilendirilmektedir.

Ayşe Teymûrî Hanım’ın bildiğimiz kadarıyla Mısır, Ürdün ve Fas’ta cadde ve okullara verilen ismiyle de modern Arap dünyasında hatırası yaşatılmaya devam etmektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla isminin verildiği yerleri şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- Mısır / Kahire’de “عائشة التيمورية | حكاية شارع” projesinde Aişe Teymûrîye’nin ismi Kahire, Garden City semtinde Nil nehrine yakın güzel bir caddeye verilmiştir.
- Ürdün / Amman’da şairenin ismi 76 Aisha Al Taymouriyah St, Amman, “شارع عائشة التيمورية” (Aişe Teymûrîye Sokağı) olarak yer almaktadır.
- Fas’ta ve Ürdün’de iki okula ismi verilmiştir.
- Ürdün’de, (İrbid / Koura bölgesinde) bulunan eğitim kurumları (ilkokul ve ortaokuldan müteşekkil), Aişe Teymûrîye ismini taşımaktadır. مدرسة عائشة التيمورية الأساسية المختلطة الثانية

⁵ https://al-ain.com/article/ahmed-taymur-pasha-kurd-preserving-arab-heritage?utm_source=chatgpt.com (erişim: 09/10/2024).

⁶ Filiz Kalyon. 2020 . Mısır Milli Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Matbu Divanlar . Turkish Studies - Language and Literature . 2020. DOI:10.29228/TurkishStudies.41726

- Fas'ta Casablanka (Settat bölgesi) / Berrechid'te Aîşe Teymûriye isminin verildiği okul vardır. المدرسة الابتدائية عائشة التيمورية

Mısır başta olmak üzere Arap ülkeleri, Avrupa ülkeleri ve Amerika'da Ayşe Teymûrî hakkında neşriyatlar yapılmıştır. Türkiye'de de Ayşe Teymûrî hakkında araştırmalar yapılmaya devam edilmektedir.⁷

⁷ Bu araştırmalardan bazıları için bkz.

2025 — Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi — Mısırlı Divan Şairi Ayşe Teymûrî'nin Hanımlara İthaf Ettiği Manzumeler (yazar: Filiz Kalyon) — Kadınlara ithaf edilmiş şiirleri konu alıyor. Dergipark+1

2023 — Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi — Âîşe et-Teymûriyye: Mısır'da Feminist Harekete İlham Veren Türk Bir Şair (yazar: Esat Ayyıldız) — Teymûrî'nin fennî / toplumsal konumunu ve feminist hareketteki yeri üzerine; şiir ve nesirleri feminizm perspektifinden değerlendiriyor. ResearchGate

2023 — Mey Ziyade'den Hareketle Ayşe Teymûrî'ye Dair Değerlendirmeler (yazarlar: Filiz Kalyon & Hager Salah Abdallah Osman) — Teymûrî'nin edebi kimliği, çok dilliliği, Osmanlı-Mısır bağlamındaki konumu ele alınıyor. JSHSR

2021 — Nil'in üç gülü: Çeşm-i Âfet, Ayşe Teymûrî, Gülperî Hanım (yazar: Filiz Kalyon) — In H. Aynur, D. Bayır, T. Zorlu, F. M. Şen, M. Makhlof, & J. P. Hogendjik (Eds.), Ekmeleddin İhsanoğlu'na armağan (ss. 361–376). Ötüken.

2018 — International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR) — Mısırlı Divan Şairi Ayşe Teymûrî'yi Şiirden Uzaklaştıran Ölüm: Kızı Tevhide'nin Hayata Vedası (yazar: Abuzer Kalyon) — Kızının ölümü sonrası şiir hayatından çekilmesini analiz ediyor. JSHSR+1

2015 — Journal of Turkish Studies — Üç Dilli Şair Ayşe Teymûrî'den Üç Dilli Gazel (yazar: Abuzer Kalyon) — Teymûrî'nin Türkçe, Arapça, Farsça şiir yazabilen “üç dilli şair” kimliği üzerine. turkishstudies.net+1

1995 (yayın 2014) — İlmî Araştırmalar — Türk Edebiyatının Mısır'da Unuttuğu Bir Şair: Aîşe İsmet Teymur (yazar: M. A. Yekta Saraç) — Teymûrî'nin Türkiye'de unutulmuş bir şair olarak yeniden gündeme getirilmesi. Dergipark+2Dergipark+2

Ansiklopedi / Sözlük Madde — Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü (TEİS) — “Ayşe İsmet Teymûrî” maddesi — Doğum-ölüm, aile kökeni, eserleri, şiir türleri ve biyografik bilgiler. Yesevi Üniversitesi+1

Kitap / Derleme (2013) — Ayşe Teymûrî Divânı: Divân Şiirinin Nil'deki Sesi (hazırlayan: Abuzer Kalyon) Akçağ Yayınları — ISBN: 9786053420675; Türkçe, 190 s.

Tez / İnceleme (2019) — “19. Yüzyıl Mısır Arap Edebiyatında Aîşe et-Teymur'un Modern Şiirdeki Yeri” (yazar: Neşe Erbaş) — Arapça divanı, nesirleri, şiir tarzı ve sosyal-edebi etkisi inceleniyor. Academia

Ayşe Teymûrî'nin otobiyografik anlatısının yapısal çözümlemesi

I. Genel çerçeve

Ayşe Teymûrî'nin 14 sayfadan müteşekkil *Türkçe Divan* mukaddimesi, klasik Osmanlı kadınlarının nadiren dile getirdiği bir iç dünyayı, hayat hikâyesini ve yazarlık sürecini belâgatlı bir dille kayda geçirir. Metin, dış görünüşte bir mektup / mukaddime / tezkire karışımıdır; fakat yapısal olarak bir manevî otobiyografi, yani “kendini yazma” eylemidir. Ayşe Teymûrî kendisini yazarken daha çok edebiyata olan merakını, edebiyat âlemine girmek isteyişini ve karşısına çıkan engellerden bahsetmektedir. Onun edebiyat vadisinde yürümesini engellemeye çalışan en mühim engel annesi olmuştur. Annesinin Ayşe'nin edebiyatla içli dışlı olmasını şiddetle engellemeye çalışmasına karşın babası İsmail Paşa kızına fevkalade destek vermiştir.⁸

Ayşe İsmet Hanım, Divan mukaddimesinde hem kendi biyografisini hem de ruhanî seyrini anlatır. Bu nedenle anlatı hem dünyevî hatıralar hem de şairin içinde bulunduğu psikolojik durumu barındırır.

II. Anlatıcı ve özne

1. Birinci şahıs “ben” anlatıcı

Anlatı bütünüyle ben merkezlidir. Ayşe Teymûrî Hanım, hayatının kilometre taşları mahiyetindeki kesitleri kendi dilinden yazıya aktarmaktadır. Ancak bu “ben” modern bireysel ego değil, kendini içinden geldiği gibi aktarıştır.

2. Kadın öznenin konumu

Teymûrî'nin “ben”i hem anne, hem kadın, hem yazar kimlikleri arasında dalgalanmaktadır. Bu çok katmanlı özne üç düzeyde konuşur:

- **Toplumsal ben:** Ayşe İsmet Hanım, “kadın” kimliğini kabullenir, ama ondan öteye geçer.
- **Ruhsal ben:** Sabır, tevekkül, inziva.

⁸ Ayşe Teymûrî'nin edebiyat sahasında ilmi metodoloji ile yetiştirilmesiyle alakalı olarak şairin neşrettiğimiz Divan'ında bu hususlarla alakalı verdiğimiz teferruatlı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Abuzer Kalyon, Divan Şiirinin Nil'deki Sesi Ayşe Teymûrî Divanı, Akçağ Yay. 2013 Ank.

- **Edebi ben:** yazı aracılığıyla kalıcılık arar.

3. Anlatıcının zaman algısı

Geçmiş, şimdi ve geleceğin gidişatı iç içedir. Zaman akışı içinde Ayşe İsmet Hanım, sürekli dua ifadeleri kullanmaktadır.

Mukaddime kısmında bahsedilen her olay dua ile başlar, dua ile biter.

III. Tematik yapı

1. İnziva ve sabır

Metnin ekseni sabırdır. Sabır, pasif bir tahammül değil; bir meydana çıkarış şeklidir. Teymûrî sabrı, kadın müellifin yani kendi kaleminden üreten gücüne dönüştürür.

2. Yazı ile Kurtuluş

Metin boyunca yazma eylemi, kaderin olumsuzluklarını dönüştüren bir tarz haline gelir.

“Ketb-i mezkûreyi sana bağışladım” ifadesi, yazının sadaka-i câriye oluşudur.

3. Manevî seyr ü sülûk

Metin, müellifin yetiştirme tarzı ve mensubu olduğu İslam dininin hakikatleri doğrultusunda işlenmektedir.

Dünyadan el çekiş → Yalnızlık → Zikir → Kalemle tecelli → Teslimiyet

4. Anne ve Oğul ilişkisi

Son bölümlerde oğluna yönelttiği hitaplar, metni kişiselden evrensel olana taşır. Anne figürü, İlâhî merhametin bir yansıması gibi kurgulanır.

IV. Üslup ve dil yapısı

1. Süslü nesir (secili inşa)

- Mukaddimeye yoğun şekilde seci (kafiyeli düzyazı) kullanımı mevzu bahis.
- Arapça-Farsça terkîblerle dolu bir belâgat dili.
- Ritmik ve dualı bir ifade.

2. Sembolik düzlem

- Işık (güneş, ay) → oğul ve ilhâm.
- Su (gözyaşı, deniz) → arınma ve teslimiyet.
- Kalem → kaderin ve yaratmanın aracı.

3. Metaforik derinlik

Kadınlığın, sabrın, kalemin ve yalnızlığın sürekli metaforlarla örüldüğü bir anlatım ağı kurulur:

“Âftâb-ı kehf-i ‘uzletim” → hem oğul hem yazı hem de ruhun aydınlığı.

V. Otobiyografik stratejiler

Teymûrî’nin anlatısı modern anlamda “ben-merkezli itiraf” değil; dini meşruiyet zemininde kurulmuş bir öz-anlatı olduğunu ifade edebiliriz.

Bunun için şu stratejileri kullanılmıştır:

1. Tevazu stratejisi:

- Eserini küçümseyerek “ben kadınca yazdım” der, ama bu tevazu sayesinde otorite kurar.

2. Manevî meşruiyet:

- Yazısını “duaya, sevaba, şefkate” dönüştürerek, yazma faaliyetinden âdeta kendisine manevi bir atmosfer oluşturur.

3. Annelik ve yazarlığın bütünleşmesi:

- Oğlu Mahmud’a hitaben yazarken kendini anlatır; yazı bir soydan manevî aktarım aracına dönüşür.

4. Dil hususiyeti:

- Ağır dil, özellikle yoğun şekilde kullanılan Arapça-Farsça kelimeler tamlamalar (çoğunluğu zincirleme) sadece estetik değil, mahremiyetin zırhıdır: duygularını korur, örter.

VI. Sonuç: Yapısal ve anlamsal bütünlük

Ayşe Teymûrî’nin anlatısı:

- Klasik Osmanlı nesrinin formu içinde,
- Kadın öznenin iç sesini taşıyan,
- Sufî otobiyografi ile modern iç monolog arasında duran, benzersiz bir yapı sergiler.

Yapısal olarak:

Giriş (dünya) → Kriz (imtihan) → Arınma (inziva) → Kurtuluş (yazı) → Dua (ölüm sonrası).

Bu durum bir kadın yazar olarak Ayşe Hanım'ın hem dünyadan el çekip kendini yazıya vermesi, hem de kalemiyle varlığını ölümsüzleştirmesi anlamına gelir.

Divan Mukaddimesi inceleme - söz- lük

- Günümüz Türkçesine Aktarım
- Edebi Sanatlar
- Sözlük

[2] (1) BismillÂhi'r-RaómÂni'r-Raóim
(2)Ve bih-i nestaèin⁹ (3) (Nun ve'l- úalem) èAcz-i dehende-i müdde-
èiyÂn belÀaat ü beyÂn (ve èalleme'l-insÂn mÂ-(4) lem yaèlem) zì-
bende-i āaóÁéif-i úudret ü imkÂn olduúça nuúau-ı meāabió-i en-
cümle sicill-i (5) ÀsmÂni zıynet-yÂb ve simÂu-ı suúÿr ebr-i sefid-i pür-
tÂb ile úurûAs-ı ezrauí èayn-ı (6) èibret-nümÂ-yı ulü'l- el-bÂba pür-
óükm bir kitÂb eyleyen CenÂb-ı Rabb-ı MennÂna óamd ü âenÂ-yı (7)
ferÂvÂn olsun ki nevè-i insÂni zÂviye-i sinesin āanduúça-i güher-i
belÀaat ü fññn (8) u gencine-i úalb-i feùÂnet-i leben dürc-i àurÿr-ı
berÀeat-ı meşóÿn ve zebÂn-ı feāÁóat-i beyÂnın (9) şu òazÁéin-i ser-
meknÿna ve defÁéin-i der maāÿna miftÁó-ı felÁó-nümÿn eyleyip
furúÂn-ı (10) èaóimüés-şÂnında (ve leúad kerremnÂ benî Ádem)
naāā-ı celiliyle mükerrem ve ol nsÂn-ı (11) idrÂk-nişÂniñ ruó-ı pür-
fütÿó-ı revÂc-ı cÿyunda ...münşerió ve òurrem eylemişdir. (12) ve eş-
ref-i āalavÂt ü itóaf-ı teslímÂt ol āÂdiú ü vaèd-ı emîn-i resÿl-i
şehÂdet- (13) güzîn ü nebıyy-i şefÂeat-zamîn maôhar-ı sırr-ı (ve mÂ
erselnake illâ raóometen li'l- èÂlemîn¹⁰) (14) efendimize olsun ki
biéâet-i èulyÂ-yı risÂlet-penÂhlarıyla ümmet-i meróÿme-i Muóam-
mediye

⁹ Yardımı, yalnız Allah'tan dileriz.

¹⁰Seni yalnızca âlemlere rahmet olman için gönderdik.

[2] Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

O'nun (Allah'ın) yardımıyla başlar ve O'ndan (Allah'tan) yar-dım dileriz.

Nun ve kaleme yemin ederim.¹¹ Davacıların aczini gösteren belâgat ve beyan sahibidir. “O, insana bilmediğini öğretti”¹² ayetinin sırrınca, kudret ve imkân sayfalarının bağlı bir kulu olarak, gökyüzü-nün kayıt defteri olan yıldızların satırlarını süsleyen, beyaz ve parlak bulutla mavi göğün levhasını, akıl sahiplerine ibretle dolu bir kitap hâline getiren yüce ve ihsan sahibi Allah'a çokça hamd ü sena olsun.

O Allah ki, insan türünün gönül köşesini belâgat ve ilim incile-rinin sandığı, kalp hazinesini zekâ sütüyle dolu bir heybe, dilini de fesahat ve beyânın sırlarla dolu bir anahtarı kılmış;

Kur'an-ı azimüşşanda وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ¹³ “Biz Âdemoğlunu şerefli kıldık” (İsrâ, 70) ayetinin açık hükmüyle onu üstün kılmıştır. Ve bu idrak sahibi insanın yüzünü, anlayış ırmağının bereketli akışında ne-şeli ve sevinçli eylemiştir. Salât ve selâm, doğru sözlü, güvenilir, şe-hadetle seçkin ve şefaate garanti edilmiş olan Resûl'e (sav) “Seni âlemlere rahmet olarak gönderdik”¹⁴ ayetinin mazharı olan

¹¹ Kur'an-ı Kerim, Kalem suresi 1. ayetin ilk kısmı: ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ, ayetin tamamı: ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ: “Nûn. Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına andolsun ki” <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Kalem-suresi/5272/1-7-ayet-tefsiri>

¹² Kur'an-ı Kerim, Alak suresi 5. آدَمَ: İnsana bilmediğini öğretti. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/alak-suresi/6107/1-5-ayet-tefsiri>

¹³ Kur'an-ı Kerim, İsrâ suresinin baş tarafı: وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ, Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik. Ayetin tamamı: وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَرْدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ “Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.”

Tefsir: “Şan, şeref ve nimetler” diye çevirdiğimiz kerem kavramı, İslâmî literatürde hem Allah'ın insanlara şeref, soyluluk, üstünlük gibi mânevî meziyetler bahşetmesini hem de mal mülk vermesini ifade eder. Böylece âyet insanı dünyada Allah'ın lutfuna en çok mazhar olmuş, en seçkin, en değerli varlık olarak göstermektedir. Tefsirlerde insana seçkinlik kazandıran özellikler akıl, zekâ, temyiz, düşünme, yazma gibi melekelerden başlayarak çeşitli psikolojik ve fizyolojik özelliklere, estetik zevklere, ahlâkî yatkınlıklara, canlı ve cansız varlıklar üzerinde tasarruf yetkisine, ekonomik faaliyetlerde bulunma özelliğine, şehirler ve uygarlıklar kurma kabiliyetine kadar birçok meziyete sahip olmasıyla açıklanmaktadır. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2099/70-ayet-tefsiri>

¹⁴ Kur'an-ı Kerim Enbiya suresi 107. ayet: وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ: Seni âlemlere rahmet olarak gönderdik. Tefsir: Hz. Muhammed bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber, dolayısıyla âlemlere rahmettir. Onun getirdiği Kur'an çağlar üstü, evrensel bir kitaptır; soy sop, ırk veya kültürel çevre farkı gözetmeksizin bütün insanlığa hitap etmekte, herkese doğru

Efendimize ve O'nun yüce risalet sancağı altında bulunan merhametli Muhammed (sav) ümmetine [olsun].

Edebî sanatlar

Teşbih

- *zî-bende-i sahâif-i kudret ü imkân oldukça nukat-ı mesâbih-i encümle sicill-i âsmânî ziynetyâb* (2/4-5)¹⁵.

Burada gökyüzü sayfalarının yıldızlarla süslenmesi, kitap sayfalarına işlenmiş nakışlara benzetilmiştir. (Gökyüzü bir kitap; yıldızlar onun yazıları.)

- *zâviye-i sînesin sandûkça-i güher-i belâgat ü fûnûn* (2/7).

İnsan kalbi, belâgat incilerinin saklandığı bir sandığa benzetilmiş. Bu, insanın yaratılışındaki söz ve anlam hususiyetini öven bir teşbihtir.

İstiare

- *sicill-i âsmânî* (2/4-5), *defâin-i der-masûn*, *miftâh-ı felâh-nümûn* (2/9).

gibi ifadelerde soyut kavramlar somutlaştırılmış; sema, kitap; insan kalbi, define sandığı; Kur'an, bir anahtar olarak tasavvur edilmiştir. Bunlar temsili istiare örnekleridir.

Tenasüp

- *belâgat – beyan – fesahat*, *“güher – dürc – sandûkça – defâin* (2).

Bu kelimeler aynı anlam sahası içinde yer almaktadırlar. Bu durum tenasüp oluşturur.

İktibas

Metinde birçok ayet iktibası vardır:

- *Nun ve'l-kalem* (2/3).
ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ Kalem Sûresi, 68/1

Türkçe anlamı: “Nûn, kaleme ve onların yazdıklarına andolsun.”

Bu ayet, Allah'ın kaleme ve yazıya yemin ederek ilim ve vahyin önemini vurguladığı bölümdür. Peygamber'in delilikle suçlanmasına karşı onun vahiy yoluyla öğretilen hakikatlerin temsilcisi olduğu bildirilir.

- *ve alleme'l-insân mâ lem ya'lem* (2/3-4).
وَعَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم Alak Sûresi, 96/5

(Allah) insana bilmediğini öğretti.

¹⁵ Edebî sanatlarla alakalı örnekler, Divan Mukaddimesinin matbu metnindeki sayfa ve satır numaralarını göstermektedir.

Not: Bu ayet, ilk vahyin bir parçasıdır. Allah'ın insana ilim ve öğrenme kabiliyeti vermesi, vahyin merkezinde "bilgi"nin kudsiliğini gösterir.

- "ve lekad kerramnâ benî Âdem"(2/10).

"وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ" *İsrâ Sûresi, 17/70*

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

"Ve lekad kerremnâ benî âdeme ve hamelnâhüm filberri velbahri ve rezeknâhüm minet-tayyibâti ve faddernâhüm alâ kesîrim mimmen halaknâ tefdlâ."

Andolsun, biz Âdemoğullarını şerefli kıldık; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine temiz rızıklar verdik ve yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.

Burada, Allah'ın insana verdiği değer, insan onuru ve üstünlüğü anlatılır. Bu ayet, insanın yeryüzündeki şerefli konumunu vurgulamaktadır.

- "ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn"(2/13).

"وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ" *Enbiyâ Sûresi, 21/107*

Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik.

Bu ayet, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik misyonunun evrenselliğini ve onun insanlığa rahmet olarak gönderildiğini bildirir.

Seci

- Metin baştan sona secilidir. Örnek:

... sicill-i âsmânî zîynetyâb ve simât-ı sutûr ebr-i sefid-i pür-tâb ile
kırtâs-ı ezrakı ayn-ı ibrat-nümâ-yı ulû'l-elbâba pür-hükm bir kitâb eyleyen... (2/4-6).

Burada hem ses tekrarları hem anlam paralellikleri vardır; bu, seci-i mutarraf (kelime sonlarında kafiye) örneğidir.

Tevriye ve kinaye

- gökyüzü bir kitap gibi yazılmıştır (2/5-6)

İfadesi, hem mecaz hem de Kur'an'ın "kâinat kitabı" anlayışına bir göndermedir. Yani hem gerçek (gökte yıldızlar var) hem mecaz (her şey Allah'ın ayetidir) anlamını birlikte taşır bu sebeple tevriyeden bahsedebiliriz.

Metin sözlüğü¹⁶

bih-i (Ar.): Onunla

nesta'în (Ar.): Yardım isteriz

nûn (Ar.): Kur'an'daki "Nûn" harfi (Kalem suresinin başındaki harf)

ve'l-kalem (Ar.): Kaleme yemin olsun

'acz (Ar.): Acizlik, güçsüzlük

dehende (Fars.): Veren, bahşeden

müdde'iyân (Ar.): Davacılar, iddiada bulunanlar

belâgat (Ar.): Söz ustalığı, güzel konuşma sanatı

beyân (Ar.): Açıklama, ifade

zî-bende (Fars.): Kul, bağlı, hizmetkâr

sahâif (Ar.): Sayfalar, yapraklar

kudret (Ar.): Güç, kudret

nukta (Ar.): Nokta

mesâbih (Ar.): Kandiller, ışıklar

encüm (Fars.): Yıldız

sicill (Ar.): Kayıt, belge

âsmânî (Fars.): Gökyüzüyle alakalı, gökyüzüne ait

ziynet-yâb (Fars.): Süs kazanmış

simâ' (Ar.): Yüz, görünüş

suhr (Ar.): Şafak, tan vakti

ebr (Fars.): Bulut

sefid (Fars.): Beyaz

pür-tâb (Fars.): Işıltılı, parlak

kırtās (Ar.): Kağıt

ezrak (Ar.): Mavi

'ayn (Ar.): Göz

'ibret-nümâ (Fars.): İbret gösteren, ders veren

ulu'l-elbâb (Ar.): Akıl sahipleri

pür-ḥükm (Far.+Ar.): Hüküm dolu, hikmetli

cenâb (Ar.): Yüce zat, ulu kişi

Mennân (Ar.): Bol nimet veren (Allah'ın isimlerinden)

¹⁶ Metin için oluşturulan sözlüğe kelimeler alfabetik değil; metinde geçtikleri sıraya göre dizilmiştir.

- hamd** (Ar.): Övgü
senâ (Ar.): Yüceltme, övme
ferâvân (Fars.): Bol, çok
nev'-i insânî (Ar.): İnsan türü
zâviye (Ar.): Köşe, bucak
sîne (Fars.): Gönül, göğüs
sandûkça (Ar.): Sandık
güher (Fars.): Değerli taş, cevher
fünûn (Ar.): Bilimler, sanatlar
gencîne (Fars.): Hazine
feţânet (Ar.): Zekâ, anlayış
leben (Ar.): Süt, (mecazen safiyet)
dürc (Fars.): Kutucuk, sandık
berâ'at (Ar.): Safılık, düzgünlük, kusursuzluk
meşhûn (Ar.): Dolu, yüklü
zebân (Fars.): Dil
feşâhat (Ar.): Düzgün ve akıcı konuşma
beyân (Ar.): Açıklama, ifade
hazâ'in (Ar.): Hazineseler
ser-meknûn (Fars.): Gizli, saklı
defâ'in (Ar.): Define, yeraltı hazinesi
der-masûn (Fars.): Saklı, gizli, korunmuş anlamda
miftâh (Ar.): Anahtar
felâh (Ar.): Kurtuluş
nümün (Fars.): Örnek
furkân (Ar.): Kur'an'ın isimlerinden biri
'azîmü's-şân (Ar.): Yüce şân sahibi
naşş (Ar.): Açık ifade, kesin hüküm
Celîl (Ar.): Yüce, büyük (Allah'ın isimlerinden biri)
mükerrem (Ar.): Şerefli, onurlu
idrâk-nişân (Ar.+Far.): Akıl, anlayış sahibi
ruh (Fars.): Yüz
pür-fütûh (Fars.): Başarılı, genişleyen
revâc (Ar.): Geçerlik, rağbet

cûy (Fars.): Akarsu, ırmak

münşerih (Ar.): Ferahlamış, genişlemiş

hurrem (Fars.): Sevinçli, mutlu

eşref (Ar.): En şerefli

şalavât (Ar.): Salat, dua

teslîmât (Ar.): Selamlar

şâdık (Ar.): Doğru, sadık

va'd (Ar.): Söz, vaat

emîn (Ar.): Güvenilir

Resûl (Ar.): Elçi, peygamber

şehâdet-güzîn (Ar.+Far.): Şahitlik seçen (şehitlik övgüsüyle)

nebî (Ar.): Peygamber

şefâ'at-zamîn (Ar.): Şefaath teminatı sahibi

mazhar (Ar.): Görünen, yansıyan yer

rahmeten li'l-'âlemîn (Ar.): Âlemlere rahmet olarak (ayet ifadesi)

efendimiz (Far.+T.): Peygamberimiz, hürmet ifadesi

bi'set (Ar.): Peygamber olarak gönderilme

ulyâ (Ar.): Yüce, yüksek

risâlet-penâh (Ar.+Far.): Peygamberlik sığınağı

ümme (Ar.): Millet, topluluk

merhûme (Ar.): Rahmetli, bağışlanmış

Muhammediyye (Ar.): Muhammed'e (SAV) ait, ona mensup

[3] (1) (òayru ümmetin àòrecet li'n-nÂs¹⁷) saeÀdetine sezÂ-vÂr ü cü-mel-i celile-i muèciz-nümÂsı cümle-i (2) cemilesinden olmaú üzre (Înne mine's-şieiri-leóikmetun¹⁸) óadiâ-i şerif-i óikmet-i (3) elifinden vÂye-dÂr-ı èibret ü iètibÂr olmuşdır. (4) äallallaóu èaleyhi ve èale âlihi ve eãóabihi eùùahirine ve mettaèa bişefÀèatihi men emme imÀmetehu (5) mine'l-muslimin Àmin.¹⁹ (6) İmdi be-delÀlet-i óikr-i maèbyd-ı şÂh-rÂh-ı maúäyda sülyk idemege mehd-i (7) uufuliyyetimiñ uayy-i visÂdı revÂ ve äedy-ı rızaèiñ dürr-i imdÂdı rehin-i inzivÂ olup (8) cevÂrih-i äuàriyetim úadem úadem

¹⁷ Gelmiş geçmiş en hayırlı ümmet.

¹⁸ Kuşkusuz şiirin bilgelik içeren türü de vardır.

¹⁹ Onun âline ve pak ashabına salat olsun. Onun önderliğini arzulayan Müslümanlar şefaathine mazhar olsun. Âmin.

neşv ü nemÂ yolunda behremend-i temyiz ü úuvâ olunca mâder-i (9)
reşâdet-i eâderim setîre-i miârae-i ââile-i cihân ve dürd-i düşvâr-endişe-i
dâéire-i zamân (10) olan gergef-i ârûlet-i muêkefi úurup kâle-i úumâş-ı
telâşı miúrâz-ı terbiye-i (11) cân-òirâş ile úaùè ve bemm-i òiyâù-ı tedibe
pile-i dirâz-ı tehõibi geçirip enÂmil-i emel (12) kûtâh-ferâş-ı timââlim ara-
sına vazè eyledikten ãõñra işte dâye-i muêaşşer-zenân ve òvAce-i (13) amu-
zeş-i duòterân ve kâr-ı hüner-mendân-ı seyyidât-ı eîrfân bu mensec-i
diúúat-nişândır baèdeza (14) memnuè Âsâ-tek ve tâz-kâsenân ve perestiş
geşt ü güzâr-ı bâà u bystâna maóall youúdur. (15) Zübde-i õihn-i ferââat-re-
hiniñ henüz pâk u âaf ve zengâr-endýh idâre-i òayl (16) ü òadem ve òÂne-
den maófyô u şeffâf iken òayû-ı şinâb gýşîş ü saèyi bu minvâl-i (17)
zekâvet-i iştîdaliñ çâr-pâsına bend ü óabl-i metîn verziş ü vaèyi mismâr-ı
mahâret- (18) şikârına kemend eyleyip taóâil-i hüner ve maèrifete himme-
tini göreyim ve úabýl-i irşâd-ı (19) mâdere derece-i irtibâù u raâbetini bile-
yim diyerek pîşgâh-ı şefúat-ı dest-gâhına (20) bu faúir-i himmet-úaaîri
òuurdup kâr-ı nesic-i nezâket-behiciñ taèlimine mübâşeret

[3] “(Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz)²⁰” aye-
tinin saadetine layık ve onun mucizevî, güzel cümlelerinden biri

²⁰ Kur’an-ı Kerim, Âl-i İmrân suresi, 110. ayetin baş tarafı: خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ “Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. Âyetin tamamı: كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıko-yarsınız ve Allah’a inanırsınız. Ehl-i kitap da inanmış olsalardı elbette onlar için hayırlı olurdu; içlerinden inananlar da var, fakat çoğu yoldan çıkmıştır.

Tefsir: Ümmet kelimesi 104. âyette olduğu gibi burada da “topluma önderlik edecek olan grup anlamında kullanılmıştır (bilgi için bk. Bakara 2/128, 213). Bu âyet, iyilik yolunda in-sanlığa önder ve örnek olmayı hak eden müslümanların başlıca niteliklerini göstermekte-dir. Buna göre onlar Allah’a iman ederler. Bunun gereği olarak peygambere, kitaba, âhiret gününde hesap vereceklerine ve diğer iman esaslarına inanırlar. İslâm’ın öğrettiği güzel ahlâka sahiptirler; iyiliği emreder, kötülüğü engellerler ve imanlarının gereğini yerine ge-tirirler. Onlar iyi amel sahibi olmaları, aşırılık ve sapkınlıktan uzak, dosdoğru, adaletli, öl-çülü, mütedil ve dengeli tutum ve davranışları sebebiyle insanlığa örnek ve rehber olmaya hak kazanmışlardır. Nitekim bu ümmet hakkında Bakara sûresinin 143. âyetinde “İşte böy-lece, siz insanlara şahit olarsınız, Peygamber de size şahit olsun diye sizi vasat (örnek) bir ümmet yaptık” buyurulmuştur. Yani yüce Allah müminleri dengeli, uyumlu, mütedil, hayırlı bir ümmet kılmıştır. Hz. Peygamber güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilmiş bir peygam-ber olduğu gibi (el-Muvatta, “Hüsnü’l-huluk”, 8), ümmeti de bu ahlâkı yaşamak ve insanlığa öğretmek için görevlendirilmiş en hayırlı ümmettir. Nitekim Hz. Peygamber de ümmetinin “en hayırlı ümmet” olduğunu vurgulamıştır (Müsned, IV, 408; V, 383; İbn Kesîr, II, 77-86). Bu âyetlerde anlatılan vasıfların en hayırlı ümmetin belirgin vasıfları olduğunda şüphe

olmak üzere “Şiirde hikmet vardır”²¹ hadis-i şerifi, hikmetin elifinden ibret ve öğüt alan bir hüküm olmuştur. Allah, Peygamberimize, onun ailesine ve tertemiz ashabına salât ve selam eylesin; onun imamlığına uyan Müslümanlardan da şefaatten faydalandırsın, âmin.

Şimdi, hedefe giden doğru yolun rehberi olan zikrin (Allah’ı anmanın) delaletiyle yürümeye başladığımda, çocukluk beşiğimin örtüsünü dürüp rızâ elbisesinin incilerini bir inziva rehni yaparak, küçük uzuvlarım (bedenim) yavaş yavaş gelişip olgunlaşmaya, temyiz ve kuvvet kazanmaya başlayınca...

Doğru yetiştirme ve terbiye yolunda annemin, dünya ailesinin bir örtüsü, zaman dairesinin zor düşünceli tortusu olan, yalnızlık işlemeli tezgâhı önünde, kumaş kalasıyla eğitim merdiveninde canını dişine takarak çalışmasıyla, terbiyenin ipliklerini eğirip sabırla işlediği o sırada...

İşte bu emeklerin sonunda, kadınların en seçkinlerinden, kız çocuklarını eğiten öğretmenlerden ve faziletli hanımların sanat erbabından olan sütanne ve hocaya teslim edildim. Bundan sonra artık değnek taşımak, süslü dolaşmak, bahçelerde gezinilen eğlencelere yer yoktu.

Zihin cevherim henüz saf, temiz, paslanmamış yani lekesiz, el ve ayak idaresinden uzak, şeffaf bir hâlde iken; bu gayretli çabanın ipine sıkıca bağlanıp akıl atına sağlam bir gem vurmak, maharet

yoktur. Gerçek müminler de bu vasıfları taşımaktadırlar. Bu sebeple Allah, insanlığı hakka davet gibi önemli ve şerefli bir görevi onlara vermiştir. Bu görev daha önce İsrâiloğulları’na verilmişti. Ancak onlar zamanla bozulmuşlar, bu sebeple başarısızlığa uğramışlar ve bu emaneti koruma liyakatini kaybetmişlerdir. O halde müslümanlar, kendilerine verilmiş olan bu şerefli görevin sorumluluğunun bilincinde olmalı ve öncekilerin düştükleri hatalara düşmemelidirler. Âyetle belirtilen vasıfları koruyamaz, verilen görevleri yerine getirmezlerse en hayırlı ümmet olma şerefini de yitirirler. Nitekim uzun zamandan beri müslümanlar imanlarının gereğini yerine getirmediikleri için insanlığa rehber olma liyakatini de gösterememişlerdir. Hatta İslâm dünyasının büyük bir çoğunluğu XIX. asır boyunca ve XX. asrın ilk yarısında bağımsızlığını dahi yitirmiş ve gayri müslim milletlerin boyunduruğu altına girmiştir. Onların tekrar üstün konuma gelmeleri ise âyetle ifade ve işaret buyurulduğu üzere, imanda, amelde, ahlâkta, ilim ve uygarlıkta ilerleyerek bu konumu hak etmelerine bağlıdır. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C3%821-i-%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/403/110-ayet-tefsiri>

²¹ Hadis-i şerif: “Şurası muhakkak ki beyanda sihir vardır, şurası da muhakkak ki şiirde de hikmetler vardır” <http://sufizmveinsan.com/hadisler/siir.htm>

avına tuzak kurmak isterim ki; böylece sanat ve bilgiyi öğrenmeye gayretini göreyim, annesinin öğüdüne ne derece bağlandığını bileyim diyerek...

Bu güçsüz, gayreti az kulu, annesinin şefkat eliyle nezaketli işler öğrenmeye, terbiye eğitimine başlamaya yöneltti.

Edebî sanatlar

İktibas

- hayru ümmetin uhricet li'n-nās (3/1).

“خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ”

“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz” (Âl-i İmrân 3/ 110) ayetinden alıntıdır. Burada ümmet-i Muhammed'in üstünlüğüne işaret edilir.

- “inne mine's-şî'ri le-hikmeten” (3/2).

“إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لَحِكْمَةً”

“Şiirlerin bazısında gerçekten hikmet vardır.”

Teşbih

Metin teşbihler yani benzetmeler bakımından yoğunluk taşımaktadır.

- Mehd-i tufûliyyetimin tayy-ı vişâdı revâ... (3/6-7).

Çocukluk beşiği “yol” olarak gösterilmiş; hayat yolculuğuna bir “başlangıç noktası” benzetmesi yapılmıştır.

Bu, istiareli teşbihtir (hayat = yol, çocukluk = beşik).

- Mâder-i reşâdet-i eserim setîre-i mışra'-ı gâile-i cihân... gergef-i sıklet-i mu'kefi kurup kâle-i kumâş-ı telâş (3/9-10).

Annesi, dünyayı bir dokuma tezgâhı gibi işlemiştir. Burada insanın terbiyesi, kumaş dokumaya benzetilmiştir. Bu temsilî teşbihtir. Uzun, zincirli bir teşbih sistemi kurar.

İstiare

- Cevârih-i şugriyyetim kadem kadem neşv ü nemâ yolunda... (3/8).

Çocukluk uzuvlarının “yol” a girmesi, insanın büyümesini bir yolculuk olarak gösterir.

Tenasüp

Birçok kelime anlam bakımından birbirini çağrıştırır:

- mehd – tufûliyyet – neşv ü nemâ – terbiye – tahşîl – hüner – ma'rife (3)

Hepsi “büyüme – eğitim – gelişme” alanına aittir. Kelimelerin bu şekildeki uyumları, tenasüp sanatı örneğidir.

Seci

Mukaddimenin baştan sona secili olduğunu söyleyebiliriz. Ayşe Teymûrî mukaddimedede âdeta edebiyat hünerini sergilemiştir.

Örnek olarak:

- *...gergef-i sıklet-i mu'kefi kurup kâle-i kumâş-ı telâşî mikrâz-ı terbiye-i cân-hırâş... (3/10-11).*

Burada “mu'kefi-kurup-kâle-kumâş-mikrâz-terbiye-cân-hırâş” kelime-leri hem ses hem anlam açısından uyumlu bir musanna nesir (sanatlı düzyazı) oluşturur.

Kinaye

- *zübde-i zihn-i ferâgat-rehînin henüz pâk u şâf... (3/15).*

“Henüz zihnim saf iken” demekle hem masumiyetini hem de eğitilmeye hazır oluşunu ima eder. Bu kinayedir (dolaylı anlatım).

- *Dâye-i mu'aşşer-zenân” ve “hâce-i 'amûzeş-i duhterân (3/12-13).*

İfadeleri “kadın terbiyecileri” anlamındadır ama dolaylı biçimde “kadın eğitimi alanı” kastedilir.

Teşhis

- *Dürr-i imdâdı rehin-i inzivâ olup... (3/7).*

Burada “inci” (süt) insan gibi “rehin” olur, yani bekler; bu cansız varlığa insan fiili yüklenmiştir.

- hayru ümmetin** (Ar.): İnsanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet
- ahrecet** (Ar.): Çıkardı, meydana getirdi
- li'n-nâs** (Ar.): İnsanlar için
- sa'âdet** (Ar.): Mutluluk, kutluluk
- sezâ-vâr** (Fars.): Layık, uygun
- cümel** (Ar.): Cümleler
- celîle** (Ar.): Yüce, büyük
- mu'ciz-nümâ** (Ar.+Far.): Mucize gösteren
- cemîle** (Ar.): Güzel, zarif
- inne mine's-şi'ri li-hikmetun** (Ar.): "Şiirde hikmet vardır" (hadis-i şerif)
- hadîs-i şerîf** (Ar.): Peygamber sözü
- hikmet** (Ar.): Bilgelik, derin anlam
- elif** (Ar.): Arap alfabesinin ilk harfi (mecazla: başlangıç, öz)
- vâyedâr** (Fars.): Sahip olan
- 'ibret** (Ar.): Ders, uyarı
- i'tibâr** (Ar.): Öğüt alma, ibret çıkarma
- şallallâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihî ve aşhâbihî** (Ar.): Allah onun, ailesinin ve arkadaşlarına rahmet eylesin
- e'ttâhirîn** (Ar.): Temiz olanlar
- metta'a** (Ar.): Yararlanmak, faydalanmak
- bişefâ'atihi** (Ar.): Onun şefaatinde
- emme** (Ar.): Her kim
- imâmet** (Ar.): Önderlik, imamlık
- muslimîn** (Ar.): Müslümanlar
- âmîn** (Ar.): Âmin, kabul et Allah'ım
- delâlet** (Ar.): Yol gösterme, kılavuzluk
- zîkr** (Ar.): Anma, hatırlama
- ma'bûd** (Ar.): Tapılan, ilah
- şâh-râh** (Fars.): Ana yol, doğru yol
- mağşûd** (Ar.): Hedef, gaye
- sülûk** (Ar.): Yol tutma, gidiş
- mehd** (Ar.): Beşik
- tufûliyyet** (Ar.): Çocukluk dönemi
- tayy** (Ar.): Katlama, kaldırma (mecazla: geçiş, aşama)

- visâd** (Ar.): Yastık (mecazla: çocukluk yatağı)
revâ (Fars.): Uygun, yaraşır
hediyye (Ar.): Hediye
rızâ' (Ar.): Razı olma
dürr (Ar.): İnciler, değerli taşlar
îmdâd (Ar.): Yardım, destek
rehin (Ar.): Emanet, bağlılık
inzivâ (Ar.): Yalnızlık, içe çekilme
cevârih (Ar.): Uzuvarlar, organlar
suğariyyet (Ar.): Küçüklük hali
úadem úadem (Ar.): Adım adım
neşv ü nemâ (Ar.): Gelişme, büyüme
behremend (Fars.): Yararlanan
temyiz (Ar.): Ayırt etme gücü
kuvâ (Ar.): Kuvvetler
mâder (Fars.): Anne
reşâdet (Ar.): Doğruluk, olgunluk
setîre (Fars.): Örtü, perde
cihân (Fars.): Dünya
dürd (Fars.): Tortu, kalıntı (mecazla: zorluk)
düşvâr-endîşe (Fars.): Zor düşünceli, endişeli
gergef (Fars.): Nakış kasnağı
sıklet (Ar.): Ağırılık, yük
muķeffî (Ar.): Kapanmış, kapanan
kâle (Fars.): Kumaş
cân-hırâş (Far.+Ar.): Can yakıcı, özenli
hıyať (Ar.): Dikiş
tedîb (Ar.): Edeplendirme, terbiye
pîle (Fars.): İplik kozası
dırâz (Fars.): Uzun
tezhîb (Ar.): Süsleme, bezeme
enâmil (Ar.): Parmak uçları
emel (Ar.): Ümit, istek
kütâh-ferâş (Fars.): Küçük süpürge; mecazen ön hazırlık yapan

- timsâl** (Ar.): Sembol, örnek
vâż' (Ar.): Koyma, yerleştirme
dâye (Fars.): Sütanne, dadı
mu'aşşer-zenân (Ar.+Far.): Kadınlarla topluluk içinde olan (kadınlar grubu)
hâce (Fars.): Hoca, öğretmen
amûzeş (Fars.): Öğretim, eğitim
duhter (Fars.): Kız çocuğu
hünermend (Fars.): Sanatkâr, yetenekli
seyyidât (Ar.): Hanımefendiler, saygıdeğer kadınlar
'irfân (Ar.): Bilgi, anlayış
mensec (Ar.): Dokuma, örgü
dikkat-nişân (Ar.+Far.): Dikkat çekici, özenli
memnû' (Ar.): Yasaklanmış
āsā-tek (Fars.): Sopa gibi, sert tabiatlı
tâz-kâsenân (Fars.): Hızlı koşan, aceleci kimseler
perestiş (Fars.): Tapınma, sevgi
geşt ü güzâr (Fars.): Gezinti, dolaşma
bâğ (Fars.): Bahçe
büstân (Fars.): Gül bahçesi
maḥall (Ar.): Yer, mekân
zübde (Ar.): Öz, saf kısım
zihn (Ar.): Zihin, akıl
ferâgat (Ar.): Boş zaman, huzur
rehin (Ar.): Bağlı, emanet
pāk (Fars.): Temiz
zengār-endûh (Fars.): Pas tutmuş (mecazen: yıpranmış)
hayl (Ar.): Atlar
hâne (Fars.): Ev
maḥfûz (Ar.): Korunmuş
şeffâf (Ar.): Saydam
şinâb (Fars.): Akıntı, eğim
güşiş (Fars.): Dinleme
sa'y (Ar.): Çaba, gayret

- minvâl** (Ar.): Tarz, yol
zekâvet (Ar.): Zekâ, anlayış
iştigâl (Ar.): Meşguliyet, uğraş
çâr-pâ (Fars.): Dört ayaklı (mecazen: istikrar, dayanıklılık)
bend (Fars.): Bağ, düğüm
habl (Ar.): Halat, ip
metîn (Ar.): Sağlam
verziş (Fars.): Egzersiz, alışkanlık
mismâr (Ar.): Çivi
mahâret (Ar.): Beceriklilik
şikâr (Fars.): Av, avcılık
kemend (Fars.): Halat, kement
taḥşîl (Ar.): Eğitim, öğrenim
hüner (Fars.): Sanat, ustalık
ma'rifet (Ar.): Bilgi, irfan
himmet (Ar.): Gayret, yardım
irşâd (Ar.): Doğru yol gösterme
mâder (Fars.): Anne
derece (Ar.): Aşama
irtibât (Ar.): Bağlantı
rağbet (Ar.): İlgi, istek
pîşgâh (Fars.): Ön taraf, huzur
dest-gâh (Fars.): Makam, mevki
faķîr (Ar.): Yoksul, mütevazî kişi (Klasik metin ve hitaplarda alçakgönüllülük ifadesi olarak kullanılmaktadır. Ben fakir...
himmet-kaşîr (Ar.+Far.): Gücü kısa, yetersiz gayretli
huḍûr (Ar.): Huzur, bulunma
kâr (Fars.): İş
nesîc (Ar.): Dokuma, örgü
nezâket (Ar.): İncelik
behîc (Fars.): Neşeli, hoş
ta'lîm (Ar.): Öğretim, eğitim
mübâşeret (Ar.): Başlama, işe girişme

[4] (1) verÂset-kec taûriziñ tefhîmine mübÂderet eyledi. Ol şaèl-i ôarîf-ferÂset- (2) redîf-i dideme bir dürd-i èanîf ve şu maófil-i mümehhed-naôîf èÂdetÂ bir külòan-ı muòayyef (3) görünüp her ne úadar óubb-ı maèrifet ü hüner ü meyl-i istihâÂl-i rızÂ-yı mÂder (4) derÿnumda mekîn idiye de bir gÿne nefis-i abiyeyi telyîn ve ol âanèat-ı nisÂéiyyeden (5) óiss idegeldigim ve fart-ı nefreti bir âÿretle teskîn idemezdîm ve òvÂhiş-i amÿzeş (6) ile ol kÂr-ı diúuat-şîàara âarf-ı efkÂrı revÂ görmezdim. Şöyle ki dÂéimÂ selÂmhlàa (7) çıkıp ve zümre-i küttÂba úarşu geçip semÂè-ı âarîr-i tafûin-peôîr òÂdime-i şeref-şÂmeyi (8) bekler ve ol elóÂn-ı úarab-nişÂnıñ nième-i iâret-feşÂnını gÿş-ı cÂn ile diñler idim. (9) Firdevs-i maúarr-ı mÂderim bu revîş-i nÂ-be-cÂdan dil-gîr olup gÂh tehdîd ve ÂzÂr ile taèníf (10) ve gÂh vaèîd-i enôÂr ile taóvîf eyledigi gibi baèôî kerre daòî vaèd-i óali ve óalel (11) ile talûîf iderek teşèîli teklîf eyler ve gÂh ü bigÂh ciger-i pür-şererden (12) Âhlar çekerdi. Peder-i Firdevs-maúarrım bu óÂli görünce meróÿm vÂlideme şöylece òiùÂb (13) eyledi ki: Ey bÂñÿ-yı èiffet-meéÂb!

Beyt:

(14) Úuvvet-i bÂzÿ ile olmaz göñül reh-yÂb kÂm

(15) Eyleme cÂnı muèaôôeb dest-i úudretde merÂm

(16) Bu âaàîre-i idrÂk-i faúîreyi her dem giryÂn ve derÿn-ı èiffet meşóÿnını nÂòin-i (17) esefle mecryó u nÂlÂn eyleme. MÂdem ki kÿşîş ve òvÂhişi úırùÂs ve òÂmeye (18) mÂéildir. Tabîèatiyle bu meyli kÂr-sÿzen ve pileye óÂéildir gel bu iki duòteri paylaşıalım. (19) èîffet seniñ èlâmet benim olsun. ÜmîdvÂrım ki maèşer-i nisÂda bir kÂtib ve şÂèir (20) ve meydÂn-ı úalem-dÂr ide. ÒvÂce-i mÂhir âaón-ı serÂ-yı zin-degide dost murÂúb

[4] O (babam) varislikte payını geç açıklamamı uygun buldu. O şerefli zekâya sahip kişi, gözüme tatlı bir keder gibi göründü; o tertemiz

meclis ise sanki küçük bir külhanda (hamamvârî bir ortamda) toplanmış gibiydi.

Her ne kadar bilgiye, sanata ve annemin rızasını kazanmaya içten bir isteğim bulunsa da bir türlü kendi inatçı nefsimi yumuşatamıyor ve kadınsı sanatlardan (örneğin nakış, dokuma) bir zevk alamıyordum; hatta onlara karşı aşırı bir nefret duyuyordum ve annemin öğretim arzularına da aklımı vermeyi doğru bulmuyordum.

Öyle ki, sık sık selamlığa çıkar, kâtipler topluluğuna karşıdan bakar, şerefli bir hizmetçinin yazı tıkırtısını işitmek için kulak kesilir, o mürekkep kokulu seslerin verdiği zevki can kulağıyla dinlerdim.

Annem bu uygunsuz hâlimden üzüldü, bazen tehdit ve azarla bana kızardı, bazen de nasihat ve öğütlerle yumuşatmaya çalışırdı. Kimi zaman da güzel vaatlerle gönül almaya çalışır, bazen de derinden ta ciğerinden âh çekerti...

Cennet mekân babam bu durumu görünce, merhum anneme şöyle seslendi: “Ey iffet ve namus timsali hanım!

Kol gücüyle (zorlama ve baskıyla) gönül muradına ermez, Canını kaderin elinde boş yere yorma.

Bu aklı kıt, kavrayışı zayıf kızı sürekli ağlatma, iffet dolu gönlünü esef ve kederle yıpratma.

Mademki onun istek, çaba ve arzuları kaleme ve yazmaya yöneliktir. [Diğer kızını kastederek] Tabiatı gereği biçki-dikiş ve kumaş gibi uğraşlara yatkındır. Gel, bu iki kızımızı paylaşalım:

“İffet senin, İsmet benim olsun.” (Kısaca biri senin yanında eğitim görsün, biri benim yanımda)

Ümidim odur ki, kadınlar topluluğunda (gelecekte) biri bir yazar ve şair, ve kalem ehli biri olarak yetişsin. (Babam, hünerli dostlarına da ima gözetici idi.)

Edebî sanatlar

Teşbih

- *Bir dürd-i 'anîf ve şu mahfil-i mümeħhed-naẓîf 'âdetâ bir külhan-ı muħayyef görünüp* (4/2-3).

Kızlara mahsus edep meclisi (dikiş, terbiye yeri) “pis, korkunç bir külhan (hamam)” gibi gösterilmiştir. Bu, kısmen aşağılayıcı bir teşbih (istihfâf-tır).

- *ciger-i pür-şererden âhlar çekmek* (4/11-12).

Annenin üzüntüsü, içi ateş dolu ciğerin yanışıyla tasvir edilmektedir. Bu da mecaz-ı mürsel ve teşbih birleşimidir.

İstiare

- *Firdevs maķarr-ı mâderim* (4/9).

Burada annesinin öldüğü ima ediliyor, “Firdevs” burada cennet kavramı ile ölüm arasında istiare kurulmuştur.

- *Semâ'-ı şarîr-i taftîn-peẓîr ĥâdime-i şeref-şâme* (4/7).

Kâtiplerin kalem seslerini “nağme”ye, “çalışan kalemleri” “şerefli hizmetçiye” benzetiyor. Bu uzun metafor, kişileştirilmiş istiare (teşhisli istiare) dir.

Tenasüp

ħübb-i ma'rifet – hüner – meyl – rızâ-yı mâder – nefret – nefis – ta'lîm – ĥüner-mend – 'ilm – kalem (4).

Bunların hepsi eğitim, bilgi, ruhî eğilim kavramları etrafında dönüyor. Bu sebeple burada net bir tenasüp sanatından bahsedebiliriz.

Seci

...gâh va'id-i enẓâr ile taħvîf eylediği gibi, ba'zı kerre dahı va'd-i ĥalî ve ĥalel ile taltîf iderek ... teklîf eyler... (4/10-11).

Bu cümledeki -îf, -el, -îk sesleri bir ritim oluşturur. Seci hem kulağa ahenk hem de düşünce paralelliği sağlamaktadır.

Tezat

Aşağıdaki kelimelerden de anlaşılacağı gibi çok güçlü bir karşıtlık yapısı var:

- *mâder (anne) – peder (baba)*
- *İffet – İşmet*

İki kız kardeşin birbirlerine zıt uğraş alanlarını benimsemeleri yani İsmet'in edebiyata ilgi duyup bıçki-dikişten nefret etmesi; İffet'in de tam tersi bıçki-dikiş gibi o devrin anlayışıyla kadınsı uğraşlara alaka göstermesi...

- *kadınsı sanatlar – kalem hüneri*
- *tehdit – teşvîk*
- *nefret – meyil*

Tevriye

- *mâder-i Firdevs-makarr*

ifadesi hem “Cennetteki annem” hem “faziletli annem” anlamını çağrıştır-maktadır bundan dolayı da tevriyelidir.

- *Ümîdvârım ki ma‘şer-i nisâda bir kâtib ve şâ‘ir (4/19).*

“ma‘şer-i nisâ” (kadınlar topluluğu) hem bu dünyadaki kadınlar hem de “kıyamet günü kadınlar cemaati” olarak düşünülebilir.

Kinaye

- *kâtib ve şâ‘ir ide (4/19-20).*

Burada kızının yazı ve edebiyatta başarıya ulaşması temennisi, babadan oğula geçen verâset (kalem mirası)nı ima etmektedir.

Teşhis

- *semâ‘-ı şarîr-i taftîn-pezîr hâdime-i şeref-şâme (4/7).*

Kalem “şerefli bir hizmetçi” gibi canlandırılmış.

- *ciger-i pür-şerer âh çeker (4/11-12).*

Annenin ciğeri canlı bir varlık gibi davranıyor.

İrsâl-i mesel

Beyitte:

- *Quvvet-i bâzû ile olmaz gönül reh-yâb kâm
Eyleme cânı mu ‘azzeb dest-i kudrede merâm (4/14-15).*

Bu beyitte Her şey bilek gücüyle olmaz; gönül işinde başarı Allah'ın kudretiyle olur” anlamı bulunmaktadır. Yani atasözü değerinde bir genel hakikat irsâl-i mesel sanatından bahsetmek mümkündür.

verâset (Ar.): Miras

ta‘riz (Ar.): İma, dokundurma

tefhîm (Ar.): Anlatma, açıklama

mübâderet (Ar.): İşe koyulma, acele etme

- şa'l** (Ar.): Alev, parlaklık
ferâset (Ar.): Anlayış, sezgi
redîf (Ar.): Ardıl, peşi sıra giden
dürd (Fars.): Tortu, posası
'anîf (Ar.): Sert, kaba
mahfil (Ar.): Toplantı yeri, meclis
mümehhed (Ar.): Hazırlanmış, düzenlenmiş
nazîf (Ar.): Temiz, nezih
külhan (Fars.): Hamamın ocak kısmı
muhayyef (Ar.): Zayıf, gevşemiş
hubb (Ar.): Sevgi, muhabbet
ma'rifet (Ar.): Bilgi, bilgelik
istihsâl (Ar.): Elde etme, kazanma
derûn (Fars.): İç, gönül
mekîn (Ar.): Yerleşmiş, sabit
nefs (Ar.): Benlik, öz varlık
ebiyeye (abiyeye) (Ar.): Onurlu, gururlu
telyîn (Ar.): Yumuşatma, teskin etme
san'at (Ar.): Sanat, ustalık
nisâ'iyeye (Ar.): Kadınlara ait, kadınsı
hiss (Ar.): Duygu, his
fart (Ar.): Aşırılık, fazlalık
teskin (Ar.): Yatıştırma, sakinleştirme
havâhiş (Fars.): İstekler, arzular
amûzeş (Fars.): Öğretim, öğrenme
dikkât-şi'âr (Ar.+Far.): Özenli, dikkatli davranış
sarf-ı efkâr (Ar.): Düşünce harcama, kafa yorma
revâ (Fars.): Uygun, layık
dâimâ (Ar.): Sürekli
selâmlık (Ar.+Tr.): Erkek misafirlerin ağırlandığı kısım
zümre (Ar.): Topluluk, grup
kuttâb (Ar.): Yazıcılar, kâtipler
semâ' (Ar.): Dinleme, işitme
sarîr (Ar.): Gıcırta, ses

- hadîme** (Ar.): Hizmetçi, cariyе
şerefşâme (Ar.+Far.): Şerefli, onurlu kişi
elhân (Ar.): Ezgiler, nağmeler
tarab (Ar.): Neşe, sevinç
ni'met (Ar.): Nimet
feşân (Fars.): Saçan, yayan
gûş (Fars.): Kulak
cân (Fars.): Ruh, can, gönül
firdevs (Ar.): Cennet
makarr (Ar.): Yer, makam
reviş (Fars.): Davranış, tutum
nâ-be-câ (Fars.): Uygunsuz, yakışksız
dilgîr (Fars.): Gönlü kırılmış
tehdîd (Ar.): Tehdit
âzâr (Fars.): Eziyet
ta'nîf (Ar.): Azarlama
va'îd (Ar.): Uyarı, tehdit
tahvîf (Ar.): Korkutma
va'd (Ar.): Söz verme
hâlî (Ar.): Boş, yoksun
halel (Ar.): Kusur, eksiklik
taltîf (Ar.): Gönül alma, yumuşatma
teş'îl (Ar.): İşe yöneltme
teklif (Ar.): Görev verme
pür-şerer (Fars.): Kıvılcımlı, ateş dolu
merhûm (Ar.): Rahmetli
vâlîde (Ar.): Anne
hiţâb (Ar.): Hitap, seslenme
bânû (Fars.): Hanım, kadın
'iffet (Ar.): Namus, iffet
mezâb (Ar.): Kaynak, menşе
kuvvet (Ar.): Güç
bâzû (Fars.): Kol, kuvvet
reh-yâb (Fars.): Yol bulan

- mu'azzebeb** (Ar.): Eziyet etmek, azap vermek
dest-i kudret (Far.+Ar.): Kudret eli
merâm (Ar.): Amaç, istek
sağîre (Ar.): Küçük, genç
idrâk (Ar.): Anlayış
faķîr (Ar.): Yoksul, mütevazı kişi (Klasik metin ve hitaplarda alçakgönüllülük ifadesi olarak kullanılmaktadır. Ben fakir...
giryân (Fars.): Ağlayan
derûn (Fars.): İç, gönül
meşhûn (Ar.): Dolu
nâhîn (Fars.): Eğik, üzgün
esef (Ar.): Üzüntü
mecrûh (Ar.): Yaralı
nâlân (Fars.): Ağlayan
küşîş (Fars.): Çaba, gayret
hevâhiş (Fars.): Arzular, istekler
kırtâs (Ar.): Kâğıt
hâme (Fars.): Kalem
tabî'at (Ar.): Mizaç, doğa
hâşıl (Ar.): Sonuç
duhter (Fars.): Kız evlat
İsmet (Ar.): Günahsızlık, masum (metinde şairin kendi adı yani Ayşe İsmet)
ümîdvâr (Fars.): Umutlu
ma'ser (Ar.): Topluluk
nisâ (Ar.): Kadınlar
kâtib (Ar.): Yazıcı, yazar
mejdân (Ar.): Alan, sahne
kalem-dâr (Far.+Ar.): Kalem sahibi, yazar
hâce (Fars.): Efendi, öğretmen
mâhir (Ar.): Usta, becerikli
serâ (Fars.): Konak, ev
zindegî (Fars.): Hayat, yaşam
murâkib (Ar.): Gözetleyen, denetleyen

- [5] (1) kÂtib úızı kÂtib dinilmekle meşhÿr ve bu eâder-i òoş tiòkÀra maôhar olur ise (2) baède'l-irtióÂl ruóumuz raómetle pÿr-òubÿr olur. Bu cümleyi böylece itmÂm idince (3) ùarafıma tevcih-i kelÂm idip gel èlâmetim işte saña Türki ve Farisi ve fiúh ve naóv(4) taèlimi içün yarından bedéÂn ile iki òvÂce taèyin idecegim èacaba mâder nezdinde (5) pederi òacil ider misin yoòsa derslerine muúayyed olup pend ü irşÂdımı (6) diñler misiñ? Dimeleriyle bendeleri meydÂn-ı imtiâÂlde güncişk-dÂne intiôÀra (7) meâil-i cÂnió ve ôelil ùurup baâar u çeşm eger bu bÂbda ôerreves úuâÿrum (8) görünürse óabl-i dÂm-şikÂrı kemend ü pÂy ü bÂlı ol desenmelÂl (9) ü mióonetle bend idip her èuúÿbete sezÂ vü her cezÂya revÂ görüñ didim. èAlÂ-haôÂ (10) ol ôÂt sebab-i óayÂt-ı ifÂ-yı èahde mübÂşeret eylediler. CenÂb-ı VehhÂbıñ irÂde-i (11) RabbÂniyesi úÂéid-i zimÂm-ı imtiâÂlim ve èinÂyet-i sübóÂniyesi sÂéiú-i cevÂd-ı iùÂèat-i mü'ellim (12) olup şöyle ki yedi yaşdan on üçe úadar dÂéimÂ kyşe-i inzivÂdayken (13) oturup dürysuma fevúa'l-merÂm arzÿ-yı tÂm ile çalışırdım. Pes ez in (14) peder óuzÿr-ı ricÂle ruóaat vormeyip kendileri her şeb iki sÂèat (15) úadar gerek ŞehnÂme-i Firdevsi ve gerek Meânevi-yi Şerif ve anlara mümÂâil kütÿb-ı (16) beliaa-i luàaviye-i Farisiyyeden ders virirler idi. Ol müddet eânÂsında (17) divÂnlara bakıp úolay evzÂna muùÂbíú eşèÂr naômına heves itmege başladım. (18) Günlerde bir gün lÂlÂm aòşam ústi bana bir deste gül getirdi. (19) Ol desteyi âúraóíye úoyup ol gice leyletü'l-bedr olmaàın âúraóíyi (20) mehtÂba úarşu úoydum. Oturup geh cilÂ-yı devr-i mâh-ı enver ve geh reng ü by-yı

- [5] Kâtibin (yazarın) kızı, “yazar kız” olarak tanınır; eğer bu güzel yazı (eser) güzel bir biçimde ortaya çıkarsa, ölümümüzden sonra ruhumuz rahmetle dolup huzur bulur.

Bu sözleri tamamladıktan sonra bana dönerek şöyle dedi: “Gel İsmet’im işte, kızım, hizmetim sana; Türkçe ve Farsça, ayrıca fıkıh (İslam hukuku) ve nahiv (dilbilgisi) öğretimi için yarından itibaren iki hoca tayin edeceğim. Acaba annenin yanında babanı utandırır mısın, yoksa derslerine özen gösterip öğütlerimi dinler misin?”

Bu sözlerle beni imtihan meydanında, serçe gibi bekleyip duran bir hâle getirdi. Gözüm ve gönlümle dikkat kesildim; eğer bu konuda kusurum olup bir gevşeklik gösterirsem, avın ağına düşen bir kuş gibi kementle bağlanıp ayağım ve kanadım zincirlenmiş, her sıkıntıya ve cezaya layık görüleceğim, dedim. Nihayet o söz, hayatın anlamını taşıyan ahdini yerine getirmeye vesile oldu. Vehhâb olan Allah’ın Rabbânî iradesi, öğrenme yolundaki gayretimizin dizginini tutup beni yönlendirdi; ilahî inayeti de cömert bir öğretmenin iyilik eli gibi bana ulaştı.

Öyle ki yedi yaşından on üç yaşına kadar sürekli inziva köşesinde iken oturup derslerime, fevkalade bir istek ve arzuyla yani tam bir gayret içinde çalışırdım. Bundan sonra babam, erkeklerin bulunduğu meclislere çıkmama izin vermeyip her gece iki saat kadar bana ders verirdi gerek Firdevsî’nin Şehnâme’sinden, gerekse Mevlânâ’nın Mesnevî-i Şerif’inden ve benzer edebî, dil bakımından üstün Farsça eserlerden. O süre içinde divanlara bakıp vezinlere uygun şiirler yazma hevesine kapılmaya başladım.

Günlerden bir gün, dadım akşam vakti bana bir demet gül getirdi. O demeti sürahiye koyup, o gece dolunay olduğundan, sürahiyi mehtaba karşı yerleştirdim. Oturup bazen parlak ayın devrini, bazen de rengini ve kokusunu seyrettim...

Edebî sanatlar

İktibas

Ayet, hadis doğrudan geçmez; ancak

Cenâb-ı Vehhâb'ın irâde-i Rabbâniyesi (4/-10).,

'inâyet-i sübhâniyesi (5/11).

gibi ifadelerin Kur'ânî dile dayanan iktibaslı üslup olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

Bu tarz kalıplar Osmanlı düzyazı metinlerinde “teberrükî iktibas” sayılır.

Teşbih

- *meydân-ı imtisâlde güncişk-dâne intizâra mesîl-i cânîh* (5/6-7).

“İmtisal meydanında (bekleme, adapte olma meydanında) serçe gibi bekleyen küçük ben.” Bu, benzetme-i temsilîdir: yazar kendini küçük bir serçeye benzeterek tevazu göstermektedir.

- *hâbl-i dâm-şikârı kemend ü pây ü bâl ol desen-melâl* (5/8).

Nefsi, iradesi, adeta “tuzağa düşen kuş”a benzetiliyor. Bu sebeple teşbih ve istiare birleşiminden bahsetmemiz mümkündür.

İstiare

- *cevâd-ı itâ'at-i mü'allim* (5/11).

öğretmenlikten gelen bereket (cevâd)” gibi kişileştirilmiştir.

- *gül destesi ve mehtap sahnesi*

ilhamın sembolü şeklinde değerlendirebileceğimiz gül ve ay birlikteliği burada “şiir kudretinin doğuşunu temsil etmektedir. Bu tam teşbihli istiare örneğidir.

Teşhis

- *devr-i mâh-ı enver* (ayın dolaşımı)
- *ve reng ü bû-yı...* (5/20).

İfadeleri canlı birer varlık gibi işlenmiştir. Bu, sanatla tabiatın özdeşleştiği bir estetik uyanış anı mevzubahistir. Dolayısıyla teşhis, anlatıcının sanatla ilişkisinin metaforu olarak tezahür etmektedir. Ayşe Teymûrî'nin şahsından kaynaklı duygusal tarafının kalem gücüyle birleştiği apaçıktır.

Seci

- ...‘irâde-i Rabbâniyesi kâ'id-i zimâm-ı imtisâlim ve 'inâyet-i sübhâniyesi sâ'ik'-i cevâd-ı itâ'at-i mü'allim olup... (5/10-12).

Buradaki -iyyesi / -im / -im seslerinde armonik bir iç uyum görülmektedir.

Tenasüp

Metinde *ilim – hoca – ta'lîm – ders – belâgat – kitâb – Şehnâme – Mesnevî – şiir – gül – mehtap* (5) gibi birbiriyle anlam alanı kuran kelimeler vardır. Bu kelimeler manevî olgunlaşma çizgisinde dizilmiştir.

Tezat

Burada açık tezatlar, önceki bölümlerdeki kadar keskin değildir ama:

- “dünya meşgalesi – inziva”
- “çocukluk – ilim ciddiyeti”
- “gülün dünyevî güzelliği – mehtabın ulvî nuru” arasındaki karşıtlıklar tezat sanatı örneklerini oluşturduklarını söyleyebiliriz.

Kinaye

- “Gül destesi – mehtap gecesi”

Sadece tabiat tasviri değil, “şiir ilhamının doğuşu” anlamındadır. Bu durumun kinayeli sembolizm örneği olduğunu söylememiz mümkündür.

Tevriye

- *kâtib kıızı kâtib* (5/1).

İfadesinde kelime oyunlu bir tevriye vardır. hem “kâtibin kıızı” hem “kendisi kâtib (yazar)” anlamlarını taşır. Bu, kelimeyle kimlik kurma örneği olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

- kâtib** (Ar.): Yazıcı, memur (metinde yazar-müellif anlamında)
meşhur (Ar.): Ünlü, tanınmış
tıynet (Ar.): Yaradılış, mizaç
mazhar (Ar.): Erişen, nail olan
irtihâl (Ar.): Ölüm, göçme
rûh (Ar.): Ruh
rahmet (Ar.): Merhamet, rahmet
hubûr (Ar.): Sevinç, huzur
itmâm (Ar.): Tamamlama
tevcih-i kelâm (Ar.): Sözü yöneltme
‘ismet (Ar.): Masumiyet, temiz olma (metinde şairin kendisi kastediliyor)
Türkî (Far.+Tür.): Türk dili, Türkçe
Fârisî (Fars.): Farsça
fîkh (Ar.): İslam hukuku
nahv (Ar.): Dilbilgisi, nahiv
ta’lîm (Ar.): Öğretim, ders verme
bedâ’ (Ar.): Başlangıç
hâce (Fars.): Efendi, öğretmen
ta’yîn (Ar.): Tayin etme, belirleme
mazhar (Ar.): Nail olan, yansıtan
nezd (Ar.): Katında, yanında
peder (Fars.): Baba
mukayyed (Ar.): Bağlı, yönelmiş
pend (Fars.): Öğüt
irşâd (Ar.): Doğru yolu gösterme
zelîl (Ar.): Horlanan, küçümsenen
basar (Ar.): Görme gücü
çeşm (Fars.): Göz
zerreveş (Ar, Far.): Zerre kadar, çok az
kusûr (Ar.): Eksiklik, kusur
habl (Ar.): İp, bağ
dâm (Fars.): Tuzak
şikâr (Fars.): Av

kemend (Fars.): Kement

pāy (Fars.): Ayak

bāl (Fars.): Kanat

desenmelâl (Fars.): İsteksiz, gönülsüz

miẖnet (Ar.): Sıkıntı, zahmet

bend (Fars.): Bağlı, esir

revâ (Fars.): Uygun

ifâ (Ar.): Yerine getirme

‘ahd (Ar.): Söz, yemin

mübâşeret (Ar.): Girişme, başlama

cenâb (Ar.): Yüce zat

Vehhâb (Ar.): Çok bağışlayan (Allah'ın adı)

irâde (Ar.): İstek, dilek

Rabbâniyye (Ar.): İlahî

ķā'id (Ar.): Yöneten, kumandan

zimâm (Ar.): Gem, yönetim dizgini

‘inâyet (Ar.): Yardım, lütuf

Sübhâniyye (Ar.): Allah'a ait olan, mukaddes

cevâd (Ar.): Cömert

itâ'at (Ar.): Kabullenme, boyun eğme

mu'allim (Ar.): Öğretmen

kûşe (Fars.): Köşe

inzivâ (Ar.): Yalnızlık, çekilme

dürûs (Ar.): Dersler

fevķa'l-merâm (Ar.): İsteğin üzerinde, çok üstün

ricâl (Ar.): Erkekler, ileri gelenler

ruhşat (Ar.): İzin, müsaade

şeb (Fars.): Gece

Şehnâme (Fars.): İranlı Firdevsî'nin şaheser niteliğindeki meşhur eseri.

Firdevsî (Fars.): İranlı şair

Mevlânâ (Fars.): Büyük mutasavvıf, Mevlânâ Muhammed Celâleddin-i Rûmî

Mesnevî (Fars.): Mevlânâ'nın eseri

mümâsil (Ar.): Benzer

kütüb (Ar.): Kitaplar

belîğa (Ar.): Belagatli, edebî

lugavî (Ar.): Dilbilimsel

Fârisiyye (Fars.): Farsça diline ait

dîvân (Ar.): Klasik edebiyat mensubu şairlerin şiirlerinin toplandığı defter, matbaanın gelişmesiyle birlikte yayımlanan toplu şiirlerin yer aldığı eserin ismi.

evzân (Ar.): Vezinler, ölçüler

muţâbık (Ar.): Uygun

eş'âr (Ar.): Şiirler

naẓm (Ar.): Nazım, şiir

lâlâ (Fars.): Lala, eğitici

dest [e] (Fars.): El, demet

leyletü'l-bedr (Ar.): Dolunay gecesi

mehtâb (Fars.): Ay ışığı

reng ü bû (Fars.): Renk ve koku

- [6] (1) şükÿfe-i dilÀvere úaâr-ı enôÂr-ı tefrîó ve óaâr-ı efkÂr-ı tesbîó eylemekde iken (2) mÂderim çaâirdi. Deste-i mahÿdeyi mÂha emÂnet eyleyip gitdim (3) ve virdügi emr-i vÂcibü'l-icrÂyı tiz ifÂ idip geldim.

Beyt:

(4) Cereb Aèiše tiz döker çeşm-i felek

Elhamdülillah öevü-ı emel èiyÂrıdır

(5) Gördüm ki güldestem efkÂr-ı firúat-ı düçÂr gibi perÂkende ve perîşÂn (6) olmuş ve midrÂr-ı eşki emÂú-ı vÂmuú-şıfÂt-şieÂr gibi âaçılıp rÿ-yi zemini (7) pertev-feşÂn itmiş ve zeberced-efnÂn fidÂnından efser-i laèlini düşürüp bî-ser (8) ü sÂmÂn úalmış ve penbe-i berg-i àonçe-i èÂrız-ı èiôÂr-ı insÂnı bÂúíe-i baúioá bisÂú-ı (9) nuèmÂn-ÂsÂ serilmiş bitmişdir. Bu keyfiyyetiñ âadme-i endÿh-ı óayret şükÿhuyla (10) engüşt-óÂ-yı esef ve àalebe-i leşker-i şeböÿn-ı óurúat-nümÿnuyla nÂâiye-i ber-kef (11) olup úurur iken bî-tekellüf èiyÂn-ı mÂh-ı tÂbÂn devr-i rÿ-yi cÂnÂn gibi úarşımda (12) lemeèÂn idicek germiyet-i óarâ-ı óiddet-i sümüvv-niâÂr-ı óadiúa-i dili (aèâÂr-ı (13) fih nÂr) eylese èandelib-i dil-i şefúat-eyvÂn ol an ùayerÂna meydÂn bulup (14) üÿüi-i Hindustan-zebÂn ile mÂha òiùÂben bu şieirle gÿyÂn oldum.

(15) ÁyÂ mehtÂb-ı tÂbında şükÿfem şod-perÂkende

(16) Tera baòşem òafÂrethÂ gedÂmet kerd pejmürde

(17) Çe dÂà Ân dÂà-ı cembr-ÂsÂ

Çü binem deste Âzürde

(18) bu eânÂda peder-i cennet-maúarr içerü girip beni pür-melÂl görünce óanin-i (19) raóm-Âyın emvÂb ile ol mevhibe-i rubb-ı óÂlimi te-faúuddan ãoñra cebin-i (20) meöellet-rehinimi sine-i şefúat keminine ùayayıp yavrum evlÂdım endišeñ nedir?

- [6] Gönül alıcı bahçemde sevinçlerin ışığını ve düşüncelerin parıltısını yaymakla meşgul iken annem beni çağırdı. Elimdeki çiçek demetini (güldesteyi) aya (yani dolunaya mecazla sanki birine emanet eder gibi) emanet edip gittim ve bana verdiği emri (Arapçada emir iş anlamında kullanılmaktadır) hemen yerine getirip geri döndüm.

Beyit:

Cereb Aişe tez döker çeşm-i felek

Elhamdülillah sevincin seçilmiştir!

Ey Aişe! Feleğin gözü bile hemen yaş döker; hamdolsun ki arzunun zevki senin payına düşmüştür.

Döndüm, gördüm ki güldestem sanki ayrılığın derdine düşmüş gibi dağılmış, darmadağın olmuştu. Gözyaşına benzeyen damlalar toprağın yüzüne dökülmüş, ışık gibi parlıyordu. Zümrüt dallı fidanından yakut başlığını düşürmüş, başsız ve perişan kalmıştı. İnsan yanağının utanma gülüne benzeyen yapraklar da bahçe halısına dökülmüş, paramparça olmuştu.

Bu manzaranın verdiği şaşkınlık ve kederle parmaklarım hayretten dudağıma gitti; sanki gönlümün kuşları, hüznün ordusunun baskısıyla kanatlanmış gibi oldum. Tam o sırada, dolunay yüzlü ay ışığı (mah-ı tâbân), sevgilinin yüzü gibi karşıma doğunca, kalbimdeki ateş (yani hüznün ve sevdâ) alevlendi.

Gönlümün bülbülü bu manzara karşısında Hindistan diliyle (Farsça) şu şiiri söyledi:

Farsça beyitlerin Türkçesi

Ayın ışığında açan çiçeğim dağıldı.

Senin parlak yüzünü görünce soldu, sarardı.

Ne yaradır o, köz gibi yanan yara,

Gördükçe elim incinmiş gibi olur.

Bu sırada cennet mekân babam içeri girip beni kederli görünce, şefkat dolu bir sesle bana yaklaştı; Allah'ın o güzel hediyesini (yani beni) koruduktan sonra, şefkatli göğsüne yaslayıp "Yavrum, evladım, nedir bu endişen?" dedi.

Edebî sanatlar

Teşbih

Metin adeta teşbihler zinciridir:

- *şükûfe-i dilâver* (6/1). (güzel gönül çiçeği) *kalp çiçek burada*, Soyut duygunun somut tabiat imgesiyle anlatımı.

- *güldestem efkâr-ı firkat-i düçâr gibi perâkende ve perişan olmuş*

Dağılan gülün ayrılıkla sarsılmış gönül arasında teşbih bağlantısı düşünülebilir.

- *midrâr-ı eşk... rû-yi zemîni pertev-feşân itmiş* (6/6-7).

Burada, gözyaşı, ılık saçan yağmur şeklinde tasavvur edildiğinden dolayı Teşbih sanatından bahsedebiliriz.

- *zeberced-efnân fidân... efser-i la'lini düşürüp* (6/6-7).

Yeşil yapraklı fidanın kırmızı tacını (çiçeğini) yitirmesi insanın hayat sevincini kaybetmesi şeklinde tasavvur edilebilir.

- *penbe berg-i gonçe-i ârız-ı insân... serilmiş* (6/8-9).

Gonca yaprak, yanağın pembeliği, insan yüzünün mecaz olarak düşünüldüğünü söyleyebiliriz.

Bu teşbihler teşbih-i mürekkep (bileşik benzetme) tarzındadır. Yani tek bir

eşleştirme değil, bütün bir manzara benzetme sahnesine dönüşmüştür.

İstiare

- “güldeste”, “fidân”, “zeberced-efnân”, “efser-i la’l” doğrudan “kalp”, “duygu”, “ruh” (6) gibi soyut kavramların istiareyle somutlaştırılmış hâlidir.
- “bî-ser ü sâ mân kalmak” → hem “çiçeğin başını yitirmesi” hem “insanın şaşkınlık içinde kalması” anlamlarını taşır.
- “hadika-i dil” (6/12). *andelîb-i dil-i şefkat-eyvân* (13). klasik bir istiare-i temsiliyyedir:

Burada kalp bahçeye, söz ise nağmeye dönüşür. Bu ifadelerde geçen andelib-i dil kullanımında da aynı sanattan bahsetmek mümkündür. Bu

örnekler Ayşe Teymûrî'nin edebi sanatları işleme noktasındaki vukûfiyetini gözler önüne sermektedir.

Teşhis

- *midrâr-ı eşk zemini pertev-feşân etti* (6/6-7).
Gözyaşları, ışık saçan bir varlık gibi davranır.
- *bülbül-i dil meydan bulup şakımak*
kalbin konuşması, insanın iç sesinin kişileştirilmesidir.

Tenasüp

Tabiat unsurları arasında tam anlamıyla tenasüp vardır:

gül, ay, ışık, gözyaşı

Bu unsurlar hem renk hem ışık hem de duygu bakımından birbiriyle örtüşür.

Tezat

- *Şükûfe-i dilâver* (açan çiçek) perişan olmuş (dağılan çiçek)
- "Işık saçan gözyaşı", "karanlık gece"
- Bu çelişkiler, "hüzünle güzelliğin bir aradalığı"nı anlatır. Sebk-i Hindî'nin özüdür. Çünkü Sebk-i Hindî'de zıt anlamlı kavram ve ifadelerin kullanılmasının yoğunluğundan bahsedebiliriz.

Seci

Metinde müthiş bir iç ritim vardır:

- *...midrâr-ı eşk-i emâ'-ı vâmık-şifât-şi'âr gibi saçılıp rû-yi zemîni pertev-feşân itmiş...* (6/6-7).

Bu cümledeki -âr / -ân / -în uyumları secili musiki örnekleri olarak düşünülebilir.

Mecaz-ı mürsel

- *deste-i mahûdeyi mâha emânet eylemek* (6/2).
"Elimdeki işi Aya (Allah'ın nuruna?) emanet ettim."
Burada "mâh" (ay) mecazî bir koruyucu kudreti temsil eder. Bu sebeple mecaz-ı mürsel sanatından bahsetmemiz mümkündür.

İltifat

Anlatıcı, "ben" zamirinden "gördüm ki" ve sonra "mehtaba hitap"a geçmek

suretiyle anlatım şahsını değiştirir. Bu, iltifat sanatıdır. Bu şekilde anlatımın

duygusal yoğunluğu artırılmış olur.

Şiir Kısmı (Farsça beyitler)

(15–17.nolu satırlardaki mısralar) Bu beyitlerde “gülün solması”, “ellerin yorgunluğu”, “çiçeğin dağılması” imgeleriyle ay ışığında hüzn anlatılır.

Bunlar, Sebk-i Hindî tarzı melâl ve teemmül şiiridir:

- Gül: benlik
- Ay: kaderin gözü
- Solmak: farkındalık, fanilik bilinci

Yani küçük bir tabiat olayı olarak (çiçeğin solması) farklı bir yaklaşım tarzıyla aksettirilmiş olur.

- şükûfe** (Fars.): Çiçek
dilâver (Fars.): Yiğit, cesur, gönül ehl
kasr (Ar.): Saray, köşk
enzâr (Ar.): Nazarlar, bakışlar
tefrih (Ar.): Sevinç, neşe, eğlence
efkâr (Ar.): Düşünceler
tesbih (Ar.): Allah'ı anma, zikirde bulunma
mâder (Fars.): Anne
deste (Fars.): Deste, demet
mâh (Fars.): Ay, sevgili
vâcib (Ar.): Gerekli, zorunlu
icrâ (Ar.): Yerine getirme, uygulama
tiz (Fars.): Hızlı, çabuk
ifâ (Ar.): Yerine getirme
cereb (Ar.): Yara, çıban
çeşm (Fars.): Göz
felek (Ar.): Gökyüzü, kader
elhamdülillah (Ar.): Allah'a hamdolsun
hevâ (Ar.): Arzu, istek
emel (Ar.): Ümit, istek
güldeste (Fars.): Çiçek demeti
firkat (Ar.): Ayrılık
perâkende (Fars.): Dağınık
perîşân (Fars.): Karışık, üzgün
midrâr (Ar.): Bol akan, yağmurlu
eşk (Fars.): Gözyaşı
şifât (Ar.): Sıfatlar, nitelikler
şi'âr (Ar.): Alamet, işaret
rûy-i zemîn (Far.+Ar.): Yeryüzü
pertev (Fars.): Işık, parıltı
feşân (Fars.): Saçan, yayan
zeberced (Fars.): Zümrüt taşı
efser (Fars.): Taç
la'l (Fars.): Yakut

bî-ser ü sâ mân (Fars.): Başsız ve düzensiz

penbe (Fars.): Pamuk

berg (Fars.): Yaprak

gonçe (Fars.): Tomurcuk

ârız (Ar.): Yüz, yanak

bâğçe (Fars.): Bahçe

bisât (Ar.): Yaygı, döşek

nu'mân (Ar.): Kırmızı, gelincik

keyfiyet (Ar.): Durum, hâl

endûh (Fars.): Keder

şükûh (Ar.): Büyüklük, haşmet

engüş (Fars.): Parmak

esef (Ar.): Üzüntü

leşker (Fars.): Ordu

şeb (Fars.): Gece

nümûn (Fars.): Örnek, model

nâsiye (Ar.): Alın, ön taraf

berkef (Fars.): El üzerinde tutmak

bî-tekellûf (Far.+Ar.): Samimi, çekincesiz

ayân (Ar.): Açık, belli

mâh-ı tâbân (Fars.): Parlak ay

deverân (Ar.): Dönme, devretme

rûy (Fars.): Yüz

cânân (Fars.): Sevgili

leme'ân (Ar.): Parıltı

germiyet (Ar.): Sıcaklık

sümüvv (Ar.): Yücelik

hadîka (Ar.): Bahçe

dil (Fars.): Gönül

a'sâr (Ar.): Köşeler, uçlar

nâr (Ar.): Ateş

andelîb (Fars.): Bülbül

eyvân (Fars.): Köşk, revak

tayr (Ar.): Kuş

meydân (Fars.): Alan, saha

zebân (Fars.): Dil, lisan

Hindûstân (Fars.): Hindistan

güyân (Fars.): Söyleyen

âyâ (Fars.): Acaba

mehtâb (Fars.): Ay ışığı

şükûfe (Fars.): Çiçek

perâkende (Fars.): Dağılmış

terâ (Fars.): Senin

pejmürde (Fars.): Solmuş, yıpranmış

dâğ (Fars.): Yara, yanık

cemr (Ar.): Ateş parçası

binem (Fars.): Görürüm

âzürde (Fars.): İncinmiş

makarr (Ar.): Makam, yer

pür (Fars.): Çok, fazla

melâl (Ar.): Keder

hanîn (Ar.): İç çekiş, feryat

rahm (Ar.): Merhamet

mevhîbe (Ar.): Lütuf, ihsan

cebîn (Ar.): Alın

sîne (Fars.): Göğüs

şefkat (Ar.): Merhamet

kemîn (Fars.): Gizli yer, sığınak

evlâd (Ar.): Çocuklar (Yaygın olarak tekil anlamda kullanılmaktadır. Bu sebeple burada çocuk manasındadır.)

endişe (Fars.): Düşünce, kaygı

[7] (1) Söyle dimeleriyle Âh âad Âh (leytehu lemmÂ nevÂ sefere'l-belÂ kunnÂ savÂ'en²²) nihÂyet (2) fîura-i maèhyeyi inşÂd eyledigim şîeirle beraber maèel-ôacl ve-l-ôaöer earz-ı sÂmièa-i (3) bedr eyledim. Çünkü elimde divÂn gördükçe eger şîeire teàazüle ûalar iseñ (4) sÂéir dersleriñ ber vech-i maúâyð óÂfîôañda rüsyo bulmaz. Dimek meróymuñ èÂdetleri (5) idi. Bu defèa şurasını daòì èilÂve itdiler ki tesciè üç lüàatdan (6) olmaz ise óalÂvet bulamaz. Meşéiyyetle bir seneye úadar der-dest olan kitÂblar (7) óúsn-i òitÂm bulunca èilm-i èaryza ÂşinÂ òvÂcegÂndan bir ãÂóibe-i kemÂl istiôãÂl (8) olunup andan taèlime mübÂşeret eylersin. Bu raàbete göre èinÂyet-i bÂri ile (9) az vaútd e fenn-i dil-şikÂrı daòì taóâil idebilirsin. Bu fermýde gýş-ı şevúma (10) menúýş olunca

Beyt:

(11) Müjeniñ úaär-ı dildÂrı görünce dil kilid üzre

(12) Rehîn-i şevú dil-sýza úalır mı ùÂúat-ÂrÂma

(13) MiâdÂúnca emr-i èÂlileri bir sır ancaú nüfýs-ı reéfetleriyle ol-
duúça ol

(14) lüàatlara biraz Âşinalım vardır didim. Óoş imdi üç lüàatden şevú-Âmiz (15) bir àazel söyle didiler ise úaraf-ı dÂmeni taúbil birle deróÂl àurf-e-i iètizÂle (16) çekilip Meâneviyi açdım. Maèlym-ı èazizÂneleridir ki ol kitÂb-ı mustaúÂb

(17) Bişnev ez ney çün óikÂyet mi koned

mîaraèiyla başlanmışdır. Bendeñiz daòì (18) Óázret-i MevlÂnÂnıñ ruóÂniyetin

den istimdÂd iderek mîaraè-ı mezkýruñ veznine (19) taúbîúan divÂnçe-i èÂczide mesúyr olan müctes rubÂèi ki mîaraè-ı evveli

(20) (èAzm-i didÂr tu dÂred cÂn-i mÂ)

bunu gýyÂ üç lüàatden inşÂd eyleyip kendü

[7] “Söyle.” demeleri üzerine “Âh, sâd, âh! [yüzlerce âh] (Keşke o bela yolculuğuna çıktığında biz de onunla birlikte olsaydık!)” dedim.

²²Keşke belaya seyahat etmeyi düşünmeseydi de eşit olsaydık

Nihayet, küçük yaşta kaleme aldığım şiirle birlikte, elimdeki yazıyı (aceleyle ve utanarak) parlak bir ay olan dinleyiciye arz ettim. Zira elimde bir divan gördükçe (babam derdi ki): “Eğer şiir ve gazellere dalarsan diğer derslerinde de istediğin başarıya ulaşamazsın.” Bu durum, rahmetlinin [babasından bahsediyor] her zamanki âdetiydi.

Bu defa şunu da ekledi: “Tesci’ yani kafiyeli sözler [seci] üç dilden (Türkçe, Farsça, Arapça) yapılmadıkça tadı olmaz.” Kaderin takdiriyle, bir yıl kadar elimde tuttuğum kitaplar sona erince, aruz ilmine aşına hocalar grubundan, olgun bir şahıstan ders almaya başlarsın. Bu isteğine göre, Allah’ın inayetiyle az bir zamanda bu gönül avcılığı sanatını da öğrenebilirsin.”

Bu söz kulaklarıma işlenince,

Beyit:

Müjen, sevgilinin sarayını görünce gönül kilitlenir,

Şevkten yanan kalbim nasıl olur da dayanabilir o güzelliğe?

Babamın yüksek buyruğu gereğince, bu dillerle biraz aşinalığım vardır,” dedim. O da “Güzel! O hâlde üç dilden coşkulu bir gazel söyle bakalım.” dedi. Bunun üzerine eteğini öpüp hemen kenara çekildim ve Mesnevî’yi açtım. Bilindiği üzere o yüce kitap şu mısra ile başlar:

Bişnev ez ney çün ôikâyet mi koned

Dinle, neyden neler anlatıyor...

Ben kulunuz da Hazret-i Mevlânâ’nın ruhaniyetinden yardım dileyerek, bu mısranın veznine uygun bir rubai söyledim. Rubainin ilk mısraı şuydu:

èAzm-i didâr tu dÂred cÂn-i mâ

Canımızda senin cemalini görme arzusu var.

Bunu, güya üç dilden (Türkçe–Arapça–Farsça) söyledim...

Edebî sanatlar

Teşbih

- *Müjeniñ kaşr-ı dildârı görünce dil kilîd üzre
Rehîn-i şevk dil-sûza kalır mı tâkat-ârâma* (7/11-12).

Bu beyitte sevgilinin sarayı (kaşr-ı dildâr) görünce kalbin “kilitlenmesi” benzetmesi yapılmaktadır. Bu, hem görsel (saray) hem psikolojik (kilitlenme) bir teşbihtir.

İstiare

- *dil kilîd üzre kalmak* (7/11) sevincin şaşkınlıktan donakalması.
- *rehîn-i şevk* (7/12) (aşkın rehini olmak) → gönlün tamamıyla sevdaya teslim oluşu.
Bu ifadeler istiare-i temsiliyye örnekleridir: soyut hal (heyecan) somut bir duruma dönüştürülür.
- Yine babasının kendisine şiir okumasını istemesi ile alakalı hayat kesitini kaleme aldığı ilgili sayfadaki bölümde babasını parlak ay olarak vasıflandırdığı bir dinleyici olarak takdim etmektedir.... Bu sebeple istiarenden bahsedebiliriz. İlgili kısım:
- *Söyle* (babası İsmail Teymûr Paşa’yı kastetmektedir) *dimeleriyle Âh âad Âh (leytehu lemmâ nevâ sefere’l-belâ kunnâ savâ’en²³) nihâyet fiûra-i maêhydeyi inşâd eyledigim şiêirle beraber maêel-óacl ve-l-óaoer èarz-ı sâmièa-i bedr eyledim.* (7/1-3)

Seci

Nesir kısmında müthiş bir ses düzeni vardır:

- *ma ‘el- ‘hacl ve’l-‘hâzer ‘arz-ı sâmi ‘a-i bedr eyledim* (7/2-3)
ber vech-i maşşûd hâfızanda rüsûh bulmaz (7/4)

Bu cümlelerde hem anlam hem ses simetrisi bulunmaktadır.

Klasik inşâ sanatının belirgin özelliklerindendir.

Tenasüp

²³Keşke belaya seyahat etmeyi düşünmeseydi de eşit olsaydık

- *kilîd, kısr, rehîn, tâkat* gibi kelimeler hep mahpusluk – kapalı mekân – içe dönüş çağrışımı taşır.

Bu, beyitteki aşkın “sınırlayıcı / yakıcı” doğasını destekler.

İltifat

Anlatıcı, bazen “bendeñiz” (ben) derken bazen “merhûmun âdeti idi” diyerek üçüncü şahsa geçer. Bu iltifat sanatı örneği olarak hem saygı hem de duygusal mesafeyi sağlamaktadır.

Telmihi

- Mevlânâ’ya “Bişnev ez ney”e (7/17) açık bir gönderme var.
Bu yalnızca bir yad ediş değil, tasavvufî bir telmihtir:
“Dinle neyden”, “Hakikat dilini öğren.”
Yani burada, ilham doğrudan Mevlânâ’nın nefesinden alınmakta olduğunu düşünebiliriz.

Rubâînin Günümüz Türkçesiyle Anlamı

“Canımız, senin yüzünü (cemalini) görme arzusu taşır.”

“Ey sevgili, seninle buluşmak umuduyla gönlümüz daima yanar.”

(Bu anlam, tasavvufî olarak “Allah’ın cemalini görme arzusu”na işaret eder.)

Cümle anlamı:

- èAzm-i didÂre tu dÂred cÂn-i mâ (7/20)

“Bizim canımız, senin yüzünü görme arzusuna sahiptir.”

(Tasavvufî olarak: “İnsan ruhu, Allah’ın cemalini görme isteğiyle doludur.”)

Rubâîdeki üç dil unsuru olarak şair, babasının “üç lügat (Arapça–Farsça–Türkçe)” şartını yerine getirmek için, rubâîde bu üç dilin kelimelerini harmanlamıştır.

sad (Fars.): Rakam 100

leyttehu (Ar.): Keşke o

lemma (Ar.): Henüz, olmadı

kunnâ (Ar.): Biz olduk

sevâ (Ar.): Eşitlik, denk olma

nihâyet (Ar.): Son, bitiş

ma'hûde (Ar.): Bilinen, malum

inşâd (Ar.): Şiir söyleme, okuma

ma'el-hacl (Ar.): Utangaçlıkla

ma'a'l-hazer (Ar.): Çekinerek

'arz (Ar.): Sunma, arz etme

sâmi'a (Ar.): Dinleyen kimse

bedr (Ar.): Dolunay, parlak yüz

tagâzzül (Ar.): Gazel söyleme

hâfız (Ar.): Koruyan, ezberleyen

rüsûh (Ar.): Sağlamlık, yerleşiklik

maksûd (Ar.): Maksat, hedef

merhûm (Ar.): Rahmetli, vefat etmiş

'âdet (Ar.): Alışkanlık

def'a (Ar.): Sefer, kez

tesci' (Ar.): Seci yapma, uyaklı söz

lûgat (Ar.): Dil, kelime

halâvet (Ar.): Tatlılık, güzellik

meşîyyet (Ar.): Dinleme, istek arzu; Allah'ın dileği, irade

der-dest (Fars.): Elde, hazırlanmakta olan

hüsn (Ar.): Güzellik

hitâm (Ar.): Son, bitiş

'arûz (Ar.): Aruz vezni ilmi

âşinâ (Fars.): Aşina, tanıdık

hâcegân (Fars.): Hocalar, efendiler

şâhibe (Ar.): Sahip, malik

kemâl (Ar.): Olgunluk, mükemmellik

istihsâl (Ar.): Elde etme

ta'lîm (Ar.): Öğretim

mübâşeret (Ar.): Başlama, girişme
rağbet (Ar.): İstek, arzu
‘inâyet (Ar.): Yardım, koruma
bârî (Ar.): Yaratıcı (Allah)
vaqt (Ar.): Zaman
fenn (Ar.): Bilim dalı, sanat
dil-şikâr (Fars.): Gönül avcısı
taḥşîl (Ar.): Öğrenim, kazanma
fermûde (Fars.): Emir, söz
gûş (Fars.): Kulak
şevk (Ar.): İstek, coşku
menkûş (Fars.): Nakşedilmiş, işlenmiş
müjde (Fars.): Sevinç haberi
kaşr (Ar.): Saray, köşk
dildâr (Fars.): Sevgili
kilîd (Fars.): Anahtar
rehîn (Ar.): Rehinli, bağlı
şevk (Ar.): Arzu, coşku
dil-sûz (Fars.): Gönül yakan
ṭâkat (Ar.): Güç, dayanma
ârâm (Fars.): Huzur, dinlenme
mıṣdâk (Ar.): Doğrulama, uygunluk
emr (Ar.): Buyruk, iş
‘âlî (Ar.): Yüce, yüksek
nüfûs (Ar.): Ruhlar, canlar
rafet (Ar.): Şefkat, merhamet
lügat (Ar.): Dil, kelime
âşinâlık (Fars.): Tanışıklık
şevk-âmîz (Far.+Ar.): Coşku verici, duygulu
gazel (Ar.): Gazel, aşk şiiri
dâmen (Fars.): Etek, uç
taḥbîl (Ar.): Sarma, bağlama
gurfe (Ar.): Oda
i’tizâl (Ar.): Uzak durma, çekilme

müstetâb (Ar.): Hoşa giden, beğenilen, iyi, güzel

bişnev (Fars.): Dinle

ney (Fars.): Kamış, ney sazı

hikâyet (Ar.): Öykü, anlatı

mi-konad (Fars.): Eder, yapar

hazret (Ar.): Saygı unvanı

Mevlânâ (Ar.): Efendimiz, Mevlânâ Celâleddin-i Rumî

rûhâniyet (Ar.): Ruhani güç

istimdâd (Ar.): Yardım isteme

mezkûr (Ar.): Adı geçen

vezin (Ar.): Ölçü

taṭbîʿ (Ar.): Uyarlama

dîvânçe (Fars.): Küçük divan

ʿâciz (Ar.): Güçsüz

mestûr (Ar.): Gizlenmiş, örtülmüş

müctes (Ar.): Yeni, yenilikçi

rubâʿî (Fars.): Dört mısralık şiir

azm (Ar.): Karar, niyet

dîdâr (Fars.): Görüşme, yüz görme

inşâd (Ar.): Şiir okuma, ilhamla söyleme

[8] (1) lerine taúdim eyledim. BeşÂşet-i mübhice ile alıp oúuduúdan ãoñra
beni der-kenÂr (2) idip Âferin elâmetim Âferin. MeõÁú-ı vÂlîdeyn
güfte-i hüner-Âmiz-i şeker-riz (3) evlÂd úand-engindir. Faúaù èarâa-i
tenevvür úivÂmı ber vech-i şÂyÂn suóte olmayıp (4) eaúid-i şehd-naẓid
óelvÂsı henüz nÂ-puòtedir. Lüâatda belÂâatı ve èaryzda berÂeatı (5)
taóâil idicek kert-i lüâat iâülÂóında ve gerek úafiyelerde olan (6)
saúaúat ve ðaúaları kendiñ anlarsın èahd ü peymÂnım olsun ki sene-i
cedîdeye (7) eceller emÂn virirse müùÂlaèasında olduauñ kitÂblardan
keff-i kef itdirip (8) metn-i kafiye başladırım didi. Ol sÂl-i ferað-fÂl
baèd-i ièãÄrû'l-intiôÂr (9) óulýl idip ve ketb-i maèhyde reside-i óadd-
i ðitÂm ü şÂhid-i vaèd-i peder (10) dÂòil gülsitÂn merÂm olacaài
eânÂda bi-irâdetihi teeÀLÂ ùavú-ı kÂbeyn-i ruúyet-Âyini (11) kerden
usret-kerimine bend ve ol resen-i metin elhanı bÂzy-yı maèÂrif ve

*kemÂlÂta kemend (12) idip ûaraf-ı zencir-i meşauúat-keâirini dest-
mÂlîña teslim eylediler. GûşÂyiş-i (13) sÂóil-i ÂrÂyişden (14) girdÂb-ı
diyÂrı vÂsièü'l-inóÂ-yı endişe-i dÂr u diyÂra düçÂr olup gÂh (15)
ıâlÂó-ı aóvÂl-i kenizÂn ile ibn-i iyÂs ve gÂh vaèd ü vaèid-i kydegÂn ile
ebu'n- (16) nüvÂs óÂãılı şöhre taüriz èabÂ ve nev-zÂdeye tafâil-i libÂs
gibi aóvÂl ü ÂmÂl (17) ile on sene lâd-ı bi-esÂs úaldım. Ol müddetden
ãoñra àièÂ-yı rýó u revÂnım (18) ve nefóa-i nefes-i óayÂt-ı cÂnım bi-
rinci âemere-i fuéÂdım ruóumdan èaziz evlÂdım (19) kerimem
Tevóide-i pÂk-nijÂdım úouuz yaşına varıp kÂr-ı nesc ü taürizde (20)
pişe-sÂz ve idÂre-i umýr-ı óÂne-i taèb-rizde heves-endÂz olup
âabÂódan*

- [8] [kendi] lerine takdim eyledim. Yüzündeki mutluluk ifadesiyle alıp okuduktan sonra beni kenara çekip “Aferin İsmet'im, aferin. Ebeveynin tadı-neşesi, hünerli ve tatlı sözlü evladın sözleri şeker gibidir.

Ancak, parlama, aydınlanma ateşinin olgunluğu henüz tamam olmamış, şeker gibi tatlı olan helvası henüz pişmemiştir. Lügat ilminde belâgatı (güzel ve akıcı söz söyleme) ve aruzda fesahati (güzel ve kusursuz) öğrendikçe, gerek kelimelerin derin manalarında, gerek kafiyelerdeki doğruluk ve hataları kendin anlarsın.

Sözüm söz olsun ki, yeni seneye kadar eğer ömür müsaade ederse, şimdi üzerinde çalıştığın kitapları bitirip, seni metin ve kafiye öğrenimine başlatırım.” dedi. O talihli yıl, uzun bekleyişlerden sonra gelip çatığında, yazı defteri sonuna ulaşmış, babanın vaat ettiği o gül bahçesi arzusu gerçekleşecekken, Allah'ın iradesiyle göz nurum olan o kıymetli kulun (babam) bağlanıp, o sağlam ip (hayat bağı) ilim ve olgunluk koluna dolanarak, zahmet zincirinin halkasını bana teslim etti. Böylece işlerin açılışından sonra, düşünce ufkumu genişleten memleketin girdabına düşüp, kimi zaman hizmetkârların işlerini düzenlemekle, kimi zaman çocuklara nasihatle, kimi zaman da yeni elbise dikimi gibi ev işleriyle on yıl temelsiz bir yük altında kaldım. O süreden sonra gönlümün sevinci, canımın hayat

nefesi, kalbimin ilk meyvesi, ruhumdan aziz evladım, temiz soylu kızım Tevhîde dokuz yaşına geldi.

Nakış ve dikiş işlerinde maharet kazanmış, ev işlerini idare etmeye de hevesli olmuştu; sabahın erken saatlerinden itibaren

Edebi sanatlar

Teşbih

- *Fakaţ arsa-i tenevvür kıvâmı ber vech-i şâyân suhte olmayıp akîd-i şehd-naẓîd helvâsı henüz nâ-puhtedir.* (8/3-4)

Burada çocuğun henüz olgunlaşmamış bilgi ve ifade gücünün pişmemiş bir helvâya benzetilmesi söz konusudur. Bu durumdan dolayı da anlamlı bir teşbih olduğunu söyleyebilmemiz mümkün.

İstiare

- *Güfte-i hüner-âmîz-i şeker-rîz evlâd kand-engîndir* (8/2-3)

Burada çocuğun sözü (şiiri), şeker saçan bir dil olarak nitelendirilmiştir. Yani kelimelerin tatlılığı, bal ve şeker metaforlarıyla ifade edilmiştir. İstiare-i temsiliyye (temsilî istiare) örneği olarak değerlendirmemiz mümkündür.

Tenasüp (Uygunluk Sanatı)

Metinde “şehd, helvâ, şeker, tat, kıvam, pişmek” kelimeleri aynı anlam alanına ait olduğu için tenasüp sanatından bahsedebiliriz.

Bu da metnin iç ahengini artırır.

Mübalâğa

- *Lugatta belâgatı ve arûzda berâ’atı taḥşîl idicek...* (8/4-5)
Çocuğun başarısı anlatılırken abartılı bir övgü vardır.

Seci

Cümle sonlarında uyumlu ses bitişleri vardır:

“...idip... eylediler”, “...ü kemâlâta kemend”, “...teslîm eylediler.” (8/11-12)

Bu seci geleneği, süslü nesir üslubunun en belirgin vasfıdır.

takdim (Ar.): Kendinden büyük ve üstün bir kimseye bir şeyi verme, sunma

beşâset (Ar.): Neşe, sevinç

mübhice (Ar.): Parlak, yüz güldüren

der-kenâr (Fars.): Kenara çekmek, kucaklamak

âferin (Fars.): Aferin, tebrik

hizmet (Ar.): Görev, hizmet

mezâk (Ar.): Tat alma, zevk alma

vâlideyn (Ar.): Anne ve baba

güfte (Fars.): Söz, şiir metni

hüner-âmîz (Far.+Ar.): Sanatkârane, ustalıkla yapılmış

şeker-rîz (Fars.): Şeker döken, tatlı söyleyen

evlâd (Ar.): Çocuklar

kand-engîn (Fars.): Tatlı, şirin

fakat (Ar.): Yalnızca, ancak

arşa (Ar.): Yükseklik, gökyüzü

tenevvür (Ar.): Aydınlanma, parıltı

kıvâm (Ar.): Sağlamlık, ayakta durma

bervech (Fars.): Üzere, olmak üzere

şâyân (Fars.): Layık, uygun

sühte (Fars.): Yanık, pişmiş, olgun

akîd (Fars.): Bal benzeri, tatlı

helvâ (Ar.): Tatlı

nâ-puhte (Fars.): Pişmemiş, ham

lûgat (Ar.): Dil, kelime

belâgat (Ar.): Güzel söz söyleme sanatı

‘arûz (Ar.): Aruz vezni ilmi

berâat (Ar.): Açıklık, düzgünlük, kusursuzluk

taḥşîl (Ar.): Öğrenim, kazanım

kert (Fars.): Bölüm, kısım

ıştılâḥ (Ar.): Terim, kavram

kafiyye (Ar.): Uyak, kafiye

sakatat (Ar.): Hatalar, eksiklikler

‘ahd (Ar.): Söz, antlaşma

- peymân** (Fars.): Söz, yemin
cedîd (Ar.): Yeni
ecel (Ar.): Ölüm zamanı
emân (Ar.): Güven, izin
mütâla'a (Ar.): Okuma, inceleme
kitâb (Ar.): Kitap
keff-i kef (Fars.): Elden ele, karşılıklı
metn (Ar.): Metin, esas yazı
kafiye (Ar.): Uyak
sâl (Fars.): Yıl
ferah (Ar.): Sevinç
fâl (Ar.): Talih, işaret
intizâr (Ar.): Bekleme
hulûl (Ar.): Eriş, gelme
ketb (Ar.): Yazma
ma'hûde (Ar.): Bahsi geçen
resîde (Fars.): Ulaşmış, erişmiş
hadd (Ar.): Sınır
hitâm (Ar.): Son, bitiş
şâhid (Ar.): Tanık
va'd (Ar.): Söz, vaat
peder (Fars.): Baba
gül-sitân (Fars.): Gül bahçesi
merâm (Ar.): Amaç, dilek
esnâ (Ar.): An, zaman
bi-irâdetihi te'âlâ (Ar.): Yüce Allah'ın iradesiyle
tavk (Ar.): Gerdanlık
kâbeyn (Ar.): İki kaş arası
âyîn (Fars.): Yüz, ayna
kerden (Fars.): Yapmak, etmek
usret (Ar.): Zorluk
kerîme (Fars.): Kız evlat
bend (Fars.): Bağ, esir
resen (Fars.): İp, halat

- metîn** (Ar.): Sağlam, güçlü
elhân (Ar.): Ezgiler, melodiler
bâzû (Fars.): Kol, pazu
ma'ârif (Ar.): Bilgiler, ilimler
kemâlât (Ar.): Olgunluklar, üstünlükler
kemend (Fars.): Kement, bağ
taraf (Ar.): Taraf, yön
zincîr (Fars.): Zincir
meşakkat (Ar.): Zahmet, güçlük
kesîr (Ar.): Çok, bol
dest-mâl (Fars.): Mendil
güşâyîş (Fars.): Açılış, ferahlık
sâhil (Ar.): Kıyı, kenar
ârâyîş (Fars.): Süs, bezeme
girdâb (Fars.): Girdap, döngü
diyâr (Ar.): Memleket, ülke
vâsi' (Ar.): Geniş
inhâ (Ar.): Tembih, öğüt
endîşe (Fars.): Düşünce, kaygı
dâr (Ar.): Ev, yurt
düçâr (Fars.): Uğramış, maruz kalmış
ıslâh (Ar.): Düzeltme, ıslah
aḥvâl (Ar.): Hâller, durumlar
kenîz (Fars.): Cariye, hizmetçi
ibn (Ar.): Oğul
iyâs (Ar.): Ümit
va'd (Ar.): Söz
va'id (Ar.): Tehdit, ceza vaadi
kûde-gân (Fars.): Çocuklar
Ebû'n-Nüvâs (Ar.): Ünlü Arap şairi
hâşıl (Ar.): Sonuç, netice
şöhret (Ar.): Ün
tatrîz (Ar.): Dokuma, süsleme
'abâ (Ar.): Aba, yün giysi

- nev-zâde** (Fars.): Yeni doğmuş, genç
tafşîl (Ar.): Açıklama, detay
libâs (Ar.): Elbise
ahvâl ü a'mâl (Ar.): İşler, fiiller, haller
lâd (Fars.): Oyun, boşluk
bî-esâs (Fars.): Temelsiz, dayanaksız
müddet (Ar.): Süre
ba'de (Ar.): Sonra
rûh (Ar.): Ruh
revân (Fars.): Yürüyen, giden
nefha (Ar.): Nefes, üfleme
semere (Ar.): Meyve, ürün
fu'âd (Ar.): Gönül, kalp
kerîme (Ar.): Kız evlat
Tevhîde (Ar.): Kelime anlamı olarak, birlik, metinde özel isim olarak
Tevhîde yani şairin kızının ismi
pâk (Fars.): Temiz, saf
nijâd (Fars.): Soy, nesil
kâr (Fars.): İş, meslek
nesc (Ar.): Dokuma
pîşe-sâz (Fars.): Meslek sahibi
umûr (Ar.): İşler, görevler
hâne (Fars.): Ev
ta'b-rîz (Ar.+Far.): Zahmet çıkaran, sıkıntı veren.
endâz (Fars.): Ölçen, düzenleyen

- [9] (1) vaút-i ôuhra úadar úırùÂs u úalemlle müteselli ve ôahireden hengÂm-ı şÂma degin dest-i (2) nezÂket-peyvستی āanè-ı bediè-i sÿzen ile metóali gördükçe mûmâ ileyhÂnıñ bu sinn-i (3) visÂlde dirÂyet ve rûşenine duèÂ-ò"Ân-ı taòsın ve kendimiñ vaút-i āuârada ol duòter-i (4) rifèat-eâerden óiss itdigim nefretime èÂdetÂ àam-gın olur idim. (5) Ol nev bÂr-ı bÂà-ı emel on iki yaşına vardıúda idÂre-i ôadem ve ôÂneden başúa (6) òidmet i mÂder ve peder ve úırÂz-ı elbise-i hemşire ve birÂder cümlesini der-kef (7) ü ber-ser idip ol cÂn ü ciger mÂderini úaâr-ı ÂsÂyiş ve ÂrÂmda tekne-endÂz (8) lâme-i faòr eyilmesiyle mine'l-úadım mütelehhif-i müstedimi olduüm èilm-i èaryža bundan (9) aèlÂ dem olamaz deyip bu fende geregi gibi erbÂb-ı iùlÂèdan bir ôÂt-ı òevÂt-ı (10) úanÂèadan müùÂlaèaya mübÂşeret eyledim. DiràÂ ki altı mÂh ouutduútan āoñra (11) èÂzim-i dÂr-ı beúÂ oldu. CenÂb-ı Óaú maòhar-ı raómet ve maàfired eyleye. Müddet-i meòkÿre (12) içinde èazizim kerimem ben ders alır iken yanımda bulunmaàıla āabÂvet sinn (13) ü āafÂ-yı zihn óükmünce ol müddet-i úalilede dürÿsı benden aèlÂ óıfò ider (14) ve naôm ı eşèÂrda müsÂèade ve münÁúaşsa eyler idi óatta bi-meşîetihı teéÂlÂ mÂderiñ (15) divÂnları óüsni-òitÂm olicaú duòter-i kemineniñ divÂnlarına tevfü-i ÒüdÂ ile (16) mübÂderet ideriz. Didigi cihetle sinem neşÂt-ı iftiòÂr ile mÂ-lÂ-mÂl ve rehin-i neyl-i (17) óaòò-ı ÂmÂl olur idi. (18) Áh āad Âh hezÂrÂn Âh ki ùaliè-i siyÂh ve baòt-ı óaùar-rÂh muútezÂ-yı naòost (19) ibtiàÂsınca ol fidÂn-ı ferişte-revÂniñ yaèni ol şükÿfe-i efnÂn-ı hüneristÂn-ı (20) óÿri-nişÂn menóa-i YezdÂniñ serv-i òırÂmÂn-endÂmın āadme-i āamâÂm-ı òun-feşÂn ve nÂvek-i

[9] Öğle vaktine kadar kalemle ve yazıyla meşgul olup, öğleden akşam vaktine dek nazik elleriyle yaptığı iğne sanatının güzelliğini gördükçe, bu yaşta Tevhîde'nin dirayeti ve anlayışı karşısında hayranlıkla dua eder, kendi ilk gençlik çağımda duyduğum yetersizlik ve üzüntüyü hatırlayıp hüznülenirdim.

O emel bahçesinin yeni meyvesi on iki yaşına ulaştığında, ev işlerini ve hizmeti idare eder, annesi, babası, kız kardeşi ve erkek kardeşinin elbiselerini dikip onlara hizmet ederdi.

O canım annesini huzur ve rahat köşkünde gurur vesilesi kılınca, eskiden beri ilgisini sürdürdüğüm aruz ilmini öğrenmek için bundan daha munasip bir zaman olamaz dedim ve bu ilimde, yetenekli hanımlar arasından bir ustadan ders almaya başladım. Ne yazık ki altı ay kadar okuttuktan sonra (hocam) ahiret yurduna göçtü.

Allah rahmet ve mağfiret eylesin. Bu süre içinde, sevgili kızım benim derslerime de katılırdı; yaşının küçüklüğü ve zihninin açıklığı sayesinde kısa zamanda benden daha iyi ezberler, şiir ölçüsünde (vezinlerde) benimle alıştırmalar yapardı.

Hatta yüce Allah'ın lütfuyla annesinin divanları tamamlanınca, bu küçük kızın divanlarını yazmaya da başlayacağız derdi. Bu sözleri duydukça göğsüm iftihar sevinciyle dolup taşardı...

Ah ah, yüzlerce âh, bin ah! Siyah kaderin karanlık yolu gereğince, o melek yüzlü, görünüşlü fidan, o sanat bahçesinin zarif çiçeği, o Allah vergisi ince boylu servi gibi yavrum, kana bulanmış bir kazanın darbesiyle ve acımasız bir okun yarasıyla...

Edebi sanatlar

Teşbih

- *Ol nev bâr-ı bâğ-ı emel... (9/5)*
Kız, “emel bahçesinin taze meyvesi”ne benzetilmiştir.
Hem teşbih hem istiare içeren, zarif bir benzetmeden bahsetmemiz mümkün. Yine:
- *ol fidân-ı ferîşte-revânîñ yaèni ol şükÿfe-i efnân-ı hûneristân-ı öÿrî-nişân menâ-i Yezdânîñ serv-i òirâmân-endâmın” (9/19-20)*

“o melek yüzlü, görünürlü fidan, o sanat bahçesinin zarif çiçeği, o Allah vergisi ince boylu servi gibi...”

Ayşe Teymûrî, kızı Tevhîde’yi sıraladığı bu güzel objelere benzetme yoluna gitmektedir.

İstiare

- *Ol cân u cîger mâderini kaşr-ı âsâyîş ve ârâmda tekne-endâz lâme-i fâhr eylemesiyle... (9/7-8)*
Kızının davranışları annelik sükûnuna, huzur sarayına bir övünç ışığı düşürmek olarak tasvir edilmiştir. Burada “kaşr-ı âsâyîş” (huzur ve güven sarayı) ifadesiyle ev ortamı, “lâme-i fâhr” (övünç levhası) ile annesinin gururu somutlaştırılmıştır.

Tenasüp

- “bâr, bâğ, emel, meyve” kelimeleri arasında;
- “dest, süzen, sâni’, bedî” kelimeleri arasında anlam alanı bakımından uyumlu kelimeler (tenasüp) vardır.

Tezat

Kızının vefat etmezden evvel yani hayattayken kendisinde olan ve dışa vurduğu canlılığı, hayat doluluğu ve ölümü arasındaki karşıtlık:

- *...bu fende gereği gibi erbâb-ı ıtladan... bir zât-ı zevâtı kanâadan... Dirîğâ ki altı mâh okutduktan sonra ‘âzim-i dâr-ı bekâ oldu (9/9-11)*
- Hayat ve ölümün buradaki şekliyle yani yaşanmışlığıyla iç içe verilmesi tezat sanatıdır.

Mübalâğa

- *...onun dirâyeti ve rüşenine du’â-hân-ı taşîn... (9/3)*

Yani kızın anlayış ve zekâsı o kadar büyüktür ki, herkes ona dua eder, takdir eder şeklinde bir yaklaşımda bulunmaktadır. Bu şekilde abartılı övgü (mübalâğa) duygusal etkinliği artırır.

İltifat

Yazar, burada kızına övgülerde bulunduğu için iltifat sanatı vardır.

- *Ol nev bâr-ı bââ-ı emel on iki yaşına vardıúda idÂre-i òadem ve òÂne-den başúa òidmet i mâder ve peder ve úirÂz-ı elbise-i hemşire ve birÂder cümlesini der-kef ü ber-ser idip (9/5-7)*

Kızının on iki yaşına ulaşmasıyla yaptığı ev işlerini ve aileye olan desteğini övünç ifadeleriyle anlatmaktadır.

- *ol cÂn ü ciger mâderini úaâr-ı ÂsÂyiş ve ÂrÂmda tekne-endÂz (8) lâme-i faòr eylemesiyle mine'l-úadim mütelehhif-i müstedimi ol-duàum èilm-i èarÿza bundan (9) aèlÂ dem olamaz deyip (9/7-9)*

Kızının ev işlerini yoğun şekilde üstlenmesiyle kendisine sağladığı kolaylıktan dolayı öteden beri istediği edebiyattaki aruz ilmine yöneldiğini gururla ifade etmektedir.

- *bu fende geregi gibi erbÂb-ı iùlÂèdan bir òÂt-ı òevÂt-ı úanÂèadan müùÂlaèaya mübÂşeret eyledim. DirìàÂ ki altı mâh ouutduútan ãoñra èÂzim-i dÂr-ı beúÂ oldu. CenÂb-ı Óaú maôhar-ı raómet ve maâfîret eyleye (9/9-11).*

Aşağıdaki cümlelerle Tevhîd'e'nin ilim öğrenme ve ders kavrayışı hususundaki başarısını da belirterek iltifat etmektedir.

- *Müddet-i meòkÿre içinde èazizim kerimem ben ders alır iken yanımda bulunmaàıla āabÂvet sinn ü āafÂ-yı zihn öükmünce ol müddet-i úalilede dÿrÿsı benden aèlÂ óífô ider ve naôm ı eşèÂrda müsÂèade ve münÂúuşa eyler idi óatta bi-meşîetihî teéÂlÂ mâderiñ divÂnları óúsn-i òitÂm olıcaú duòter-i kemîneniñ divÂnlarına tevfiú-i ÖüðÂ ile mübÂderet ideriz. Didigi cihetle sinem neşÂt-ı iftiòÂr ile mâ-lâ-mÂl ve rehin-i neyl-i óaôô-ı ÂmÂl olur idi (9/11-17).*

Ayrıca yer yer üçüncü şahıstan birinciye geçer:

- *...kendimin vakti suğrada ol duhter-i rif'at-eşerden hissettiğim nefre-time... (9/3-4).*

Kimi yerde kızından, kimi yerde kendi duygusundan bahseder. Bu iltifat sanatıdır.

Seci

Metnin hemen her cümlesinde seci sanatı vardır, diyebiliriz. Çünkü cümleler oldukça uzun mahiyette kurulmuştur.

- ... *dest-i nezâket-peyvesti...* (9/1-2) *dirâyet ve rûşenine...* (9/3)

Bu ses uyumu, nesirde şiirsel bir akıcılık görüntüsü oluşturur.

- vaḳt-i zuhr** (Ar.): Öğle vakti
ḳırtas u ḳalem (Ar.) – Kâğıt ve kalem
müteselli (Ar.) – Teselli bulan
zâhîr (Ar.) – Görünüşte, dıştan
hengâm-ı şâm (Far.+Ar.) – Akşam vakti
dest-i nezâket-peyvest (Far.+Ar.) – Zarif el, ince el
şanî‘-ı bedî‘-i süzen (Ar.) – Güzel el işi, zarif iğne işi
methâl (Ar.) – Giriş
mûmâ ileyh (Ar.) – Adı geçen kimse
sinn-i vişâl (Ar.) – Vuslat (birliktelik) yaşı
dirayet (Ar.) – Anlayış, kavrayış
rûşen (Fars.) – Aydınlık, parlaklık
du‘âhân-ı taḥsîn (Ar.) – Övgü duaları eden kimseler
vaḳt-i suḡra (Ar.) – Çocukluk vakti
duḡter-i rif‘at-eser (Far.+Ar.) – Yüce şöhretli kız
‘âdetâ (Ar.) – Alışkanlıkla, genellikle
ḡam-gîn (Fars.) – Hüzünlü, üzgün
nev-bâr-ı bâḡ-ı emel (Fars.) – Ümit bahçesinin yeni meyvesi (genç çocuk)
idâre-i ḥadem (Ar.) – Hizmet idaresi, sıradan ev işleri
ḥidmet-i mâder ve peder (Ar.) – Anne ve babaya hizmet
tırâz-ı elbise (Far.+Ar.) – Elbise süsleme, dikiş-nakiş
hemşire (Fars.) – Kız kardeş
der-kef ü ber-ser (Fars.) – Elinde ve başında, ilgilenen
cân ü ciğer (Fars.) – Canı ciğeri
mader (Fars.) – Anne
ḳaşr-ı âsâyiş (Far.+Ar.) – Huzur köşkü, rahatlık mekânı
ârâm (Fars.) – Dinlenme, huzur
tekne-endâz (Fars.) – İş gören, becerikli
lâme-i faḥr (Ar.) – Övünç sayfası
mine’l-ḳadîm (Ar.) – Eskiden beri
mütelehhif-i müstedîm (Ar.) – Daima sarmalanmış, sürekli meşgul
‘ilm-i ‘aruz (Ar.) – Aruz ilmi
a‘lâ (Ar.) – En yüksek, üstün

- erbâb-ı ıtlâ** (Ar.) – Islah ehli, bilenler
kanâ‘at (Ar.) – Kanaat, yetinme, görüş, fikir
mütâla (Ar.) – Okuma, inceleme
mübaşeret (Ar.) – Başlama, işe girişme
dirîgâ (Fars.) – Yazık ki
âzim-i dâr-ı beķâ (Ar.) – Ebediyet yurduna giden (ölüm)
maẓhar-ı rahmet ve mağfiret (Ar.) – Rahmet ve bağışlanma tecelli yeri
müddet-i mezkûre (Ar.) – Anılan süre
‘azîm kerîmem (Ar.) – Sevgili yakınım, değerli kızım
şabâvet sinn (Ar.) – Çocukluk yaşı
şafâ-yı zihn (Far.+Ar.) – Zihin açıklığı
müddet-i kalîle (Ar.) – Kısa süre
durûs (Ar.). Dersler
hıfz (Ar.) – Ezber, koruma
naẓm-ı eş‘âr (Ar.) – Şiir düzenleme, nazmetme
müsâ‘ade (Ar.) – Yardım, katkı
münâkaşa (Ar.) – Tartışma, yarışma
bi-meşî‘etihi te‘âlâ (Ar.) – Allah’ın dileğiyle
mâder (Fars.): Anne
hüs-n-i hitâm (Ar.) – Güzel son, hayırlı bitiş
duhter-i kemîne (Fars.) – Değersiz kulun kızı (tevazu ifadesiyle kendi kızı)
tevfîķ-i Hudâ (Far.+Ar.) – Allah’ın yardımı, desteği ile
mübâderet (Ar.) – Girişmek, başlamak
cihet (Ar.) – Yön, sebep
sîne (Fars.) – Gönül, kalp
neşât-ı iftiḥâr (Ar.) – Övünç sevinci
mâ-lâ-mâl (Fars.) – Dolu dolu
rehin-i neyl-i ḥaẓẓ-ı âmâl (Ar.) – Arzuların gerçekleşmesiyle dolu, mutluluk rehinlisi
âh şad âh hezârân âh (Ar.+Far.) – Ah yüzlerce, binlerce ah
tâli‘-i siyah (Ar.) – Kara talih, kara baht
baht-ı ḥaṭar-râh (Far.+Ar.) – Kötü kaderli, tehlikeli talih
muḳteẓâ-yı naḥost-i ibtiḡâ (Ar.) – Uğursuz başlangıcın gereği

fidân-ı ferîşte-revân (Fars.) – Melek ruhlu fidan (kız evlat)

şükûfe-i efnân-ı hüneristân (Fars.) – Sanat bahçesinin çiçeği

hurî-nişân (Fars.) – Güzellik sahibi

menha-i Yezdân (Fars.) – Allah'ın koruduğu

serv-i hırâmân-endâm (Fars.) – Salınan servi boylu

şadme-i şamşâm-ı hun-feşân (Ar.+Far.) – Kan döken kılıcın darbesi
(ölüm mecazı)

Nâvek (Fars.) – Ok (silah olarak)

- [10] (1) tîr-i cÂn-sitÂn ile ser-nigÿn ve evrÂû-ı seyr-i serÂy-ı sebz-efnÂnın mevsîm-i bahÂrda (2) (ve eâbaótu ke's-sarîmi²⁴) öükmüne uâramış berg-i öuşú-òizÂnÂsÂ bisÂû-ı (3) hecîr-i âabrÂda zÂr-ı zebÿn idip èömr-i èazizi èÂciz-i vefÂ olmasıyla èahd-i mesbÿû (4) ifÂ idemedi. Şöyle ki bir aralú reng-i èÂrîz-ı gülgÿnin pejmürde ve Âb-ı dide-i (5) maömÿrın dürdÂne-i âaltÂn gibi ruòsÂr üzre efsürde görüp ey sermÂye-i (6) pür-güher ve àiêÂ-yı rÿó-ı mÂder neden seni neşÂûdan pür-kelÂl ve âayret ve himmetden (7) pür-melÂl görüyorum. Didi-gimde şefúatinden derd-i derÿnı kitmÂn ve óuzÿrumda âlóóat (8) ü tendürüstligi ielÂn ider idiyse de ben yine müsÂhede-i aóvÂlinden medhÿş (9) olup telÂşımın leóóet-i nevmi ferÂmuş eylemişdim. Bir gün ne göreyim ki vaúitsiz (10) cÂme-òvÂbına girip dest-i óinÂ-nuúÿşuna bir òÂme almış ve bÂrÂn-ı edmuè muúlesini (11) minÂhil-i ÂmÁúa âalmış ve àuââa-i rÂz-ı nihÂnın úırúÂs u úaleme ÂşıkÂr itmiş ve şu èArabî (12) el-èibÂre úúèa-i cÂn-güdÂzı naôm idip yazmışdır: (13) Ísmaó makÂli yÂ erib / ve kiââatî şaróoun murib²⁵ (14) Úad kuntu fî davóí'â-âibÂ / ahtazzu ke'l-àuâni'r-ratib²⁶ (15) Aâbaóat óÂli 'ibra / yabki èalÂ miâlî el-àarib²⁷ (16) KellÂ ve lâ li menhelun / ervi bihi illÂ en-nahib²⁸ (17) Feéd-demèu minni sÂcimun / veér-remâu aêhÂ léi úÂrib²⁹ (18) YÂ Rabbi èaccil rióleti / vaéâfir zunÿbi biél-óabib³⁰ (19) Apansızın beni göricek riúèayı der zîr-i bÂlîn nihÂn eylediyse de çúúardım. (20) èAcele elimden úapdı ve zebÂn-ı èaóbü'l-beyÂnı ile silip şefúatkÂrım bu gÿne
- [10] Can alıcı okla (tîr-i cân-sitân) başı eğilmiş (ser-nigûn) ve bahar mevsiminde yeşil dallı sarayın (seyr-i serây-ı sebz-efnân) yaprakları, **(ve esbahtu ke's-sarîmi)** yani “kışın keskin kılıcı gibi oldum”

²⁴ Meyve yığını gibi oldum

²⁵ Sözüme izin ver ey akıllı / hikâyem şüphe verici bir açıklama

²⁶ Çocukluğun beyitindeyim, yaş dal gibi titriyordum.

²⁷ Halim ibret haline geldi / benim gibi garibana ağlıyor

²⁸ Hayır! Onunla sadece ağlayıp sızlayanın susuzluğunu gidereceğim bir pınarım yok.

²⁹ Kan akıyor benden / yıpranmışlık bana yakın

³⁰ Rabbim, seyahatimi hızlandır / günahlarımı sevgili hürmetine bağışla.

hükmüne uğramış; düşen yaprak gibi (berg-i huşk-hezân-âsâ) sabah soğuğunun (hecîr-i sahrâ) örtüsü üzerinde perişan bir hâlde yatıyordu.

Kıymetli ömrü vefasızlığın acziyle (âciz-i vefâ) tamam olamadı, önceki sözünü yerine getiremedi. Bir ara onun yanaklarının gül renginin solduğunu, gözyaşlarının sararmış inciler gibi yüzüne döküldüğünü gördüm.

Ona dedim ki: “Ey cevher dolu sermayem, ey annenin ruhunun bir parçası! Neden seni neşeden yoksun, şaşkınlık ve gayretten yorgun görüyorum?”

Merhametinden dolayı içindeki derdi gizler, önümde sağlık ve afiyette olduğunu söylerdi.

Ama hâlini görünce yine şaşar, üzüntüyle kendimden geçerdim; telaşımdan uyku tatlarını unuttur olmuştum.

Bir gün ne göreyim, vakitsiz şekilde odasına çekilmiş, kınalı eline bir kalem almış, gözyaşlarını mürekkep gibi dökmüş, gizli sırrını kaleme ve kâğıda açık etmiş, şu Arapça iç yakan kıssayı şiir olarak yazmıştı:

Arapça Kıta (Arapça’dan çeviri)

Dinle sözümü ey anlayış sahibi, hikâyem acı bir doğudan gelir.

Bir zamanlar gençliğin aydınlığında, taze bir dal gibi sallanırdım.

Şimdi hâlîm ibretliktir, tıpkı kendisi gibi ağlayan bir garip gibiyim.

Artık bana içilecek bir pınar yoktur, yalnızca gözyaşım akar.

Gözyaşım benden sürekli taşar, mızrağım (yani acım) bana dost olur.

Ey Rabbim! Yolculuğumu (ölümümü) çabuklaştır ve sevgilinin (Hz. Peygamber’in) hürmetine günahlarımı bağışla!

Ansızın onu bu hâlde görünce, yazdığı kâğıdı yastığın altına gizlemişti.

Ama çıkardım; o da hemen elimden kaptı, ağlamaklı sesiyle satırları sildi ve bana merhamet dolu bakışlarla şöyle dedi...

Edebî sanatlar

Teşbih

- *reng-i ârız-ı gülgünün pejmürde ve âb-ı dîde-i mahmûrın dürdâne-i ğaltân gibi rûhsâr üzre efsürde görüp* (10/4-5).

Burada:

Yanak (ârız) güle,

Gözyaşları (âb-ı dîde) altın **kaplı inciye (dürdâne-i ğaltân)** benzetilmiş. Bu, teşbih-i belîğ (açık benzetme unsurları olmadan yapılan) bir örnektir.

İstiare

- *tîr-i cân-sitân ile ser-nigûn* (10/1).

Kızın ölümünü anlatmak için “can alıcı ok” ifadesi kullanılmış. Ölüm, bir ok gibi tasavvur edilmiştir. Ölüm, ok kelimelerinde istiare olduğunu belirtiriz.

Tezat

- *mevsim-i bahârda ... hükmüne uğramış berg-i huşk-hizân-nâsâ bisât-ı hecîr-i ğabrâda zâr-ı zebûn idip* (10/1-2).

Yani “bahar mevsiminde güz yaprağı gibi solmak, bahar” (hayat, gençlik) ile “güz yaprağı, solmak” (ölüm, çöküş) arasında tezat kurulmuş.

Mecaz-ı Mürsel

- *reng-i ârız-ı gülgün* (10/4) derken yanak yerine “renk” denmesi bir mecaz-ı mürseldir (parça-bütün ilişkisi).

Tenasüp

- *tîr, ser-nigûn, berg, bahâr, hecîr, zebûn, vefâ, ‘ahd*” (10)

Buradaki tabiat unsurları ve kader kavramları anlamca birbiriyle ilişkili oldukları düşünüldüğünde tenasüpten bahsedilebilir.

İktibas

Metinde Arapça dua ve Kur’anî ifade örnekleri var:

- *ve eşbahtu ke’s-sarîm* (10/2) (Sabah olup her şey biçilen bir tarlaya döndü gibi, Yasin 33’teki *sarîm* kelimesine telmih)
- *Yâ Rabbi ‘accil riħletî ve’ğfir zunûbî bi’l-ħabîb* (10/18) açıkça dua formu, bağışlanma dileğiyle.

Bunlar İktibas ve telmih (gönderme) sanatlarının birleşimidir.

Mübalâğa

- *Telâşımdan lezzet-i nevmi ferâmûş eylemişdim* (10/9)

Kızının hastalığı nedeniyle “uyku lezzetini unutmak” duygusal abartıdır.

Seci

Her cümlede neredeyse düzenli ses uyumu vardır:

- *ser-nigûn ... sebz-efnân ... mevsim-i bahârda*
zâr-ı zebûn ... âciz-i vefâ ... 'ahd-i mesbûk (10)

Bu ses paralellikleri, nesir içinde şiirsel ritim oluşturmaktadır.

İltifat

Müellif yani Ayşe Teymûrî, bazen doğrudan kızına seslenir:

- *ey sermâye-i pür-güher...*(10/5-6)

Bu hitap biçimiyle doğrudan duygusunu dışa vurmak suretiyle iltifat sanatı yapmış olur.

Arapça şiirin Türkçeye tercümesi

Kızın yazdığı Arapça manzume (10/13–18. satırlar):

İsmâh makâlî yâ erîb / ve kişşatî şarhun murîb

Ey akıllı kişi, sözümü dinle; hikâyem yürek burkucudur.

Kad kuntu fî dâvh'î's-sibâ / ahtazzu ke'l-ğuşni'r-ratîb

Bir zamanlar çocukluğumun ışığında, taze dal gibi neşeliydim.

Aşbahtü hâlî 'ibra / yabkî 'alâ mislî el-garîb

Şimdi ibret hâline geldim; akıllılar bile hâlime ağlar.

Kellâ ve lâ lî menhelun / ervî bihâ illâ en-naḥîb

Artık bana su içirecek pınar yok; gözyaşımından başka şey kalmadı.

Fe'd-dam 'u minnî sâcimun / ve'r-remsu adhâ lî kârîb

Kan akıyor benden, yıpranmışlık bana yakın.

Yâ Rabbi 'accil riḥletî / va'ḡfir zunûbî bi'l-ḥabîb

Ey Rabbim, yolculuğumu (ölümümü) hızlandır; günahlarımı habibin (Hz. Peygamber Muhammed Mustafa) hürmetine bağışla.

Bu şiir:

- Kızın ölüm sezgisiyle yazılmış bir münâcâttır.
- Hem ölüm arzusu hem dini teslimiyet anlatılır.
- Arapça oluşu, kızın ilimle meşguliyetini ve olgunluğunu göstermektedir.

- tîr** (Fars.): Ok
cân-sitân (Fars.): Can alan
ser-nigûn (Fars.): Baş aşağı
evrâk (Ar.): Yapraklar
seyr (Ar.): Gezinti
serây (Fars.): Saray
sebz-efnân (Fars.): Yeşil dallar
esbahtu (Ar.): Sabah vakti oldum
hükûm (Ar.): Hüküm
berg (Fars.): Yaprak
huşk (Fars.): Kuru
hizân (Fars.): Sonbahar
bisât (Ar.): Zemin, yer
hecîr (Ar.): Şafak vakti
gabrâ (Ar.): Tozlu, yeryüzü
zâr (Fars.): İnleyen, ağlayan
zebûn (Fars.): Güçsüz
ömr (Ar.): Ömür
azîz (Ar.): Kıymetli
‘âciz (Ar.): Aciz
vefâ (Ar.): Sadakat
‘ahd (Ar.): Söz, ahit
mesbûk (Ar.): Önceki, eski
ifâ (Ar.): Yerine getirme
reng (Fars.): Renk
‘ârız (Ar.): Yanak
gülgûn (Fars.): Gül renkli
âb (Fars.): Su
dîde (Fars.): Göz
mahmûr (Ar.): Mahmur
dürdâne (Fars.): İnci tanesi
galtân (Ar.): Yuvarlanan
ruhsâr (Fars.): Yanak, yüz
sermâye (Fars.): Sermaye

- pür** (Fars.): Çok, fazla
efsürde (Fars.): Donuk, donmuş, hareketsiz
güher (Fars.): Cevher
derûn (Ar.): İç
kitmân (Ar.): Gizlemek
şihhat (Ar.): Sağlık
tendürüstî (Fars.): Afiyet, sağlık
müşâhede (Ar.): Gözlem
medhûş (Ar.): Sersem, şaşkın
telâş (Fars.): Telaş
lezzet (Ar.): Tat, haz
nevm / nevm (Ar.): Uyku
ferâmûş (Fars.): Unutma
vakt (Ar.): Zaman, vakit
câme (Fars.): Giysi
hâb (Fars.): Uyku
dest (Fars.): El
hınâ (Ar.): Kına
nukûş (Ar.): Nakışlar
dest-i hınâ-nukûş (Fars + Ar): Kınalı eller
hâme (Fars.): Kalem
bârân (Fars.): Yağmur
edmu' (Ar.): Gözyaşları
minâhil (Ar.): Pınarlar, kaynaklar
a'mâk (Ar.): Derinlikler
gussa (Ar.): Gam, keder
râz (Fars.): Sır
nihân (Fars.): Gizli
kırtâs (Ar.): Kâğıt
kalem (Ar.): Kalem
'ibâre (Ar.): İfade
kıssa (Ar.): Hikâye
cân-güdâz (Fars.): Can yakan, gönül yakan

[11] (1) òurÂfÂta naôar buyurmañızı iltimÂs iderim didi ve cÂriyesine al
bunı iórÂú (2) eyle deyü tenbió eyledi. Ben meôkÿreniñ ardına düşüp
kÂâiêi oúudum. (3) ve keyfiyyeti úızdan âordum. CevÂbında efendim
óÂnımım óanîn-i mÂderÂnelerine reéfetinden (4) óuzÿruñuzda úaèÂm
ider. VelÂkin bir laóôa cevfinde úalmaz raóat-ı úalbiñiz içün (5) cÂme-
òvÂbına girer. Ancaú bir laóôa uyúu görmez. Deyip buraları sÂmièa-
(6) òirÂş aózÂnım olunca cihÂn başıma zindÂn olup bu òaber-i
şééamet-eâeriñ (7) óurúatıyla şaúú-ı giribÂn iderek nÂle-i fiâÂn-ı is-
tiâÂdeyi ceres ü gürÿh-ı eùibbÂyı med-ders (8) eyledigimi
nezÂketkÂrım görünce âamim-i âadr-ı mültehibinden bir Âh-ı germ-
Âtesin çekip (9) geh ey farú-ı zebÿnumuñ tÂcı ve ey derd-i derÿnumuñ
bitmez èilÂcı baóâ-i dÂrÿy (10) ve ùibba heves itme. ÇÂresize âarf-ı
nefes yazıúdır. Bir vaúit rÂz-ı marazı şefúatiñden (11) iótirÂz-ı ketm
ider idim. Şimdi tevriye-i âiúóatden nÂ-tüvÂn úaldıdımdan çÂresiz
(12) èarz idecegim. Ben ruéyÂsını görmüşüm. Artıú úayy-i bisÂú-ı zin-
degi òitÂm ve maúarr-ı (13) óayÂtıñ maófil-i ümid-vÂrı düçÂr-ı in-
hidÂm olup úuvvet-i èayşın mÂye-i òamir-i nÂn-ı (14) úuvvet-dÂdesi
òalÂs oldu. (Ba'de òÂ ilÂ'n-necÂti eyne'l-menÂâ³¹) hemÂn (15) ol óay-
ı iòèÂn fermÂ-yı Kullu men èaleyhÂ fÂn³² saña Óazret-i Eyyÿb-ı âÂbiriñ
(16) âabrını iósÂn. Beni óüsn-i rızÂ-yı mÂderÂneleri ile maôhar-ı
èulÿvv-ı àufrÂn ve hemşire (17) ve birÂderÂnım maófaôa-i
âamedÂniyyesinde maâÂn eyleye. Deyip sineme âarılmasıyla (18) iki-
miz hem-ser-i şuvÂô-ı saèir-i úalb ü cigerden şeb ta âabaó dem-keş
girye vü nevÂó (19) úalduú. İki mÂh-ı óamim-i óümÂ-yı cÂn-òirÂş ile
esir-i bÂlîn ü ferÂş úalıp (İnnÂ li'l-lÂhi (20) ve innÂ ileyhi rÂcièÿn³³)
emrine iùÂèate ol nev-res-i àonce-fem ve ol gülbin-i pür-nem òÂne-i

³¹ Bundan sonra kurtuluşa; sığınılacak yer neresi?

³² Onun üzerinde olan her şey fanidir.

³³ Biz Allah'a aidiz ve ona döneceğiz.

- 11 Hurafelere inanmayın, ne olur böyle şeylere bakmayın.” dedi. Sonra cariyesine, “Al bunu, yak.” diye emretti. Ben hizmetçinin arkasına düşüp kâğıdı okudum ve kızıdan ne olduğunu sordum. O da şöyle dedi:
- “Efendim, hanımım (yani kızınız), annenizin merhametli sesinden utanarak huzurunuzda uyuyormuş gibi yapar. Ama yattığında bir an bile uyuyamaz. Kalbinizin huzuru için böyle davranır.”
- Bunları kendi kulaklarımla işitince dünya başıma zindan oldu. Bu uğursuz haberin verdiği şokla yakamı yırtarak feryat figan ettim; çılgılığımı duyan hekimler ve komşular koştular. Bunu gören nazik kızım, yanan göğsünden sıcak bir ah çekip şöyle dedi:
- “Ey gözümün nuru, canımın tacı, ey içimin dertlerinin tek ilacı! Artık doktorlara, ilaçlara umut bağlama. Çaresiz bir hastaya nefes tüklemek boşunadır. Bir zamanlar hastalığımı merhametinden gizliyordum, ama şimdi doğruluğun örtüsünden çıkıp güçsüz kaldığım için bunu saklayamayacağım.”
- “Ben rüyamda gördüm: Artık yaşamın perdesi kapanıyor, hayatın sarayı yıkılmakta, bedenimin gücü, can ekmeğinin mayası tükendi. Kurtuluştan sonra nereye kaçılır ki? ‘Kullu men aleyhâ fân’ (Üzerindeki her şey fânidir.) sözünü hatırla. Ey sabırlı Eyyûb Peygamber’in Rabbi, bana da onun sabrını ihsan eyle. Beni annemin rızası ve hoşnutluğu ile bağışlanmışlar arasına kat, kardeşlerimi de yaratıcının ebedî rahmetine dahil eyle.”
- Bunları söyledikten sonra göğsüme sarıldı, ikimiz sabaha kadar, kalbimizin ve ciğerimizin aleviyle ağlayıp inledik. İki ay boyunca ölümün ateşiyle yataklara bağlı kaldı ve sonunda “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn” (Biz Allah’tan geldik, O’na döneceğiz) hükmü tecelli etti. O gonca dudaklı, nurlu kız çocuğu artık ebedî yurda göçtü.

Edebî sanatlar

Teşbih

- *bu òaber-i şeéamet-eâeriñ hurkaâtıyla şaķķ-ı giribân iderek nâle-i figân-ı istiğâseyi ceres ü gürûh-ı eţıbbâyı med-ders eyledim* (11/6-7).

Kötü haberin hurkatıyla (kendinden geçmişliği, çıldırmışlığı) yaka yırtmak: Hurkatı hançer gibi tahayyül etmesi yani dehşetli haberin verdiği şok, teşbih ve mecaz-ı mürsel sanatlarına örnek olarak ifade edilebilir.

- *farú-ı zebýnumuñ tâcı ve derd-i derýnumuñ bitmez ilâcı* (11/9).

Kızı “taç” (yücelik sembolü) ve “ilaç” (teselli kaynağı) olarak nitelemesi açık teşbih örneğidir.

İstiare

- *ûayy-i bisât-ı zindegi hitâm* (11/12)

“Yaşam sofrası dürüldü” hayatın bitmesi; ölüm bir sofraya toplanmasına yani kaldırılmasına benzetildiği için istiare-i temsîliyyeden bahsetmemiz mümkündür.

- *makarr-ı hayâtın mahfil-i ümîd-vârı düçâr-ı inhidâm* (11/12)

Umut meclisinin yıkılması, hayattan ümidi kesmek soyut kavramların somutlaştırılması sebebiyle teşbihten bahsedebiliriz.

Tezat

- *cihân başıma zindân olup...* (11/6)

Dünya (genişlik, hayat) zindan (darlık, ölüm) bu sebepten dolayı **Tezat** sanatından bahsedebiliriz.

Telmih

Hiz. Eyyûb sabrına gönderme vardır.

- *Hâzret-i Eyyûb-ı şâbirin şabrını ihsân.* (11/15-16).

Hazreti Eyyûb (as) karşılaştığı bela vb imtihan musibetlerine karşı hep sabır göstermiştir. Burada Eyyûb (as)’a telmihte bulunmaktadır. Bu durum, kızın (Tevhide’nin) ilahi sabırla ölümü kabullendiğini göstermesi açısından önemlidir.

İktibas

- *Kullu men ‘aleyhâ fân*” (11/15) (Rahmân 26) “Yeryüzündekilerin hepsi fânidir.”

İnnâ li’llâhi ve innâ ileyhi râci’ûn (11/19-20). (Bakara 156)

Bu ayet hatırlatılarak iktibas ve telmih birleşimiyle metnin ilgili bölümüne dini derinlik kazandırılmıştır.

Mübalâğa

- *Cihân başıma zindân olup...* (11/6)
Şeb ta şabah demkeş girye vü nevâh kaldık (11/18-19)

Hüzün, büyük bir felaket gibi sunulur. Bundan dolayı burada apaçık bir abartıdan bahsetmemiz mümkündür.

İltifat

Müellif, hem anlatıcıdır, hem doğrudan kızına seslenir:

- *ey farû-ı zebÿnumuñ tâcı...* (11/9)

Bu ifade, şairdeki samimiyet hislerinin en açık delillerindendir.

Seci

Aşağıdaki kelimelerin sanatlı şekilde kullanılması metinde iç ahenk oluşturmaktadır.

- *... bahs-i dârûy ve tıbbâ heves itme / çâresize şarf-ı nefes yazıktır.*
(11/9-10)
nev-res-i gonce-fem ve ol gülbîn-i pür-nem hâne-i... (11/20)

Kelime sonlarında ritmik şekilde işlenen seciden bahsetmemiz mümkündür.

Tenasüp

- *Hâzret-i Eyyûb, şabr, hayât, mevt, hâne, ferâş, bâlîn* (11)

Bu kelimeler ihtiva ettikleri anlam bakımından aynı semantik alanı paylaşır: ölüm ve hastalık. Bu sebeple tenasüp sanatından bahsetmemiz mümkündür.

Tevriye

- *tevriye-i sıhhatden nâ-tüvân kaldım* (11/11)

Burada “tevriye” kelimesi hem “sağlıklıymış gibi görünme” hem de “edebî tevriye” anlamında çifte anlamlı olarak yer almaktadır. Metindeki nâ-tüvân ifadesi bitkinlik anlamındadır.

Müellif, bilerek kendi kızının sözünü tevriye sanatıyla yazarak metin içinde metaforik bir edebî üslupla ifade etme yoluna gitmektedir.

- hurâfât** (Ar.) – Batıl inançlar
naẓar (Ar.) – Bakış, dikkat
iltimâs (Ar.) – Dilek, rica
câriye (Ar.) – Hizmetçi kadın
izrâk (Ar.) – Yakmak, tutuşturmak
mez-kûr (Ar.) – Hatırlamak, zikretmek
keyfiyyet (Ar.) – Durum, hal
hanîn (Ar.) – İnleme, ağlama
mâderân (Fars.) – Anneler
re’fet (Ar.) – Şefkat, merhamet
ta’âm (Ar.) – Yemek
cevf (Ar.): Boşluk, iç boşluğu
raḥat-ı kalb (Ar.) – Gönül huzuru
câme-ḥâb (Fars.) – Uyku elbisesi, gecelik
lahẓa (Ar.) – An, kısa süre
uyḥu (T.) – Uyku
sâmî’ (Ar.) – Duyan, işiten
ḫirâş (Fars.) – Keskin, yakıcı (Burada mecazî: “Acı sözlü”)
haẓân (Ar.) – Hüzünler, kederler
zindân (Fars.) – Zindan
şe’âmet (Ar.) – Uğursuzluk
âsâr (Ar.) – İz, etki
ḫurkât (Ar.) – Yanıcılık, yakıcılık
şakḳ-ı giribân (Far.+Far.) – Yakayı yırtmak, feryat göstergesi
nâle (Fars.) – Feryat, inleme
fiğân (Fars.) – Ağlayış, çığlık
istiğâse (Ar.) – Yardım dileme
ceres Ar.): Zil, çingirak
gürûh (Fars.) – Topluluk
eṭibbâ (Ar.) – Tabipler, hekimler
med-ders (Fars.) – Medrese öğrencisi
nezâketkâr (Far.+Far.) – Nazik, kibar
samîm (Ar.) – Sıcak, içten
şadr (Ar.) – Göğüs, yürek

- mültehib** (Ar.) – Yanmakta olan, alevli
âh-ı germ-âteşin (Fars.) – Sıcak, ateşli ah
zebûn (Fars.) – Zayıf, güçsüz
tâc (Fars.) – Taç
derd-i derûn (Far.+Far.) – İçten gelen ıstırap, yürek acısı
bahş (Fars.) – Kısım, bölüm (Burada “Dal, alan”)
dârûy (Fars.): İlaç
tıbb (Ar.) – Tıp, hekimlik
râz (Fars.): Sır
maraz (Ar.) – Hastalık
şefâkat (Ar.) – Merhamet
ihtirâz (Ar.) – Çekinme, kaçınma, sakınma
ketm (Ar.) – Gizleme
tevriye (Ar.) – İma, mecaz
şihhat (Ar.) – Sağlık
nâ-tüvân (Fars.) – Güçsüz, hasta
‘arz (Ar.) – Sunma
rû’yâ (Ar.) – Rüya
tayy (Ar.) – Aşıp geçmek
bisât (Ar.): Sergi, yere serilen
zindegî (Fars.): Hayat, yaşamak
hitâm (Ar.): Son, bitiş
maḥarr (Ar.) – Son, nihayet
ümîd-vâr (Fars.) – Umutlu
dûçâr (Fars.): Uğramış, müptela olmuş, tutulmuş
inḥidâm (Ar.) – Çöküş
ḥamîr (Ar.) – Hamur
nân (Fars.) – Ekmek
kuvvat (Ar.) – Güç
ḥalâş (Ar.) – Kurtuluş
ḥay (Ar.) – Diri, yaşayan
iz’ân (Ar.): Anlama, anlayış
iḥsân (Ar.) – Lütuf, ihsan

- hâzret** (Ar.) – Yüce kişi için unvan
Eyyüb-ı şâbir (Özel ad/Ar.) – Sabırlı Hz. Eyyub
mâderâne (Fars.): Annecesine, anne şefkati gibi
hüsn-i rizâ (Ar.) – Güzel rıza, hoşnutluk
mağfiret (Ar.) – Bağışlanma
uluvv (Ar.) – Yücelik
ğufrân (Ar.) – Affedilme
hemşîre (Fars.) – Kız kardeş
birâder (Fars.) – Erkek kardeş
maḥfaẓa (Ar.) – Saklanma yeri
şamedânî (Ar.) – İlâhî (el-Şamed sıfatından)
maşâ (Ar.) – Mekân, yer
sîne (Fars.) – Göğüs
hemser (Fars.): Benzer, eş
şuvâ‘ (Ar.) – Işık, parıltı
Şeb (Fars.) – Gece
dem-keş (Fars.): Nefes çeken
girye (Fars.) – Ağlama
nevâḥ (Ar.) – Feryat, ağıt
ḥamîm (Ar.) – İçli, samimi
ḥümâ (Fars.) – Talih kuşu
cân-hırâş (Fars.) – Can yakan
bālîn (Fars.) – Yastık
ferâş (Fars.) – Yatak
emr (Ar.) – Buyruk
itâ‘at (Ar.) – İtaat, boyun eğme
nev-res (Fars.) – Genç, taze
gonçe-fem (Fars.) – Gonca ağızlı (Güzel kadın betimi)
gölbin (Fars.) – Gül dalı, nazik vücut
pür-nem (Fars.) – Yaş, nemli
ḥâne (Fars.) – Ev, oda

[12] (1) mÂderi úadd-i zemîninden òarÂb ve zaòref-nuúÿş-ı èarÿs-ı Âyîn ile (ve zevvecnÂhum (2) bi hÿri ‘ayn³⁴) fermÂnına imtiâalen âurfe-i èilliy-yine şitÂb itmesiyle sînem şeklâ’î (3) ki onun saèir tîz-i iltihÂb u òader-òÂne-i vÂlideyi kÂÀ-ı firúat-ı faúd ile dÿzaò-ı (4) maúarr-ı èaòÂb eylemiş ve âazel-i nÂûúam èadîd-i óurúat-ı bedîd ile nÂle-i eyvÂh ve beste-i (5) güftem fiâÂn-ı óasret-şedîd-i ãaóíóa ve aóraúta olmuş. ÓÂñılı óÂl-i elem- iştîmÂl (6) yedi sÂl bu minvÂl üzre mürÿr eyledikde dideler remed-i şedîd ile ekvÂb-ı úan (7) ve ten-i muâÂbım âadme-i esúÂm ile úAlıb-ı bî-cÂn úalıp CenÂb-ı KibriyÂ íósÂn-ı (8) şifÂ ile çeşm ü teni íóyÂ eyledikde âemra-ı óadîúa-i ümid-i vücÿdum ve èayn-ı óayÂt (9) FürÂt-rîz âadr-ı öÿn-alydum ve reyóÂn-ı cÂn-ı nefóa-resÂn kÂôime-i dil-i mekmÿdum ferzend-i (10) necÂbet-peyvend-i iüÂèatmendim Maómÿdumuñ didÂr-ı ùalèatı maófel-i deycÿruma şemèa-i kÂÿr (11) gibi èyÂn ve müşahedesıyla insÂn çeşm-i fûrÿâ-nümÂya nÿr-ı èalî nÿr-ı tÂbÂn sevÂbíú-ı (12) inèam-şifÂyı tebrik ve çÂh-ı beytü’l-óazÂnıñ Âb-ı óareket-i nÂ-peòirin benÂn-ı zekÂvetle (13) taòrik eyledikden ãoñra ey ciffe-i dihim-şefúat ve ey òÂme-i devÂt-ı meróamet (14) ve raèfet ben henüz bende-i pend-i güher-nuãóla sÿdmend olmaúlıàa dest-güşÂ-yı (15) emel-òvÂh ve delÂlet müâÂbíó irşÂd-ı pür necÂóíñız hidÂyetiyle sÂlik-i rast-rÂhım. (16) Estaâfurullah ki size fazîlet âabr u sükÿnı añladım. Benden aèlemseñüz óaşÂlillah ki (17) size nesaú-ı rast rÿyÂyı bildireyim. Siz ifúa vü efhemsíñız ancaú iòùÂr bÂbından (18) èarz iderim ki ol (seb’un fihi yugÂsu’n-nasik³⁵) óarâ-ı senevÂt öÿn-ı (19) úaúarÂtı senÂbil-i semiyyesiniñ semerÂtını íútiüÂf itdiñiñiz óamir her yer helÂhil (20) teéâirinden saèy-i sürÿdü’l-âyıÂâ ile ezúa-i úabîb ü òvÂce ve èarrÂfı èaşara fe-èaşara

[12] Annesi, (kızının ölümünden sonra) yere yığılıp harap bir hâle geldi; düğün alaylarının süslü gelinleri gibi süslenmişti ama, “ve zevvecnâhum bi hûr ‘ayn” (onları hurilerle evlendirdik) ayetinin hükümüne uyarak, gölge âlemine (yani ölümler diyarına) aceleyle gitti.

³⁴ Onları güzel hurilerle evlendirdik.

³⁵ Nasike fayda sağlayacak yedi şey vardır.

Göğsüm, kızımın hastalığının ateşiyle yanıyor, ayrılık azabının ateşiyle alevlenmiş bir cehennem gibi olmuştur. Artık sabrım kalmamış, yakamı yırtmış, feci bir “eyvah” nidasıyla dilim düğümlenmişti. Sonuç olarak, bu acı hâl tam yedi yıl boyunca sürdü.

Gözlerim şiddetli ağlamaktan kanla doldu, vücudum bu sarsıntının acısıyla bitkin ve cansız kaldı.

Nihayet Yüce Allah bana şifa ihsan edip gözümü ve bedenimi yeniden diriltti.

Varlığımın solan ümidi, hayat kaynağım göğsümün kanla dolmuş bağına ferahlık veren can rayihası, kalbimin sır dolu hazinesinin süsü olan oğlum, Mahmûd’um dünyaya geldi.

Onun yüzünü görmek, karanlık meclisime kâfur mum gibi aydınlık saçtı.

Onun bakışıyla gözlerime nur, kalbime huzur indi. Bunun üzerine, “Ey şefkat dolu hanımefendi, ey merhamet kaleminin sahibi!” dedim.

“Ben, henüz değerli öğütlerinizin incilerine layık olamamış bir köleyim. Ama sizden gelen rehberlikle doğru yolun yolcusu oldum. Estağfurullah — ben sizden sabır ve sükûnun faziletini öğrendim. Siz benden âlimsiniz, ama eğer izin verirsiniz gördüğüm doğru rüyayı anlatayım.”

“Siz benden daha bilge ve kavrayışlısınız, ancak açıklama babında arz ediyorum ki, o yetmiş yıllık rüyada insanların ellerini yıkadığı pınarlardan gökyüzünün yüksek kaynaklarından akıp gelen bereket meyvelerini tattığınızı gördüm.

Artık her taraf, o kutsal çabalarınızın bereketiyle, âlimlerin, doktorların, sanatkârların elinde on kat güzellik bulmuştu.”

Edebî sanatlar

Telmih

- *ve zevvecnâhum bi hûri ‘ayn* (12/1-2)

Kur’an’dan iktibas (Duhan suresi, 54. âyet) ölümü **cennet düğünü** olarak gösterir. Bu sebeple telmih ve iktibas vardır.

كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ

Böyle işte ve onları evlendiririz iri gözlü hurilerle.³⁶

Ölüm, birleşme, vuslat. Bu, tasavvufî ölüm (şeb-i arûs) anlayışına işaret eder.

İstiare

- *fermanına imtisâlen gurfe-i 'illiyîne şitâb etmesiyle ...* (12/2)

Burada ölüm, “yüksek makama (cennete) koşmak” şeklinde anlatılır. Bu sebeple bu ifadede Mecaz-ı mürsel ve istiare-i temsîliyyeden bahsetmemiz mümkündür.

- *maḥfel-i deycûrûma şem'a-i kâfûr gibi ıyân* (12/10-11)

Metnin bu kısmında çok sevdiği kızının vefatından sonra dünyaya gelen oğlu Mahmud, şair için âdeta karanlık meclise ışık saçan mum olmuştur. Bu sebeple istiare vardır, şöyle ki:

İstiare: karanlık - keder, mum - teselli, oğul - yeni hayat.

- *Maḥfil-i deycûrûma şem'a-i kâfûr gibi 'ıyân*

Çocuğunun hatırası, **karanlık kalbe ışık saçan mum** olarak verildiği için istiare sanatından bahsedebiliriz.

Teşbih

- *çâh-ı beytül'-hazânın âb-ı hareket-i nâ-pezîrin benân-ı zekâvetle tahrîk eyledikten sonra....* (12/12-13)

“Hüzün kuyusunun durgun suyunu zekâ parmağıyla dalgalandırmak” bu sebeple; zekâ ve gençlik - hayatın yeniden akması biçiminde teşbihten bahsedebiliriz. Bu karma teşbih, mecazla birleşir.

Seci

- *ḥâl-i elem-i iştimâl yedi sâl bu minvâl üzre mürûr eyledikde dîdeler remed-i şedîd ile ekvâb-ı kan...* (12/5-6).

Her cümlede ses uyumu göze çarpar:

- *Dîdeler, remed, ekvâb, kan*

kelimeleri aynı ses örgüsünü taşır.

Bu şekilde ritmik bir hususiyet sağlanmış olur.

Mübalâğa

- *dîdeler remed-i şedîd ile ekvâb-ı kan* (12/6).

³⁶ Abdülbaki Gölpınarlı'dan meal, <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=44&ayet=54>

“Gözler kan kâseleri gibi oldu.” Bu ifadede apaçık bir mübalağa mevzubahistir. Burada şair maruz kaldığı yoğun ıstırapı mübalağa ile vurgulamaktadır.

- *ten-i muşâbım şadme-i eşkâm ile kâlib-ı bî-cân kalıp...* (12/7)

Hastalık vücudu cansız kıldı derken ölüm derecesinde kederden bahsedilmekte ve dolayısıyla mübalağa sanatından bahsetmemiz mümkündür.

Tezat

- *deycûr (karanlık) meclis, şem'a-i kâfûr (beyaz ışık)* (12/10)

Ölüm sonrası karanlık, oğluyla gelen aydınlık ifadelerinde tezat sanatı vardır.

Tenasüp

- *şem', nûr, kâfûr, zıyâ, in'âm, şifâ* (12)

Kelimeleri aynı anlam alanında oldukları için ışık ve iyileşme temasına uygunluktan dolayı tenasüp vardır.

- *hazân, gözyaşı, hüzün, dert* (12)

Kelimeleri şairin mevcut ıstıraplı vaziyetinin kendisi tarafından anlatılması ve bu anlatımın yapılmasındaki kelimelerin seçimi dolayısıyla tenasüp sanatından bahsetmemiz mümkündür.

İltifat

- *ey ciffe-i dîhîm-şefkat ve ey kâme-i devât-ı merhamet...* (12/13)

Burada anlatıcı yani Ayşe Hanım, doğrudan oğluna seslenmektedir. Yani anne anlatıcı oğlu Mahmud da direk muhatap durumundadır. Bu sebeple iltifat sanatından bahsedebiliriz.

Kinaye

- *ben henüz bende-i pend-i güher-nuşhla sûdmend olmaklığa* (12/14).

Bu ifadelerde “Nasihat incilerinden tam faydalanmaya” yani “tecrübesizim.” demekte dolayısıyla da Kinaye ile tevazu göstermektedir.

mâder (Fars.) – Anne

ḳadd (Ar.) – Boy, duruş

zemîn (Fars.) – Yer, toprak

ḥarâb (Ar.) – Yıkık, harap

nuḳûş (Ar.) – Nakışlar, süslemeler

‘arûs (Ar.) – Gelin

âyîn (Fars.) – Gelenek, töre

zevecnâhum (Ar.) – “Onları evlendirdik” (Kur’an ifadesi)

ḥûr ‘ayn (Ar.) – Cennet güzelleri (Huriler)

fermân (Fars.) – Emir, buyruk

imtişâl (Ar.) – Uymak, yerine getirmek

gurfe-i ‘illiyyin (Ar.+Far.) – Yüce âleme, ruhlar diyarına (yani ölüm)

Şitâb (Fars.) – Hız, acele

Sîne (Fars.) – Göğüs

şeklâ’î (Fars.) – Yakıcı, hararetli

tîz (Fars.) – Keskin, şiddetli

iltihâb (Ar.) – İltihap, yangı

ḥâne (Fars.) – Ev

vâlîde (Ar.) – Anne

kâğ (Fars.) – Kâğıt (Mecazen “mektup”)

fırḳat (Ar.) – Ayrılık

faḳd (Ar.) – Yitirme, kayıp

düzaḥ (Fars.) – Cehennem

aẓâb (Ar.) – Azap, ıstırap

nâtıka (Ar.): Düşünüp söyleme

âdîd (Ar.): Çok, birçok

hurkat (Ar.): Yanma, yanıcılık

‘azel (Ar.) – Görevden alınma (Mecazen uzak kalma)

nâzım (Ar.) – Düzenleyen, yazar

ḥurûfat (Ar.) – Harfler (Mecazla: yazı), hurafeler, aslı olmayan söylentiler

bedîd (Fars.) – Yeni, parlak

nale (Fars.) – İnleme, feryat

beste (Fars.) – Bağlı, bitmiş

güft (Fars.) – Söz

- figân** (Fars.) – Feryat, ağlama
hasret (Ar.) – Özlem, acı
şedîd (Ar.) – Şiddetli
sahîha (Ar.) – Doğru, sahih, güvenilir
ihrâk (Ar.) – Yakma, yakılma
hâşıl (Ar.) – Sonuç
elem (Ar.) – Acı, ıstırap
sâl (Fars.): Yıl
minvâl (Ar.): Biçim, yol, tarz
iştîmâl (Ar.) – Kapsama, içirme
mürûr (Ar.) – Geçiş, geçmek
dîde (Fars.) – Göz
remed (Ar.) – Göz hastalığı
şedîd (Ar.): Şiddetli
ekvab (Ar.) – Bardaklar, kaplar (Mecazen gözyaşı)
muşâb (Ar.) – Hasta, etkilenmiş
şadme (Ar.) – Darbe, sarsıntı
eskâm (Ar.) – Hastalıklar, dertler
kâlib (Ar.) – Kalıp, beden
bî-cân (Fars.) – Cansız
Cenâb-ı Kibriyâ (Ar.) – Yüce Allah
ihsân (Ar.) – Lütuf, bağış
şifâ (Ar.) – Şifa, iyileşme
çeşm (Fars.) – Göz
ihyâ (Ar.) – Diriltme
semrâ (Ar.) – Esmer, hoş, zarif
hadîka (Ar.) – Bahçe
ümîd (Fars.) – Ümit
‘ayn-ı hayât (Ar.) – Hayat kaynağı
fürât-rîz (Özel ad) – Fırat nehri gibi akan
şadr (Ar.) – Göğüs
hûn-âlûd (Fars.) – Kanlı
reyhân (Ar.) – Fesleğen, güzel koku
nefha-resân (Fars.) – Nefes taşıyan, can veren

- kāzıme** (Ar.) – Sıkıntısını içine atan
dil (Fars.) – Gönül
mekmūd (Ar.) – Tutulmuş, saklı
ferzend (Fars.) – Evlat
necābet (Ar.) – Soyluluk
peyvend (Fars.) – Bağ, ilişki
iṭā‘at (Ar.) – İtaat, bağlılık
Maḥmūd (Ar.) – Övülmüş (metinde oğlu Mahmud)
dīdār (Fars.) – Yüz, görüş
tal‘at (Ar.): Yüz, çehre
şalāḥat (Ar.) – İyilik, dürüstlük
maḥfel (Ar.) – Toplantı yeri
deycūr (Fars.) – Karanlık
şem‘ (Ar.) – Mum
kāfūr (Ar.) – Kâfur, güzel koku
ıyân (Ar.): Bir şeyin aslı
müşahede (Ar.) – Görme, tanıklık
çeşm (Fars.): Göz
nâ-pezîr (Fars.): Kabul edilmez
fürûğ-nümâ (Fars.) – Parıltı gösteren
nūr-ı ‘alī (Ar.) – Yüce ışık
nūr-ı tâbân (Fars.) – Parlak ışık
sevābıḳ (Ar.) – Önce gelenler
in‘ām (Ar.) – İhsan, lütuf
şifâ (Ar.) – İyileşme
beytü‘l-ḥazân (Ar.) – Hüzün evi
‘ab (Ar.) – Su
nâ-pezîr (Fars.) – Kabul edilmez
benân (Ar.) – Parmak
zekāvet (Ar.) – Zeka, kavrayış
taḥrīk (Ar.) – Hareket ettirme
ciffe (Ar.) – Ceset (Mecazen: Dünya)
dihīm (Fars.) – Taç
şefkat (Ar.) – Merhamet

- hāme** (Fars.) – Kalem
devât (Ar.) – Hokka
merhamet (Ar.) – İyilik, şefkat
re’fet (Ar.) – Yumuşaklık, şefkat
bende (Fars.) – Kul, hizmetkâr
Pend (Fars.) – Öğüt
güher (Fars.) – Cevher
nuşh (Ar.) – Öğüt, nasihat
südmend (Fars.) – Sevinçli, mutlu
dest-gûşâ (Fars.): El açan
emel (Ar.) – Arzu, istek
hâh (Fars.) – İsteyen
delalet (Ar.) – Rehberlik
müşâbih (Ar.) – Sabah eden (Mecazen: aydınlatıcı)
irşâd (Ar.) – Yol gösterme
necâh (Ar.) – Kurtuluş
hidâyet (Ar.) – Doğru yol
salik (Ar.) – Yolcu, tarikat mensubu
râst-râh (Fars.) – Doğru yol
estağfurullah (Ar.) – Bağışlanma dileği
fazîlet (Ar.) – Erdem
nesâk (Ar.): Tarz, üslup, yol
a’lem (Ar.) Bilen
sükûn (Ar.) – Sükûnet
neşah (Ar.) – Öğüt
fehîm (Ar.) – Anlayış
izhâr (Ar.) – Gösterme
seb’un (Ar.) – Yetmiş
nâsik (Ar.) – İbadet eden
harş (Ar.) – Emek, çaba
senevât (Ar.) – Seneler, yıllar
hûn (Fars.) – Kan
kaţarât (Ar.) – Damlalar
senâbil (Ar.) – Başaklar

semiyye (Ar.) – Yüce, göksel
semerât (Ar.) – Meyveler
iktitâf (Ar.) – Toplamak, devşirmek
hamîr (Ar.) – Hamur, maya
helâhil (Ar.) – Zehirli otlar (Mecazen acılar)
sa‘y (Ar.) – Çaba
sürûd (Fars.) – Ezgi, şarkı
gıyâs (Ar.): Yardım, destek
aşara fe aşara (Ar.): Onlarca
tabîb (Ar.) – Hekim
hâce (Fars.) – Hoca, efendi
‘arrâf (Ar.) – Kâhin, falcı

[13] (1) *uavÂf eylediñiz ol ervÂó eadidetü’l-miúdÂr öerre úadar imdÂda iútidÂrı olmayıp* (2) *CenÂb-ı ÚÂdir-i ôi-şÂn kÂred ba-üstüðvÂn gelince úudretin ielÂn idip gencine-i* (3) *óikmetinden úıbb-ı şıfÂyı iósÂn eyledi. Pes bu niemet-i euðemÂnıñ óalÂvetini* (4) *merÂret-i mÂziyeye úarşu úavaúyâ fermÂn-fermÂ-yı (ve beşşiri’â-âÂbiirine ellezine izÂ* (5) *eâÂbethum muâibetun úÂly innÂ liél-lâhi ve innÂ ileyhiér-rÂcièyn³⁷) emrini úabýl birle bu efkÂr-ı* (6) *óikmet-diâÂrı maúmaó-ı inôÂr idine- rek baède mÂ evrÂd-ı óamd ü âenÂ ile meşâyıl* (7) *olacañıuz der-kÂr ise de bir vaút-ı raóat ve bir hengÂm-ı ferÂaat-ı mÂderÂnelerinde* (8) *bi-mennihi ve keremihi teéÂlÂ istiôâÂl bürýe-i şıfÂya şÂmil ve ifÂde-i netice-i óúsn-i eavÂuíble* (9) *èÂmil bir iki úaâide iltimÂs iderim ki óin-i siúÂmda inşÂd buyurduañuz èArabî* (10) *úaâÂéidi yazıp oúuduúça heülÂt-ı seyl-i ecfÂn ile àariú-i Âb-ı defíú* (11) *üyfÂn olan çeşm-i fer- zendÂneme küöl-i lâfahÂni ve úaüre-i úıbb-ı LoumÂni ideyim.* (12) *Bir de èArabiden ve Türkiden bundan aúdem naôm ve inşÂd buyur- duañuz àazel ve beste* (13) *leriñ evrÂú-ı perişÂnını cemè ü taóóió idip úabè ü neşr ile ealÂ-úadri’l-imkÂn* (14) *èarâa-i gitide bir eâer berÂeat- ı faóió-úlmañızı istiróÂm eylerim. Didikde eazizim* (15) *raàetini óük- münce şükr-i selÂmet ve âenÂ-yı âióóati şÂmil eaúl irdügi úadar* (16)

³⁷ Başlarına bir felaket geldiğinde “Biz Allah’a aidiz ve dönüşümüz ona olacak” diyerek sabır gösterenleri müjdele.

şâyed bir iki úaãide naôm idebilirim. Ancaú eşèÂr-ı SÂbıúam èadn-i merúad-i òvÂheriñde (17) bulunmaðın faúd-ı muóarraúdan soñra cümlesini iórÁú eyledim. Ôanniderim ki kitÂb-òÂnede (18) èArabiden ve Türkiden bir cüzé-i úalil bulunur. Fe-emmÂ FÂrisiniñ cümlesi kendi nezd-i nezÂket meéÂbında bulunmaðıla cüzðÂnile berÂber ciger-i pür-şerm gibi úarın-i iltihÂb (20) oldı. VÂlideñiñ şimdiden ãoñra úırÁeat-ı ketb-i edeb ve teókÂr-ı eşèÂr-ı Türk

- [13] Kıymetli büyüklerimizin, yakınlarımızın ruhlarına ettiğiniz dualar, zerre kadar bir yardıma vesile olamadan Cenâb-ı Kadir ve yüce Allah kudretini gösterip hikmet hazinesinden şifa ilmini ihsan etti.

Bu büyük nimetin tatlılığını, geçmişin acılarına karşılık olarak

وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

“Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldi-

ğinde ‘Biz Allah’a aitiz ve yine O’na döneceğiz’ derler”³⁸ ayetine uyarak kabul ettiniz.

Bu hikmet dolu düşüncelerle meşgul olduğunuzu bilmekle beraber, yine de bir rahatlık anında, annenizin huzurlu bir vaktinde, Cenâb-ı Hakk’ın rahmetiyle tam bir şifaya kavuştuğunuzda, bu güzel sonucun sevinciyle birkaç kaside yazmanızı rica ederim.

Özellikle hastalığınız sırasında söylediğiniz Arapça kasideleri yazarsanız, onları okudukça gözyaşlarınızın seller gibi aktığı bu gönlüme, evlatlarımın gözlerine İsfahan gülü ve Lokman hekim damlası gibi bir teselli olur.

³⁸ Kur’an-ı Kerim, 155. ayetin sonu ve 156. ayet: Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, “Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz” derler.

Tefsir: 155. âyetin sonunda “Sabredenleri müjdele” buyurularak yeniden sabra vurgu yapılmış; 156. âyette bu sabrın imanla ve teslimiyetle bütünleşmiş bir sabır olduğu özellikle belirtilmiştir. Bu âyetler bir yandan Hz. Peygamber’le ona inanan ilk müslümanların sahip oldukları kesin imanla yüksek ahlâki ve üstün moral gücünü yansıtmakta; bir yandan da örnek müslümanın karakteristik yapısını tanımlamaktadır. Bu yapının temel taşı Allah’a sarsılmaz iman, güven ve teslimiyettir; sadece Allah’a ait olduğumuzun ve en sonunda O’na döneceğimizin bilinci içinde, başarı ve kurtuluşu da yalnız Allah’tan beklemek, bu imanın bir ürünü olarak Allah karşısında her zaman ümitli ve iyimser olmak, düşmanlar karşısında da onurlu ve kişilikli olmaktır. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-su-resi/162/155-157-ayet-tefsiri>

Bir de Arapça ve Türkçe olarak daha önce yazdığınız gazel ve bestelerin dağınık sayfalarını toplayıp düzenleyip bastırarak, dünyaya fasih ve güzel bir eser bırakmanızı dilerim.

Azizim, sağlığınıza kavuşmanıza şükürle ve sıhhatinize övgüyle aklımın erdiği kadar belki bir iki kaside yazabilirim. Ancak, önceki şiirlerim o musibetli kayıptan sonra hep yakılıp yok edildi.

Sanırım kütüphanede Arapça ve Türkçe az miktarda bir şey kalmıştır. Farsçaların tümü ise sizin nezaket dolu ellerinizde, cüzdanınızla birlikte utanmış bir ciğer gibi yanıp kül olmuştur.

Annenizin bundan sonra edebiyat yazılarını okuması ve Türkçe şiirleri hatırlaması için...

Edebî sanatlar

Teşbih

kühl-i İsfahânî ve kaṭre-i ṭıbb-ı Lokmânî (13/11)

Çocuğunun gözyaşlarını şifa bulsun diye İsfahan külüne ve Lokman Hekim'in ilacına benzetiyor.

Burada hem teşbih hem telmih (Lokman Hekim) vardır.

- *Ciger-i pür-serm gibi qarîn-i iltihâb oldu* (13/19-20)

Yanık kalbi, utançla kızarmış ciğer gibi tasvir ediyor.

Teşbih-i belîğ (benzeyen ve benzetilen arasında açık bağlaçsız benzetme).

Telmih

- *ve beşşiri's-sâbirîn... innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn* (13/4-5).

وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde,

*“Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz” derler.*³⁹

Kur’ân’a telmih; Bakara 155–156 ayetleri. Sabır temasıyla doğrudan bağlantılı.

- *ṭıbb-ı Lokmânî* (13/11).

Lokman Hekim’e gönderme — şifa, bilgelik ve ilahî kudreti hatırlatır.

İstiare

- *gencîne-i hikmetinden ṭıbb-ı şifâyı ihsan eyledi* (13/2-3).

Allah’ın kudreti “hikmet hazinesi” olarak kişileştirilmiş.

Seci

Örnekler:

efkâr-ı hikmet-disârı matmaḥ-ı inzâr idinerek ba ‘de mâ evrâd-ı ḥamd ü

senâ ile meşgûl olacağınız derkâr ise de... (13/5-7).

Bu tür uzun cümleler, Nergisî tarzı bir süslülüğü andırsa da

AyşTeymûrî’nin

üslubunda duygu her zaman ön plandadır; gösteriş değil, iç yanışı, ısırap

hissedilir. Şüphesiz Ayşe Hanım’ın ıstırabı derin bir ıstıraptır.

³⁹ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/162/155-157-ayet-tefsiri>

Teşbih

gencîne-i hikmetinden tıbb-ı şifâyı ihsân eyledi. (13/2-3).

Allah'ın hikmet hazinesi "gencîne (hazine)"ye benzetilmiştir.

Bu, soyut bir niteliğin somut bir nesneye teşbihidir.

İstiare

ciger-i pür-şerm gibi karîn-i iltihâb oldu. (13/19-20).

"Ciger" burada "kalp, gönül" anlamındadır. Gerçekte yanmıyor, ama acı çekiyor.

Bu, **kapalı istiare** örneğidir (duygusal acı, yanma üzerinden anlatılır).

gözyaşları tufan gibi seller gibi akıyor (13)

"Sel" ifadesi, aşırı gözyaşını anlatmak için **istiareli** kullanılmıştır.

Tenasüp

tıbb-ı şifâ, Luḡmân, 'atr, İsfahân, çeşm (13)

Hepsi "sağlık, ilaç, güzellik" alanına ait kelimelerdir.

ḥamd ü senâ, ihsân, ni'met, hikmet (13)

Dini-duygusal kavramlar aynı cümlede uyumlu biçimde dizilmiştir.

Bu, metnin ilahî minnettarlık vurgusunu güçlendirmektedir.

Tevriye

cüzdânıyla beraber ciger-i pür-şerm gibi karîn-i iltihâb oldu. (13/19-20).

"Ciger" hem "kalp, gönül" hem de "gerçek" anlamında kullanılabilir.

Bu çift anlamlılık tevriyedir; ayrıca iç içe bir **istiare** de vardır.

Kinaye

gözüm yaşla doldu (13/10). sadece fiziksel gözyaşı değil, derin manevi acı da ima edilir.

ferzendâneme kühl-i İsfahânî (13/11).

"gözyaşlarını gülsuyuna çevirmek" kinayeli bir söylemdir; acı içinde bile güzellik arayışı anlatılır.

İktibas

(“ve beşşiri’ş-şâbirîn ellezîne izâ eşâbethum muşîbetun kâlû innâ li’llâhi ve innâ ileyhi râci ‘ûn”) (13/4-5).

وَيَشِيرُ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde,

“Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz” derler.⁴⁰

Bakara 155–156’dan iktibas.

Müellif, bu ayeti sabır, tevekkül ve teslimiyet temasını güçlendirmek için kullanır.

Cinas

“hâmd ü senâ” ikilisi ritmik, ses tekrarına dayalıdır.

Bu musiki unsuru, metnin bir “nesir şiiri” havasında olmasını sağlar.

Mübalâğa

gözyaşlarımı tufan gibi akıttım (13/10-11).

cigerim yanıp tutuştu

Bu abartılar, duygusal yoğunluğu artırır, özellikle anne-baba evladı kaybı sahnelerinde.

Tezat

halâvet (tatlılık) (13-3) — merâret (acı) (13/4)

Cümlede: “bu ni’metin halâvetini merâret-i mâziyeye karşı...”

Hayatın tatlılığı ve geçmişin acısı karşılaştırılarak **duygusal denge** sağlanmış.

⁴⁰ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/162/155-157-ayet-tefsiri>

- tavâf** (Ar.) – Dönme, dolaşma (Kâbe’yi tavaf etme)
ervâh (Ar.) – Ruhlar
adîdetü’l-mî’dâr (Ar.) – Ölçüyle belirlenmiş, sınırlı (İfade)
zerre (Ar.) – En küçük parça, atom
imdâd (Ar.) – Yardım, destek
iktidâr (Ar.) – Güç yetirme
Cenâb-ı Kâdir-i Zî-şân (Ar.) – Yüce kudret sahibi Allah
kâred ba-üstühvân (Fars.) – Güçlü, sağlam temelli iş yapan
kudret (Ar.) – Güç, kuvvet
i’lân (Ar.) – Duyurma, ilan etme
gencîne (Fars.) – Hazine
hikmet (Ar.) – Bilgelik, derin anlam
tıbb-ı şifâ (Ar.) – Şifa veren tıp, iyileştirme ilmi
ihsan (Ar.) – Bağış, lütuf
nî’met-i ‘uzemâ (Ar.) – En büyük nimet
halâvet (Ar.) – Tatlılık
merâret (Ar.) – Acılık
mâzî (Ar.) – Geçmiş
fermân (Fars.) – Buyruk, emir
beşşiri’s-sâbirîn (Ar.) – “Sabredenleri müjdele” (Bakara 155)
musîbet (Ar.) – Sıkıntı, bela
efkâr (Ar.) – Düşünceler
hikmet-disâr (Ar.-Far.) – Bilgelik elbisesi
matmah-ı inzâr (Ar.) – Gözlenilen, bakılan yer
evrâd (Ar.) – Dua ve zikir metinleri
hamd ü senâ (Ar.) – Övgü ve yüceltme
derkâr (Fars.) – Hazır, elde
hengâm (Fars.) – Zaman, vakit
ferâgat (Ar.) – Boş vakit, serbestlik
bi mennhi ve keremihi te’âlâ (Ar.): Allah kendisinden yardım umulan-
dır.
mâderâne (Fars.): Anne şefkatiyle
istihsâl (Ar.) – Meydana gelme, hasıl etme
şifâ (Ar.) – İyileşme

- şâmil** (Ar.): İçine alan, kapsayan
ifâde (Ar.) – Anlatma
netîce (Ar.) – Sonuç
hüsn-i avâkib (Ar.) – Güzel sonuçlar
âmil (Ar.): Yapan, eden
kâsîde (Ar.) – Kaside, nazım türü
iltimâs (Ar.) – Dilek, istek
inşâd (Ar.) – Şiir söyleme
‘Arabî kasâid (Ar.) – Arapça kasideler
seyl-i ecfân (Ar.) – Gözyaşı seli
garîk (Ar.) – Batmış, boğulmuş
kühl (Ar.): Sürme
katre (Ar.): Damla
İsfahânî (Fars.) – İsfahan’a ait
tıbb-ı Lokmânî (Ar.) – Lokman Hekim’in bilgeliği, şifalı tıp
akdem (Ar.): Çok, daha çok eski
naẓm (Ar.) – Şiir düzeni, nazım
inşâd (Ar.) – Şiiri sesli okumak
cem’ ü taşhîh (Ar.) – Toplama ve düzeltme
tab’ ü neşr (Ar.) – Basım ve yayım
‘alâ-kadr’il-imbân (Ar.) – İmkân ölçüsünce
‘arşa-i gîtî (Fars.) – Yeryüzü sahnesi
berâ’at-ı faşîh (Ar.) – Edebî açıklık, fesahat göstergesi
rağbet (Ar.) – İlgi, istek
hüküm (Ar.) – Karar
şükr (Ar.) – Teşekkür
selâmet (Ar.) – Esenlik
‘eş’âr (Ar.) – Şiirler
sâbık (Ar.) – Önceki
adn (Ar.) – Cennetin en yüksek mevkii
merkad (Ar.): Yatmak, uzanmak
hâher (Fars.): Kız kardeş
muharrak (Ar.): Harekete geçiren

ihrâk (Ar.): Yakmak

ẓann (Ar.) – Sanı, zannetme

kitâb-hâne (Fars.) – Kütüphane

cüz'-i kalîl (Ar.) – Küçük bir parça

Fârisî (Fars.) – Farsça

nezâket (Ar.) – İncelik, zarafet

me'âb (Ar.) – Sığınak

cüzdân (Fars.) – Defter, kitapçık

ciger-i pür-şerm (Far.-Ar.) – Utançla dolu yürek

karîn-i iltihâb (Ar.) – Yanma, tutuşma içinde

ketb-i edeb (Ar.): Güzel şeyler (edebiyatla alakalı) yazan

tezkâr-ı eş'ar (Fars. + Ar.) Şiirlerin yâd edilmesi, akılda tutulması

[14] (1) ve èAraba heves ve raàbeti úalmayıp baèd-ez-in tilÀvet-i tefÀsir-i Úuréan-ı èAôimü's-şÀn (2) ve müùÀlaè-i eóÀdiâ-i nebevviyye-i füyyzÀt-ı nişÀndan mÀèadÀya ùÀúat ve himmeti olmamaàla (3) ketb-i meôkÿreyi saña baàısladım. Alıp maèhÿd evrÀúdan miyÀnele-rinde bula (4) caàını cemè eyle úyÀsımca divÀn olacaú úadar youúdur. Ancak arzÿ-yı (5) faùÀnet-nümÿn-ı necÀbetiñ üzre meydÀna çíuacaú liyÀúat var ise ùabè eyle didim. (6) Ol ÀftÀb-ı kehf-i èuzletim ve mehtÀb-ı āavmaèa-i iètikÀf ü vaódetim cüst-cÿda (7) beôl-i mechÿd idip bir úısmı evrÀú-ı ketb arasından ve birazını daòı bu (8) óücre-nişiniñ kÿşe-i kÀşÀnesinden ùoplayıp tavzib ü taèúibe kÿşiş (9) ve nouāanlarınıñ tekmiñine merÀm ve òvÀhiş göstermesiyle maúāadına mümÀşÀt (10) ve bu āÿretle bir divÀnçeniñ vücÿdı saèy-i Maómyd ile iábÀt olmuşdur. Dest-i òÀme- (11) dÀrÀne şÀyÀn ve naôar-ı hüner-mendÀne nümÀyÀn olacaú metÀè-i āenÀ intifÀè degil ise de (12) risten-i rikke-i ùÀúat-zenÀn ü yÀften dest-gÀh-ı èacz ü nouāan bu úadar olabilir. (13) İètirÀfata iàtirÀra ümid-varım ki bu eāer-i aóúÀrımıñ naôaran kesir eāer-i müşeyyedÀn-ı mebÀni-i (14) úırùÀs u úalem ve nezd-i himmet-bülend-i dûr-i bînân maèÀni-i òaùù-ı raúamda òumÀr-ı òacÀleti arar (15) ve óicab-ı şerm ü óicÀbı nÀ-peôir iètiôÀr idilmeyip saúauÀt-ı vÀzíosına yed-i beyzÀ-yı (16) maèmÿriyyet-sezÀ ve àalaùÀt-ı fÀzíosına dÀmen-i aàmÀz ve mestÿriyyet revÀ görölmesiyle (17) berÀber óurÿf-ı nüvis-i èÀcize-i emel-i enisi mÀdÀme'l-óayÀt ôikr-i óamíl ile yÀd (18) ve baède'l-vefÀt rÿóuna ihdÀ-yı fÀtióa ve raómetle esèÀd buyurula. Ve İnnî ete-vesselü fi (19) óüsni'l-óitÀm biéşefÀèati seyyidiél-enÀm èaleyhi efzalü'āāalÀti ve temme's-selÀm.⁴¹

⁴¹ En güzel sonlandırma biçimi olan Peygamber Efendimiz (S.A.V) şefaatiyle bitirmek arzusundayım.

[14] Arapçaya olan istek ve rağbetim kalmadığından, bundan sonra Kur'an-ı azîmüştân'ın tefsirlerini okumak ve Nebevî hadislerin feyzinden istifade etmek dışında başka bir şeye arzum ve gayretim olmayacağından, adı geçen yazmayı (kitabı) sana başışladım. Elindeki mevcut sayfaların arasında bulabileceklerini toplayabilirsin; bana göre bir divan olacak kadar metin yoktur. Fakat senin asaletine yaraşır bir yeteneğin varsa, onu bastır, dedim.

O uzlet mağaramın güneşi, yalnızlık mescidimin ayı olan (yani gözümün nuru) o kişi, meşguliyetle arayıp bulabildiği kâğıt parçalarının bir kısmını yazmalar arasından, bir kısmını da bu odanın köşesinden toplayarak düzenleme ve düzeltme gayreti göstermiş, eksiklerini tamamlamak için çalışmış, böylece "divançe" adını verdiğimiz bir küçük divanın oluşmasına sebep olmuştur.

Her ne kadar kalemimle ortaya çıkan bu sanat ürünü, ehil gözlerin beğenisine layık bir değer taşımasa da acz ve eksiklikle bu kadarını yapabildim.

Umudum odur ki, bu zayıf eserim, kalem ve kâğıt erbabının gözünde yüz kızartacak bir hata olarak görülmez; himmeti yüce olanlar, açık kusurlarımı hoş görüp, güzelliklerimi öne çıkararak değer verirler.

Yine dilerim ki bu aciz kalem sahibinin yazdıkları, yaşadığım müddetçe güzel bir hatırayla anılsın; ölümünden sonra da ruhuma bir Fâtiha ve rahmet ile dua edilsin.

"Ve şüphesiz ki ben, bu sonun güzelliğinde, insanlığın efendisi Hz. Peygamber'in şefaatine vesile olmayı dilerim. Allah'ın en güzel salât ve selâmı onun üzerine olsun."

Edebî sanatlar

Teşbih

Âftâb-ı kehf-i 'uzletim ve mehtâb-ı şavma 'a-i i 'tikâf u vaḥdetim
(14/6)

Oğlunu hem **güneş** hem **ay** olarak nitelendiriyor: anne yalnızlığının karanlığında parlayan ışıktır.

Teşbih-i belîğ + istiare birleşimi.

Risten-i rikke-i ṭâkat-zenân ü yâftan dest-gâh-ı 'acz ü nokşân bu
ḳadar olabilir (14/12).

Kadın kalemini (ṭâkat-zenân: güçsüz kadınlar) iğneyle işlenen ince kumaşa benzetiyor.

Telmih

bi-şefâ 'ati seyyidi'l-enâm (14/19).

Hazret-i Peygamber'e salât ve şefaât duası.

İstiare

ḥurûf-ı nüvîs-i 'âcize-i emel-i enîsi (14/17).

Kendi yazılarını “aciz bir dostun umut dolu harfleri” olarak kişileştiriyor. Burada yazı, canlı ve dostane bir varlık gibi konuşur.

Tezat

ma 'mûriyyet-sezâ - mestûriyyet revâ (14/16)

Yani bir yandan eserinin tanınmasını ister, öte yandan gizli kalmasını uygun bulur. Bu çelişki, kadın edebî öznesinin iç gerilimini yansıtır.

Seci

Makşadına mumâşât ve bu şûretle bir dîvânçenin vücûd-ı sa'y-i Maḥmûd ile isbât olmuştur. (14/9-10).

Bu tür cümleler **şiiirsel bir ahenk** taşır; klasik anlamda “nesir içinde nazım” üslubu oluşturur.

- èAraba** (Fars.) – Arapçaya, Arap diline
ba'd-ez-in (Ar.+Far.) – Bundan sonra
tilâvet (Ar.) – Okuma (özellikle Kur'an tilaveti)
tefâsîr-i (Ar.) – Tefsirler, yorumlar
Kur'ân-ı 'Azîmü's-şân (Ar.) – Yüce, şanlı Kur'an
mütâla'a (Ar.) – İnceleme, okuma
ehâdîs (Ar.) – Hadisler
nebeviyye (Ar.) – Peygambere ait olan
füyûzât (Ar.) – Feyizler, manevi bereketler
nişân (Fars.) – İşaret
mâ'adâya (Ar.) – Bunların dışındaki şeylere
tâkat (Ar.) – Güç, kuvvet
himmet (Ar.) – Gayreti, azmi
ketb (Ar.) – Yazma, yazı
mezkûre (Ar.) – Bahsedilen, adı geçen
ma'lûm (Ar.) – Bilinen
evrâk (Ar.) – Kâğıtlar
miyânelerinde (Fars.) – Aralarında
cem' (Ar.) – Toplama
kıyâs (Ar.+Tr.) – Kanaat, karşılaştırma, değerlendirme
feţânet-nümûn (Ar.+Far.) – Zekâ örneği
necâbetiñ (Ar.) – Soyluluğun
meydân (Fars.) – Orta
liyâkat (Ar.) – Yeterlilik, ehliyet
ţab' (Ar.) – Basım, yayın
âftâb (Fars.) – Güneşin, parlak ışığı
kehf (Ar.) – Mağara, inziva yeri
uzlet (Ar.) – Yalnızlık, inziva
mehtâb (Fars.) – Ay ışığı
âavma'a (Ar.) – İbadet yeri (zâviye, tekke)
i'tikâf (Ar.) – İbadet için inzivaya çekilme
vahdet (Ar.) – Birlik, yalnızlık
cüst-cû (Fars.) – Arayış
bezl (Ar.) – Sarf etme, harcama

- mechûd** (Ar.) – Çalışma, gayret
evrâk-ı (Ar.) – Kâğıtların
ketb (Ar.) – Yazı, yazma
dahı (Tr.) – Dahi, ayrıca
hücre-nişîn (Ar.+Far.) – Hücrede oturan, yalnız yaşayan
kâşâne (Fars.) – Ev, mesken
tavzîb (Ar.) – Düzenleme, tertip etme
ta'kîb (Ar.) – Takip etme
küşîş (Fars.) – Gayret, çaba
tekmîl (Ar.) – Tamamlanmasına
merâm (Ar.) – Amaç, niyet
havâhiş (Ar.) – Arzular
mümâşât (Ar.) – Uygunluk, uyum
sûretle (Ar.) – Bu şekilde, biçimle
dîvânçe (Fars.) – Küçük divan, küçük şiir mecmuası
vücûd (Ar.) – Varlık, oluş
sa'y-i (Ar.) – Çabası
Mahmûd (Ar., özel isim) – Mahmud (Ayşe Hanım'ın oğlu)
dest-i hâme-dârâne (Fars.) – Kalem tutarcasına
şâyân (Fars.) – Lâıyk, uygun
nazar (Ar.) – Bakış, görüş
hüner-mendâne (Fars.) – Sanatkârane, ustaca
nümâyân (Fars.) – Görünen, belli olan
metâ' (Ar.) – Mal, eşya, ürün (mecazen eser)
senâ (Ar.) – Övgü, yücelik
intifâ' (Ar.) – Faydalanma, yararlanma
risten (Fars.) – Kurtulma, çözülme
rikke (Ar.) – Zayıflık, ince kâğıt
tâkat-zenân (Ar.+Far.) – Güçsüzler, zayıf kimseler (kadınlar kast ediliyor)
yâften (Fars.) – Bulmak, elde etmek
dest-gâh (Fars.) – Araç, imkân, vesile, eliyle...
'acz (Ar.) – Güçsüzlük, yetersizlik
i'tirâfat (Ar.) – İtirafılar

- ig̃tirâr** (Ar.) – Gururlanma, gurur duyma
ümîd-vâr (Fars.) – Ümitli olma, bekleme, umma
eser (Ar.) – Eser
ahkâr (Ar.) – Değersiz, zayıf kimseye ait olan
kesîr (Ar.) – Çok, fazla
eser (Ar.) – Eser(ler)
müşeyyedân (Ar.) – Sağlamlaştırılmış, destekli
mebânî (Ar.) – Temellerin, yapılar
kırtâs (Ar.) – Kâğıt, yazı malzemesi
nezd (Ar.) – Katında, yanında
himmet-bülend (Ar.+Far.) – Yüksek gayretli, yüce ruhlu
dûr-bînân (Fars.) – İleri görüşlü kimseler
ma'ânî (Ar.) – Anlamlar
hatt (Ar.) – Yazı, çizgi
humâr (Ar.) – Baygınca duruş
hacâlet (Ar.) – Utanma, mahcubiyet
hicâb (Ar.) – Utanma, perde
şerm (Fars.) – Utanç
hicâbı (Ar.) – Utanmayı
nâ-pezîr (Fars.) – Kabul etmez, dayanmaz
i'tizâr (Ar.) – Özür dileme
sa'âdât (Ar.) – Mutluluklar
vâzıh (Ar.) – Açık, belirgin olan
yed (Ar.) – El, kudret
beyzâ (Ar.) – Bembeyaz el (mecazen temizlik, iyilik)
ma'mûriyyet-sezâ (Ar.+Far.) – Uygun erişmiş, liyakatli
galâtât (Ar.) – Yanlışlar
dâmen (Fars.) – Etek
â'mâş (Fars.) – Kapalı, örtülü
mestûriyyet (Ar.) – Örtülülük, gizlilik
revâ (Fars.) – Uygun, doğru
hurûf (Ar.) – Harfler
nüvîs (Fars.) – Yazan, yazı yazar
'âcize (Ar.) – Âciz, güçsüz kimsenin

- emel** (Ar.) – Arzu, dilek
enîs (Ar.) – Dost, yakın olan
mâdâme'l-hayât (Ar.) – Hayat sürdükçe, yaşam boyu
zıkr (Ar.) – Anma, hatırlama
hamîl (Ar.) – Taşıyıcı, üzerinde bulunduran
yâd (Fars.) – Anmak
ba'de'l-vefât (Ar.) – Ölümden sonra
ihdâ (Ar.) – Armağan etme, sunma
rahmet (Ar.) – Merhamet, rahmet okumak
es'âd (Ar.) – Mutlu etme, mesrur etme
innî (Ar.) – Gerçekten ben
etevessele (Ar.) – Vesile kılarım, aracılık ederim
fî (Ar.) – İçinde
husni'l-hitâm (Ar.) – Güzel bir sonla
bî's-şefâ'ati (Ar.) – Şefaitle, aracılığıyla
seyyidi'l-enâm (Ar.) – İnsanların efendisi Hz. Muhammed (sav)
aleyhi (Ar.) – Onun üzerine
efzalu's-şalât (Ar.) – En üstün salât, dua
temme's-selâm (Ar.) – Selam tamam olsun, selametle bitsin

Kaynakça

- A'îşe İsmet Teymûrî. (1303). *Hilyetü't-tırâz*. Kahire.
- Akkad, M. A. (1970). *A'lâmü's-şî'r*. Beyrut.
- Booth, M. (1998). Al-Taymûriyya Aisha Ismat. In *Encyclopedia of Arabic Literature* (Vol. 2, p. 763). London.
- El-Halawany, H. (2002). Women's education in the different Egyptian feminist discourses of veil in late 19th and through the 20th century. In Focus Journal, Open Forum. Erişim adresi <https://www.es-cotet.org/in-focus/open-forum/women's-education-in-the-different-egyptian-feminist-discourses-of-veil-in-late-19th-and-through-the-20th-century/>
- Erbaş, N. (2019). 19. yüzyıl Mısır Arap Edebiyatında Aîşe et Teymûr'un modern şiirdeki yeri [Tez/İnceleme]. Academia. <https://www.academia.edu/>
- Fehmy, K. (1997). *All the Pasha's Men: Mehmed Ali, His Army and the Making of Modern Egypt*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fehmy, K. (1998). The era of Muhammad Ali Pasha, 1805–1845. In M. W. Daly (Ed.), *The Cambridge History of Egypt* (Vol. 2, pp. 139–179). Cambridge University Press.
- Günel, F. (1989). A'îşe İsmet Teymûr. In *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Vol. 2). İstanbul.
- Hatem, M. F. (2011). Gender and nation-building in nineteenth-century Egypt: The life and works of 'A'isha Taymur. Palgrave Macmillan.
- İhsanoğlu, E. (2006). *Mısır'da Türkler ve kültürel mirasları*. İstanbul: IRCICA Yay.
- Kalyon, A. (2013). *Divan Şiirinin Nil'deki Sesi: Ayşe Teymûrî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kalyon, A. (2015). Üç dilli şair Ayşe Teymûrî'den üç dilli gazel. *Journal of Turkish Studies*. <http://turkishstudies.net/>

- Kalyon, A. (2018). Mısırlı Divan Şairi Ayşe Teymûrî'yi şiirden uzaklaştıran ölüm: Kızı Tevhide'nin hayata vedası. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(31), 4636-4648. <https://doi.org/10.26450/jshsr.927>
- Kalyon, A., & Kalyon, F. (2014). Ayşe İsmet Teymûrî. In *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ayse-ismet-Teymûri>
- Kalyon, F. (2014). *Divan Şiirinin Nil'de Açan Çiçeği: Gülperî Hanım ve Göldeste-i Hâtırât*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kalyon, F. (2015). Gülperî Hanım. In *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara.
- Kalyon, F. (2020). Mısır Milli Kütüphanesinde bulunan Türkçe matbu divanlar. *Turkish Studies - Language and Literature*. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.41726>
- Kalyon, F. (2021). Nil'in üç gülü: Çeşm-i Âfet, Ayşe Teymûrî, Gülperî Hanım. In H. Aynur, D. Bayır, T. Zorlu, F. M. Şen, M. Makhlouf, & J. P. Högendjik (Eds.), Ekmeleddin İhsanoğlu'na armağan (ss. 361-376). Ötügen.
- Kalyon, F. (2025). Mısırlı Divan Şairi Ayşe Teymûrî'nin hanımlara ithaf ettiği manzumeler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(2), 904-916. <https://doi.org/10.34083/akaded.1708344>
- Kalyon, F., & Osman, H. S. A. (2023). Mey Ziyade'den hareketle Ayşe Teymûrî'ye dair değerlendirmeler. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(97), 1957-1962. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8210039>
- Kamal, H. (2014). Significant moments in Egyptian women's history: Aisha Taymur. United Nations Human Rights Council. <https://docs.un.org/ar/A/HRC/24/17/Add.1>
- Kamal, H. (2017). Women's writing on women's writing: Mayy Ziyada's literary biographies as Egyptian feminist history. In *Women's Writing*

on *Women's Writing* (pp. 205–226). Routledge/Taylor & Francis.
<https://www.taylorfrancis.com/books/9780429608957>

Kamal, H. (n.d.). Towards a feminist literary pedagogy: Aisha Taymur and Charlotte Perkins Gilman. Academia.edu. https://www.academia.edu/7648376/Towards_a_Feminist_Literary_Pedagogy_Aisha_Taymur_and_Charlotte_Gilman

Mey Ziyâde. (1956). *Şâiretü't-tâli'a A'îşe Teymûr*. Kahire: Kelimât Neşr.

Ömer Rıza el-Kehhâle. (1984). *A'lâmü'n-nisâ*. Beyrut.

Ömer Rıza. (1940). A'îşe İsmet Teymûr. *İslâm Türk Ansiklopedisi*, İstanbul.

Saraç, M. A. Y. (1995; yay. 2014). Türk Edebiyatının Mısır'da unuttuğu bir şair: Aîşe İsmet Teymur. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, (1), 131–140.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ilmearastirmalar>

Tunç, S. (2012). *Kahire Sarayında bir hanım şair: Çeşm-i Âfet ve Divanı*. Konya: Palet Yay.

Zeki Bey, M. E. (1998). Meşâhir-i Kurd u Kurdistan (Kürd ve Kürdistan ünlüleri) (M. Baban, M. Yağmur & S. Kutlay, Çev.). Apec & Özge Yayınları.

Ekler

Ayşe Teymûrî Divanı kapağı (2013'te neşrettiğimiz)

Divan'ın başındaki ilk 14 sayfalık bölümün başlangıç kısmı

﴿ ٣ ﴾

﴿ خيرامة اخرجت اناس ﴾ سعادتہ سزاوار و محل جلیلہ ﴿ معجز ثانی ﴾ جملة
﴿ جلیہ سندن اولوق اوزر ﴾ ﴿ ان من الشجر لحکمة ﴾ ﴿ حدیث شریف حکمت
الیندن وایہ دار عبرت وایہ دار اولمشدر
صلی اللہ علیہ وعلی آلہ واصحابہ الطاہرین وبتع بشفاعتہ من لم امامتہ
من الشایین امین
ایدی بدلات ذکر معبود شاهراہ مقصودہ سلوک الیدیکہ مہد
طہولیمہ کطی وسادی روا وندی رضاعت در امدادی رهن اثرو اولوب
جوارح صغریتم قدم قدم نشونا یولشدہ ہیرمند تیز و قوا اولنجہ مادر
رشادت اثرم ستیرہ مصراع غافلہ ﴿ جہان ودرد دشوار اندیشہ دائرہ زمان
اولان کرکف ثقلت معکلی ثوروب کالہ فاش تلاثی مقراض تریہ
جانخواس ایلہ قطع و م خیاط تادیہ پیلہ دراز تہذیبی کیہ یروب اقلل لمل
کوتاہ فرش بتالم اولشدہ وضم ایلد کندہ کردہ اشدہ دایہ معسر زان و خواجه
اموزش دختران و کدھرہن ندان سیدات عرفان یونسج دقت شاندر بدذا
مخ اساتک و تازکستان و پرستش کشت و کدرا باغ و بوستانہ محل یوقدر
زبدہ زہن فراغت رھبتک هنوز پاک و صاف و زنگار اندوہ اداره خیل
و خدم و خانہ دن محفوظ و شفاف ایکن خط شاب کوشش و سعی ہرمنوال
زکوت اشتغال چارپاسہ بند و جبل متین روزش ووعیی مسار مہارت
شکار یتہ کند الیوب تحصیل ہنر و معرفتہ ہمتی کورہ ہم وقبول ارشاد
مادرہ درجہ ارتباط ورشتی رلہم یدہ رک بہشکاف شفت دستکافہ
یوقیر ہمت قصیری لوطور ووب کر نسج تراکت ہم جلت تعلیمہ عبارت

﴿ ٤ ﴾

بسم اللہ الرحمن الرحیم
وہ نستین

﴿ ن والقلم ﴾ ﴿ عجز دھندہ مدعیان بلاغت و بیان ﴾ ﴿ وعل الانسان ما
یعلم ﴾ ﴿ زیندہ ﴾ صحائف قدرت و امکان اولنجہ نقط مصابیح انجمہ سہیل
لمائی زینت یاب و ساط سطور ابرسید پرتاب ایلہ فرطاس ازرق عین
عبرتہای اولی الالبابہ بر حکم بر کتاب الیمان جناب رب متانہ حمد و ثنای
فراوان اولسونکہ نوع البانی زاویہ سینہ من صندوقہ کبر بلاغت و فنون
و کجیمہ قلب فعالیت ابن درج غرر براعت شہون و زبان فصاحت بیان
شوخران سر مکتوبہ و دفائن در معصومہ مفتاح قلاخ فنون الیوب فرقات
عظیم الشاندہ ﴿ ولقد کرمانی ادم ﴾ ﴿ نص جلیلیہ مکرم واول انسان
ادراک شانک روح پر قوج رواج جو چندہ من مشر و مخم انشد
و اثر صولات و اخف نسلبات اول صادق و تد امین رسول شہادت
کرین وئی شفاعت ضمیم مظهر سر ﴿ و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین ﴾
اندرمزه اولسونکہ بشت علیہ رسالتہا یار لیلہ امت مرحومہ محمدیہ

Kahire'deki Ayşe Teymûrî Caddesi, başkentin Nil'e yakın ve gelişmiş semtlerinden (Garden City'de yer almaktadır.

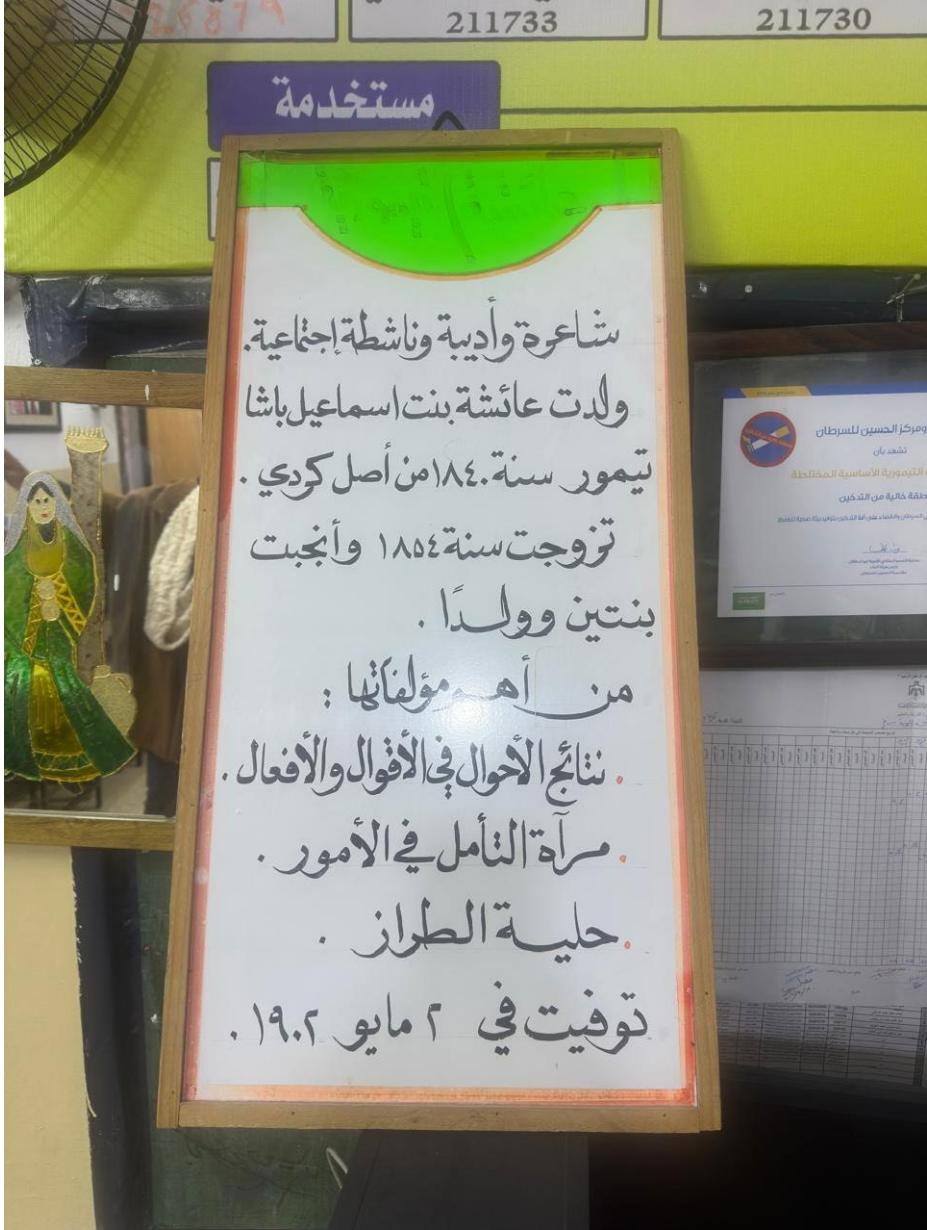
Ürdün'ün başkenti Amman'daki Ayşe Teymûrî Caddesi: Ürdün Yarmouk Üniversitesinden öğrencimiz ve değerli dostumuz Mahir el-Kasajî ile.

Ürdün - İrbid – Koura bölgesinde şairin ismini taşıyan okuldan bir görü-
nüm.

Okulun giriş holünde Aişe Teymûrî hakkında kısa bilgi veren pano

Panodaki kısa Arapça metnin Türkçeye tercümesi

Âişe bint İsmail Paşa Teymur

Şair, edip ve sosyal aktivist

- Doğum: 1840, Kürt asıllı
- Evlenme: 1854
- Çocuk: İki kız, bir erkek

Başlıca Eserleri:

1. *Netâicü'l-Ahvâl* – Arapça mensur eser, 1305 / 1887-88
2. *Mir'âtü't-Teemmül* – Ahlâki-sosyal konular, 1310 / 1892-93
3. *Hilyetü't-Tirâz* – Arapça şiirler, 1303 / 1885-86

Vefat: 2 Mayıs 1902

Fasta Aişe Teymûrî isminin verildiği okulun girişi.

Mısır'ın Osmanlı idaresi döneminde Türkçe, özellikle Kahire sarayında önemli bir yer tutmuş; ülkede Türkçe telif eserler veren şahsiyetler yetişmiştir. İşte bu şahsiyetlerden biri de Aîşe İsmet Teymûrî'dir. Arapça, Türkçe ve Farsçaya bu dillerde eserler verecek kadar vâkıf olan Ayşe İsmet Hanım, 123 yıl önce vefat etmiş olmasına rağmen mücadelesi, yazdıkları ve fikirleriyle günümüzde de gündemdedir. Biz de bazı çalışmalarımızı Ayşe İsmet Teymûrî ekseninde yürütmüş ve ilk olarak Türkçe Divanı'nı neşretmiştik. Şu anki çalışmamız, 14 sayfalık mukaddime üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışma, 2013 yılında tarafımızdan yayımlanan Divan Şiirinin Nil'deki Sesi: Ayşe Teymûrî Divanı 'nda yer alan mukaddime kısmına dayanmaktadır.

ISBN: 978-625-378-449-2